

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 219 (35).**

1923. a.

Sisu: 1. Riigikogu kaheksanda märtsi 1923 a. koosolekute ja päewakordade äramääramine. — 2. Trükiseadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 3. Karistusmäärused trükiseaduse, avalikkude ettekannete seaduse ja raamatukaupluste ning avalikkude lugemistubade awamise seaduse rikkumise asjus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 4. Jõuwankritel reisijate ja kraamiweo kestwa ühenduse sisseeadmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 5. Sõjaajal kaitsewägede majapidamises tekkinud kahjude riigi kanda wõtmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 6. Sõjaministeeriumile suurtükiwäe poligooni asutamiseks tarwilikkude maatükkide wõõrandamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 7. Üldise arweseaduse muutmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 8. Kalameeste riiklise laenu seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 9. Eesti sordiparanduse seltsi riiklise laenu seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 10. Kaubandus-tööstusministeeriumi riigiwaranduste osakonna likwideerimise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 11. Tsiwiil kohtupidamise seaduse muutmise seadus pärandusasjus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 12. Eesti punaseristi seltsile mängukaartide walmistamise ainuõiguse andmise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 13. Ridalepa ja Agasilla küllade waheliseks teeks maawõõrandamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 14. Puulaewade ehitamise toetamise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 15. Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 16. Ohusõidu seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 17. Ohu- ja jõuwankrite alalises ühenduses töökaitse-seaduste maksu- ja kahjutasu nõutamise korra äramääramise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 18. Riigi 1923 a. kulude lisaeelarwe nr. 1 III lugemisel. Wastu wõetud. — 19. Kalapüügi-seadus — I lugemisel. Wastu wõetud. — 20. Loomataudide wastu wõitlemise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 21. Riigikogu otsus kalapüügi-seaduse arutamise korra kohta — 22. Wõlgnewa normiwlja tasumise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 23. Riigiasutuste paigutamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 24. Riigiteenijate ametsõitute tasuseaduse osalise muutmise ja täiendamise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud. — 25. Seadus mõnede muudatuste kohta ärimaksu-seaduses — II lugemisel. Wastu wõetud. — 26. Wähemusrahwuste omawalitsuse ajutise korraldamise seadus — I lugemisel.

Riigikogu koosolek 8. märtsil 1923 a. kell 11. hom.

Kokku on tulnud 93 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, põllutöominister **B. Rostfeldt**, sõjaminister **J. Soots**, siseminister **K. Einbund**, teedeminister **K. Ipsberg**, rahaminister **G. Westel**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna** ja välisminister **A. Hellat**.

Koosolek algab kell 11.55 min.

1. Riigikogu kaheksanda märtsi 1923 a. koosolekute ja päewakordade äramääramine.

Juhataja **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku.

J. Bergman (kristl.): Mul on au Riigikogu liigetele

tänast wanematekogu otsust Riigikogu tööde ja päewakorra kohta ette kanda. Wanematekogu otsustas tänasesse Riigikogu töökawasse ja päewakorda wõtta kõik need seaduseelnõud, mis Riigikogu liigetele on wälja jagatud ja mis päewakorda on wõetud, sellest wälja jättes arupärimiste ja küsimiste punkte. Peale selle otsustati päewakorrast wälja jätta trüki-

seadused, mis päewakorda I lugemisel üles on wõetud, eriti tehti wäljawõte päewakorra 27. punkti kohta, see on nimelt vähemusrahwuste omawalitsuse ajutise korraldamise seadus — siin läksid mõtted lahku: et päewakorda wõtta, selle poolt oli 6 häält, et päewakorda mitte wõtta, oli samuti 6 häält, nii tuleb see küsimus Riigikogu otsustada. Peale selle otsustas wanematekogu, et koosolekuid tuleb pidada ilma pikema waheajata, ja nii pea, kui üks koosolek lõpeb, siis määrata teine 15 min. pärast. Sellejuures tuleks wiimase koosoleku päewakorda wõtta veel järgmised punktid: 1) Riigikogu juhatus teadaanne rahwahääletamise tagajärgede kohta ja 2) Riigikogu istungjärgu waheaja küsimus. See oleks siis wanematekogu poolt otsustatud töökawa, mis meil veel waja läbi wõtta.

J. Wain (sd.): Wanematekogu otsus on, et tööd wõimalikult pea lõpetada, ja nähtawasti tahetakse veel mõlemad koosolekud enne lõunat ära pidada. Mina ei leia selleks pakilist tarwidust. Miks ei wõiks õhtul koosolekut pidada. On wist ükstäis kõik, kas rahwasaadikud õhtuste rongidega ära sõidawad wõi seda homme hommikul teewad. Ma juhiksin rahwasaadikute tähelpanu veel selle

peale, et meil on olemas seadus, mis komisjoni poolt läbi waadatud ja mis peaks tingimata veel selle Riigikogu poolt wastu wõetud saama: see on kalapüügi-seadus. Kalapüügi-seadus on wälja töötatud põllutöoministeeriumi poolt, käsitab 5—6 paragrahwi õieti puhttehnilisi küsimusi kalapüügi kohta, ja ainult mõned paragrahwid käsitawad põhimõttelisi asju, mille kohta wõiks üksikutel rühmadel mõtteid awaldada olla. Seda seadust on juba kahes Riigikogu komisjonis arutatud, seisukohad teada ja ei lähe mitte üks teisest sedawõrd lahku, et see seadus oleks wõimatu praegusel koosolekul I lugemisel wastu wõtta ja pärast kaks koosolekut korraldada, kus teda lõpulikult wastu wõtta saaks. Sellepärast teen ma ettepaneku wõtta seda seadust praeguse koosoleku 22. päewakorra-punktina arutamisele.

O. Gustawson (is.): Riigikogu, kes wanematekogu wastawa soowiawaldawa otsuse põhjal täna wõi hiljemalt homme peab tegelikult hingusele minema, tahab iseendale lõpuni truuks jääda. Riigikogu walitsewad rühmad on alati katsunud kärpida ühelt poolt arupärimiste ja küsimiste wõimalusi, teiselt poolt on nad püüdnud kõik teha, et lubamatute wõtetega kõrwale põigelda, kui on päewakorral töökaitset käsitawad seaduseelnõud. Härra Bergman'i poolt tehtud ettepanek tahab rabada neid mõlemaid alasid. Mis puutub arupärimistesse ja küsimistesse, siis ei wõida Riigikogu nende ärajätmisega ajamõttes kõige vähematki. Täna ses päewakorras on kaks arupärimist ja kaks küsimist. (**O. Strandman** (töer.): Mis siis küsida, kui wastust ei saa.) Ma tulen ka selle juurde, härra Strandman. Härra Palwadre teatas, et tema ei tarwita oma arupärimise põhjendamiseks rohkem kui 7—10 minutit. Meie rühm wõib sama ütelda, et meie üle selle määra aega mitte ei waja.

Nõnda siis wõidakse need 4 päewakorra-punkti läbi wõtta vähemalt weerandtunniga. Härra Strandman tähendas, et ei ole mõtet esitada arupärimisi siis, kui nende peale wastust enam ei saada. Meil on aga praegu terve rida arupärimisi ja küsimisi esitatud, millede peale siia maani wastust saadud ei ole. Pealegi ei ole wanematekogu waremalt teinud niisugust otsust, mille põhjal saadakse tänasest päewakorrast arupärimised ja küsimised ära jätta. Meil on alati sellest

korrast kinni peetud, et neljapäewa-hommikused koosolekud on pühendatud eeskätt arupärimistele ja küsimistele, kuna muud päewakorra-punktid alles siis kõne alla tulewad, kui arupärimistest ja küsimistest aega üle jääb. Täna aga tahetakse maksvast korrast jällegi mööda minna, nagu sellest ennegi on mööda mindud, kui waja oli arupärimisõigusele jala-hoopi anda. Mina waidlen arupärimiste ja küsimiste wäljajätmise ettepaneku wastu ja soowitan, et arupärimised ja küsimised jääksid tänasesse päewakorda esimeste punktidenä.

Edasi waidleksin mina wastu härra Bergman'i poolt ettepanud wanematekogu otsusele teises osas. Ma teen nimelt ettepaneku, et wõetaks arutamise alla päewakorra-punktid 28,*) 29,**) ja 30.***) Mis puutub esimese päewakorra-punkti arutamisse, siis on see käsil — Riigikogu on teda oma koosolekul juba arutanud. Koosolek lõpetati ja selle päewakorra-punkti arutamine jäi pooleli, terve rida kõnelejaid oli üles antud. Siia maani on alati käidud põhimõtte järele, et poolelijäänud küsimus tuleb arutamisele järgmisel koosolekul esimese päewakorra-punkti all. Käesolewa päewakorra-punkti juures on aga sellest harilikust korrast mööda mindud. Mitu nädalat on see seaduseelnõu päewakorra sabas tilkunud, wanawarana, nagu tähendas rkl. Wirma wanematekogus. Nähtawasti tahab Riigikogu laiali minna sellesama tähe all, mille all ta alati oma tööd on teinud. Temal ei ole ka nüüd tahtmist käsitada neid küsimusi, mis puudutawad eriti töötawa rahwa huwisid.

J. Bergman (kristl.): Lisanduseks minu poolt teatatud wanematekogu otsusele pean tähendama, et ka kalapüügi-seadus, mis juba Riigikogu liigetele wälja jagatud on, wanematekogus küsimuse all oli, kas seda päewakorda wõtta wõi mitte. Aluseks wõttes seda, et maaseaduse komisjoni poolt wäljatöötatud seaduseelnõu

*) Seaduseelnõu põllutöölise tööaja ja palgatingimiste kohta 1923/1924 põllumajandusaasta peale — I lugemisel.

**) Seaduseelnõu põllutöölise tööaja ja palgalude kohta 1923/1924 a. Riigikogu liigete P. Keerdo, A. Hansen'i, J. Reesen'i ja J. Tomp'i ettepanek.

***) Seaduseelnõu tasumaksmise kohta Asutawa Kogu poolt 10. okt. 1919 a. wastuwõetud maaseaduse § 1 järele wõõrandatud maade eest — Riigikogu liigete J. Reesen'i, J. Tomp'i, P. Keerdo ja A. Hansen'i ettepanek.

ja üldise komisjoni poolt esitatud projekti wahel suured lahkuminekid on, mis õiguslikes korras lahendada tulewad ja mis wäga pikki waidlusi sünnitada wõiwad, otsustas wanematekogu seda seadust mitte päewakorda üles wõtta.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. härra Wain'il.

J. Wain (sd.): Faktilise märkusena pean tähendama, et üldine komisjon saatis maakomisjonile tagasi kalapüügi seaduseelnõu, üles seades kaks wõimalust: esiteks, wälja jätta põhimõtteline osa, mis õieti sisaldub kolmes esimeses paragrahwis, wõi teiseks: jätta see osa sisse, kuid wiia need paragrahwid kokkukõlla Balti eraseaduse wastawate paragrahwidega. Maaseaduse komisjon oma wiimasel koosolekul asus teise ettepaneku täitmisele.

E. Jonas (is.): Mina tahtsin peaasjalikult tähelepanu juhtida 28. päewakorrapunkti peale. See seaduseelnõu, mis meie rühma poolt Riigikogule esitatud, on I-sel lugemisel ja on ammugi Riigikogu liigetele kätte saadetud, nii et kõigil oli wõimalus temaga tutwuneda. See on ühest küljest. Teisest küljest peab tähendama, et see seaduseelnõu äärmiselt kiire iseloomuga on, sest tema käsitab sunduslikka määrusi palga- ja tööolude kohta põllutööstuses. Meie teame aga, et põllutööaasta algab meil esimesel mail, järjekult tuleks Riigikogul seisukohta wõtta, kas tema soowib tulewal põllutööaastal töölise ja tööandja wahekordi seaduse kaudu korraldada wõi mitte. Järgmine Riigikogu seda enam teha ei saa, sest et tema wõib kokku tulla alles maikuu lõpul. (J. Saul (põl.): Miks seda segakomisjonis üles ei wõetud?) Mis puutub segakomisjoni, siis teab härra Saul wäga hästi, et selle põllumehed nurja aja- sid, mitte töölised.

Riigikogu enne laialiminekut peab oma selge otsuse selle seaduse kohta ütleva. Senni on ta ühe seaduse wastuwõtmisega põhimõttelikult küsimuse jaatawalt otsustanud.

Oldagu siis nüüd järjekindlad ja pandagu need sunduslikud määrused ka tegelikult maksma, aga ärgu paljalt deklareeritagu! Sellepärast toetan ma ettepanekut, et 28. päewakorra-punkt tuleks täna päewakorda jätta. Ühtlasi teatan oma rühma nimel, et meie samuti toetame

ettepanekut kalapüügi-seaduse päewakorda wõtmise asjus.

J. Reesen (kom.): Päewakorrapunktide 28, 29 ja 30 all olewad küsimused on 30 korda arutuse all olnud. 30 korda on ettepanek tehtud neid esimesteks päewakorra-punktideks wõtta, aga ikka on nad jäänud wiimasteks. Wanematekogu koosolekul wõis härra Wirma täie õigusega täna ütelda, et parempoolne parlamendi enamus neid punktid on hakanud wanawaraks pidama ja wanawarana päewakorra lõppu paigutama. Need seisukohad, mis wanematekogu wõttis päewakorra kohta, näitawad meie parlamendi parempoolse enamuse meeoleolu töökaitse, ja töö- ja kapitaali wahekordade korraldamisel. Wanawaraks peetakse seda seisukohta, mis töö- ja kapitaali wahekorda kuidagi moodi korraldada püüab. Nüüd tuleb uus looming ja uus töö ja see uus töö saab tehtud mustas särgis.

Juhataja K. Wirma: Päewakord, mis Riigikogu liigetal käes, on Riigikogu eilse koosoleku poolt kindlaks määratud. Selle päewakorra kohta on wanematekogu paranduse ettepaneku teinud — wõtta päewakorrast ära 1*), 2**), 3***) ja 4****) punktid, mis käsitawad küsimiste ja arupärimiste ettepanekuid; peale selle wõtta päewakorrast ära punktid 27, 28, 29, 30 ja 31*****), kusjuures 27. päewakorrapunkti kohta, nimelt — vähemusrahwuste omawalitsuse ajutise korraldamise seadus — I lugemisel selle kohta läksid wanematekogus hääled pooleks, nagu rkl. Bergman ette kandis. Siis on weel kirjalik ettepanek rkl. Koch'i poolt seda 27-at päewakorra-punkti ikkagi päewakorda jätta ja teine ettepanek rkl. Bock'i poolt — seda

*) Rkl. O. Liigand'i küsimine põllutööstusele ühispiimatalitustele riiklise toetuse andmise kohta.

**) Rkl. P. Keerdo küsimine Wabariigi Walitsusele endistelt mõisatööstustelt maa ärawõtmise kohta.

***) Iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek põllutööstusele Sürgawere mõisast wäljaantud kohtade edasirentimise kohta.

****) Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele sihtwaranduste asjus.

*****) Seaduseelnõu talumaade korraldamise kohta Petseri maakonnas ja Wiru maakonna narowataguses osas, — Riigikogu liigete K. Koemets'a, J. Zimmerman'i ja W. Grigorjew'i ettepanek.

küsimust esimese punktina päewakorda wõtta. Peale selle on weel rkl. Wain'i poolt ette pandud päewakorda täiendada kalapüügi-seadusega ja seda wõtta 22-ks päewakorra-punktiks, see on — praeguse järjekorra järele. Kas ollakse nõus, et esiteks ära otsustada teatud punktide päewakorrast ärawõtmise wõi sinnajätmise ja siis selle järele päewakorra järjekord? (Wahel hüüe: Jah.) Asun hääletamisele. Palun Riigikogu liikmeid, kes selle poolt on, et punktid 1, 2, 3 ja 4 päewakorrast wälja jätta, kätt üles tõsta. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 41 ja wastu 23 häält, sellega wastu wõetud. Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Koch'i ettepanek, 27-at päewakorra-punkti päewakorda jätta, missuguse ettepanekuga on seotud ka wanematekogu lahkumise otsus. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud ja see punkt päewakorda jäetud.

Järgmine ettepanek on päewakorrast wälja jätta p. p. 28, 29, 30 ja 31. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, need päewakorra-punktid langevad päewakorrast ära.

Siis on rkl. Wain'i ettepanek täiendada päewakorda kalapüügi-seadusega. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 34 häält, wastu 27, sellega on see seadus päewakorda wõetud.

Siis on rkl. Bock'i ettepanek, wõtta 27. päewakorra-punkt esimeseks päewakorra-punktiks. (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on wastu, ettepanek on tagasi lükatud.

Rkl. Wain'i poolt on ettepanek paigutada kalapüügi-seadust 22. päewakorra-punktiks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud. Sellega on päewakord kindlaks määratud. Enne päewakorra juurde üle minemist on sõna isiklises asjus rkl. Bock'il.

M. Bock (saks.): Wie ich aus Abgeordneten-Kreisen erfahren habe und auch aus der Presse ersehe, bin ich bei meinem letzten Auftreten missverstanden worden. Ich habe nicht gesagt, dass wir oder ich keinen Eid auf unsere politische Zuverlässigkeit abgeben können, sondern ich deutete darauf hin, dass, wenn Herr Ast glaubt, uns eine Ohrenbeichte über unsere politische Zuverlässigkeit abneh-

men zu dürfen, so finde ich dieses deplaciert. Von einer Änderung unserer politischen Stellung kann hier keine Rede sein, da wir nach wie vor den staatlichen Standpunkt einnehmen.

Ferner ersehe ich aus den Stenogrammen, dass Herr Martna sich nicht gescheut hat unsere Kultur eine Kosaken- und Gendarmenkultur zu nennen. Ich konstatiere hierin eine unerhörte und empörende Beschimpfung unserer nationalen Minderheit und eine direkte Insinuation...

Juhataja K. Wirma (helistab): Peatan Teid kõneleja, ja palun Teid isiklise seletuse piiridesse jääda.

M. Bock (saks.): wogegen ich energisch protestiere...

Juhataja K. Wirma: Rkl. Bock, ma palun Teid isiklistest asjadest rääkida, aga mitte üldistest.

M. Bock (saks.): So protestiere ich.

Juhataja K. Wirma: Isiklises asjus on sõna rkl. Koppel'il.

J. Koppel (wäljasp. rhm.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Wahejuhtumise peale, kui mina põllumeeste rühmast wälja astusin ja härra Laidoner'i nime siin juhtusin nimetama, konstateeris härra Laidoner, et mina seda kõik olla waletanud. Ühe sõna mina nüüd küll rohkem ütlesin, see oli poomise kohta, aga tema ütles, et $\frac{1}{2}$ peab ära kaduma ja ka pärast Riigikogu koridoris ütles, et $\frac{1}{2}$ Riigikogust peab ära kaduma. Kui $\frac{1}{2}$ Riigikogust peab ära kaduma, keda rahwas on moodustanud, mis siis sünnib rahwaga?

Juhataja K. Wirma: Rkl. Koppel, ma palun ikka isiklistest asjadest kõneleda.

J. Koppel (wäljasp. rhm.): Sellepärast ütlen mina, et see, mis härra Laidoner ütles, et mina olla waletanud, ei wastu mitte tõele.

Juhataja K. Wirma: Isiklises asjus on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Härra Bock jäi siin küll pooleli oma awaldustega, aga esimene pool, mis ta siin ette kandis, see laseb mind oletada, et härra Bock arwatawasti Eesti keelt küllalt hästi ei mõista.

Ta on minu seletusest walesti aru saanud. Mina ei öelnud mitte, et Saksa vähemusrahwa kultuur kasakate wõi sandarmite kultuur on. Mina pildistasin ja kujutasin seda järgmiselt: Saksa riigirahwa kultuur on „mehr Licht“ — enam walgust. Balti saksarahwa kultuur aga, tema minewiku tegutsemise peale waadates, — „mehr Kosaken“. Sellega ei ole weel mitte öeldud, et ta kasakate kultuur on, waid ta on sakste kultuur, kes rohkem kasakaid, kes rohkem politseid nõuab.

2. Trükiseadus Redaktsiooni —redaktsioon. komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Trükiseaduse“ lõpulikku teksti järgmiste parandustega:

1) § 4 rida 3: wõi, p. o. ja.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 2) § 5 rida 2: üle, p. o. kohta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 3) § 15 p. 2 rida 1: ehk, p. o. wõi.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 4) § 17 rida 2: niisuguste, p. o. sarnaste; seal-samas rida 4: selles, peab olema käesolewas.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on käesolewas seaduses kõik redaktsiooni parandused wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

3. Karistusmäärused Redaktsiooni trükiseaduse, awalikkude ettekannete seaduse ja raamatukaupluste ning awalikkude lugemistubade awamise seaduse rikkumise asjus — redaktsioon. komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Karistusmäärused trükiseaduse, awalikkude ettekannete seaduse ja raamatukaupluste ning awalikkude lugemistu-

bade awamise seaduse rikkumise asjus“ lõpulikku redaktsiooni järgmise parandusega:

§ 18 rida 1 ja 2: Ajalehtede kontori, ajalehtede kioski, p. o. ajalehekontori, -kioski.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on siis kõik parandused selles seaduses wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Jõuwankritel reisijate ja kraamiweo kestwa ühenduse sisseadmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Jõuwankritel reisijate ja kraamiweo kestwa ühenduse sisseseadmise seaduse“ lõpulikku teksti järgmise parandusega:

§ 3 rida 2: kui omawalitsuse, p. o. kui ka omawalitsuse.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on kõik selle seaduse parandused wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Sõjaajal kaitsewägede majapidamises tekkinud kahjude riigi kanda wõtmise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Sõjaajal kaitsewägede majapidamises tekkinud kahjude riigi kanda wõtmise seaduse“ teksti järgmise muudatusega:

lugeda § 2 p. 5 sõnade „ära kulutatud saada“ asemel „ära kuluda“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on kõik parandused selles seaduses wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Sõjaministeeriumile suurtükiwäe poligooni asutamiseks tarwilikkude maatükkide wõõrandamise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Sõjaministeeriumile suurtükiwäe poligooni asutamiseks tarwilikkude maatükkide wõõrandamise seaduse“ teksti ilma ühegi muudatuseta, nii nagu see III lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Üldise arweseaduse muutmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Seadus üldise arweseaduse muutmise kohta“ ilma ühegi sisulise muudatuseta järgmise pealkirja all: „Üldise arwepidamise muutmise seadus“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on seaduse redaktsioon wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Kalameeste riiklise laenu seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Kalameeste riiklise laenu seaduse“ teksti ilma ühegi muudatuseta, nii nagu see III lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

9. Eesti sordiparanduse seltsi riiklise laenu seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Eesti sordiparanduse seltsi riiklise laenu seaduse“ teksti ilma

ühegi muudatuseta, nii nagu see III lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Kaubandus-tööstusministeeriumi riigiwaranduste osakonna likwideerimise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Kaubandus-tööstusministeeriumi riigiwaranduste osakonna likwideerimise seaduse“ teksti ilma ühegi muudatuseta, nii nagu see III lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Tsiwiil kohtupidamise seaduse muutmise seadus pärandus- asjus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Tsiwiil kohtupidamise seaduse muutmise seadus pärandus- asjus“ teksti järgmise muudatusega:

seaduse teises osas lugeda sõnade „sisse antud“ asemel „esitatud“.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Eesti punaseristi seltsile mangukaartide walmistamise ainuõiguse andmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast**: Siin redaktsiooni komisjoni ettepanek kinnitada „Eesti punaseristi seltsile mangukaartide walmistamise ainuõiguse andmise seaduse“ teksti ilma ühegi muudatuseta, nii nagu see III lugemisel wastu on wõetud. See oli redaktsiooni komisjoni seisukoht siis, kui ta selle teksti läbi waatas, aga

pärast selgus, et tuleks väike täiendus selle seaduse tekstis ette võtta; nimelt seletas wastawa komisjoni aruandja, et siin on kogemata jäänud välja esimesest reast, kus öeldakse „tööstuse määrustiku (Wene sead. kogu XI köide)“ — sõnad „1912 a. wäljaanne“. Järjekult tuleks see — „1912 a. wäljaanne“ klambritesse, peale sõna „köide“ juurde lisada, sest see on kuidagi wälja jäänud, sest kui redaktsiooni komisjon seda seadust läbi waatas, ei olnud wastawa komisjoni aruandjat kohal ja meie ise ei osanud tähelepanu selle peale pöörata. Pärast aga, kui komisjoni aruandja need parandused läbi waatas, leidis ta, et see parandus tingimata oleks tulnud sisse võtta. Ja nüüd julgen mina komisjoni poolt ette panna, et siin klambrites olewate sõnade „Wene sead. kogu XI köide“ järele tuleks panna „1912 a. w.“ s. t. 1912 a. wäljaanne.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

13. Ridalepa ja Agasilla küla waheliseks teeks maawõrandamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Ridalepa ja Agasilla küla waheliseks teeks maawõrandamise seaduse“ teksti ilma ühegi muudatuseta, nii nagu see III lugemisel wastu on wõetud.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

14. Puulaewade ehitamise toetamise seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Puulaewade ehitamise toetamise seaduse“ teksti järgmist muudatustega: 1) § 6 lugeda teises reas sõna „puud“ asemel „puid“.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 2) § 8 paigutada teises reas peale sõna „wõimatu“ tire (—).

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 3) § 9 kustutada wiimases reas sõnad „(§ 8)“, sellepärast, et see paragrahw kukkus III lugemisel läbi, ja teda ei ole enam, mispärast teda ka siin nimetada ei tule.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 4) § 10 lugeda teises reas sõna „selle“ asemele „k ä e s o l e w a“; siis sessamas paragrahwis wiimases reas lugeda „§ 10“ asemel „§ 7“, sest nüüd on paragrahwide järjekord muudetud, ja § 10 on nüüd sisuliselt § 7.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 5) § 11 lugeda teises reas sõna „raudteel“ asemel „raudteedel“.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellelega on kõik parandused käesolewa seaduse juurde wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

15. Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja ja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seaduse“ teksti järgmist muudatustega: 1) § 3. paigutada teises reas sõna „osawõtmise“ järele komma (,) ja kustutada järgnew sõna „ja“.

Paragrahwi tekst käib nii: „Riigikogu juhatus ja komisjonide ning alamkomisjonide koosolekutest osawõtmise ja komisjoni koosolekute juhutamise, tegeliku sekretääri kohuste täitmise eest ning aruandmise eest...“ jne. Parandatud kujul oleks tekst nii: „Riigikogu juhatus ja komisjonide ning alamkomisjonide koosolekutest osawõtmise, komisjoni koosolekute juhutamise, tegeliku sekretääri kohuste täitmise eest ning aruandmise...“ jne.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): 2) § 3. kustutada neljandas reas lõpust sõna „need“ ja alata järgmist sõna „Lisatasud“ suure tähega.

See on niiwiisi, et meie oleme selle paragrahwi kolme lõikesse jaganud. Teises lõikes on öeldud: „Riigikogu juhatusel liigetele maksetakse erilist lisatasu.“ Siis järgneb: „Need lisatasud määratakse kindlaks...“ Siin on ülearune sõna „need“, sest jutt on siin lisatasudest.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega vastu wõetud. Sellega on kõik parandused selle seaduse kohta vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

16. Öhusõidu Üldise komisjoni seadus — ni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Öhusõidu seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 1. Öhuühendust ja öhusõituseid reisijate ja igasuguse kraamiweo, sama ka isiklikuks otstarbeks wõib korraldada ja teostada ainult walitsuswõimude sellekohaste lubade järele.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 2. § 1 ettenähtud load antakse siseriigis ettewõetawate sõitude peale wälja teedeministeriumi poolt, kes loal lubasaaja kohustused, samuti ka tingimised, millele öhuühendused wastama peab, ära määrab.

Load öhuühenduse peale wäljamaaga, antakse wälja Wabariigi Walitsuse korraldusel kokkukõlas wastawate konwentsioonidega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 3. Tehniline järewalwe öhuühenduste, öhusõituse ja selleks otstarbeks peeta-

wate sõiduriistade üle pannakse teedeministri peale, kes kokkuleppel siseministriga selleks wastawad määrused wälja annab.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 4. Järewalwe heakorra ja julgeoleku suhtes pannakse siseministri peale, kes selleks kokkuleppel teedeministriga wastawad määrused wälja annab.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

III lugemise järele panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp**: Ma teen ettepaneku seadust lõpulikult vastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

17. Öhu ja jõuwankrite alalises ühenduses töökaitse-seaduste maksuse ja kahjutasu nõutamise korra äramääramise seadus — III lugemisel.

Üldise komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Öhu ja jõuwankrite alalises ühenduses töökaitse-seaduste maksuse ja kahjutasu nõutamise korra äramääramise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 1. Kõigi ettewõtete kohta, mille ülesandeks on alalise ühenduse pidamine jõuwankritel ja öhusõidu alal on makswad tööstusseaduse (W. s. k. XI köide II jagu) §§ 541—771 sel juhtumisel, kui neis alaliselt vähemalt wiit töölist tarwitatakse.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 2. Surma wõi terwise rikkumise juhtumiste puhul ettewõtetes, mille ülesandeks

on alalise ühenduse pidamine jõuwankritel ja õhusõidu alal, sünnib kahjutasu nõutamise korras ja alustel, nagu see ette nähtud Wene seaduste kogu X köite § 683-as raudteede kohta.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Panen selle seaduse peale III lugemist lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp: Panen ette seadust vastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja K. Wirma: Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek vastu wõetud.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerem.**)

Juhataja A. Kerem: Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

18. Riigi 1923 a. Rahaasjanduse kulude lisaeelarwe nr. 1 — komisjoni aruandja K. Wirma III lugemisel. (loeb): Riigi 1923 a. kulude lisaeelarwe nr. 1.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse pealkiri vastu wõetud.

Aruandja K. Wirma (loeb):

Erakorralised kulud.

Teedeministeerium.

Peatükk II.

Riigiraudtee walitsus.

§ 10. Naroowa raudteesilla ehitustööde lõpetamiseks 21.682.300.—

Kokku peatükk II 21.682.300.—

Kokku teedeministeerium 21.682.300.—

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seadus vastu wõetud. Panen selle seaduse peale III lugemist lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja K. Wirma: Teen ettepaneku seda seadust ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõtta.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

(Juhatama hakkab abiesimees **K. Wirma.**)

19. Kalapüügi-seadus — komisjoni aruandja J. I lugemisel. **Wain:** Kalapüügi-seadus esitati möödaläinud

aastal Wabariigi Walitsuse poolt Riigikogule, ja Riigikogu üldine komisjon on ta läbi waadanud, nüüd Riigikogule esitanud ainult väikeste muudatustega; §§ 1—5 on tehtud ainult redaktsioonilisi parandusi, ja täiendus § 5 juurde, mis tingitud esimestest osadest. Mis puutub maakomisjonisse, siis wõttis see 2. ja 3. paragrahwi vastu nüüd Riigikogule ette pandud kujul järgmistel põhjustel: maakomisjon leidis, et ei ole mitte küllalt, kui käsitada käesolewas seaduses ainult kalapüügi tehnilist külge ja aega, millal kalapüüdjale wõib wõimalused anda kala püüda. Siin peame silmas pidama ka teisi tarbeid ja neid rahuldama, eestkätt kalapüügi kohtade küsimust. Maareformiga tulid ka meie kalapüügi alal suured muutused. Meie põllutöeministeerium ei leia praegu tarwilikuks käsitada kalapüüki nii, nagu see oli enne, mõisnikkude ajal, et wõiks teatud maakohtades ainult kohalikud elanikud kalu püüda, waid põllutöeministeerium on jätnud enesele õigused üksikute alade wäljarentimise kohta, kuna mujal wahet ei tehta, kes seal kala püüab. Maareformiga läks meri terwelt põllutöeministeeriumi käsutada, sellepärast on üksikutes kohtades kaldaribaga seotud kalapüügiõigus, muidu aga ühine kõigile, kes elawad maadel, mis nüüd riigimaaga seotud. Mõnel pool jälle anti maaostjatele wäiketalupidajatele wõimalus kalu püüda, ilma et maa mereäärde ulatab. Samuti ei ole ka kalapüügiõigus senniste ostulepingute järele mitte kõikidel ostulepingute omanikkudel ühtlane. Mõnedes on näidatud, mitu korda üks ehk teine noota tõmmata tohib, teistel aga on kõik kalapüügiaeg selleks waba. Sellest ajast peale, kus kalapüük wabaks jäi ja kus omanikkude wahel enam piirjooni ei ole, kus kõik mõisamaad ühe omaniku käes,

läks pea kõik merekallas ühe ja sama omaniku kätte ja kalamehed tarwitawad loomulikult muidugi ka kalapüügiõigust laiemalt. Järel on need üksikud maatikikesed, mis väikeste ribadena mereäärde ulatawad ja mille omanikkudel samuti kalapüügiõigus on. Nendel oleks võimalus kala püüda wõõrais wetes, kuna aga nendel samal ajal õigus on nende weeribade kohta, mis nende maa wastu käib, teistele aga seal kalapüük ära keelata.

Kalapüügiõigus on olnud meil aadeli seisuse privileegium, mis aga sest saadik, kui seisuste kaotamise seadus wastu wõeti, ka ära kaotatud peaks saama. Selle peale juhtis tähelepanu eriti üldine komisjon.

Teiseks on harilik nähtus, et sisewetes kalu liiga intensiivselt püütakse; praegused seadused ja määrused ei määra seda ka kuidagi üksikute kaasomanikkude ja teiste naabrite wahel ära. Et maakomisjon mitte tarwilikuks ei arwanud weeomanikkudele oma kaitset kohtust otsida, arwas ta tarwilikuks anda õigust põllutöoministeriumile, kui üks ehk teine kalapüüdja liig intensiivselt püüdes kalakaswamisele kahju teeb, selle järele walwata. Kuid teisest küljest ei arwanud maakomisjon tarwilikuks, et põllutöoministerium ise oleks kohustatud walwama selle järele, kas teatud kohtades mitte liig intensiivselt kala ei püüta, kas seal wõib olla isegi seaduserikkumisega tegemist ei ole, waid arwas, et sellest küllalt on, et siis, kui üks ehk teine palwega selles asjas põllutöoministeriumi poole pöörab, see segab nende kaasomanikkude wahel. See põllutöoministeriumi wahelsegamine kalapüüdmisses erawetes on käsitatud ka walitsuse eelnõus, kuid nii, et põllutöoministeriumil jääb õigus kalapüüki kinni panna. Maakomisjon arwas, et sel juhul wõib üks ehk teine omanikkudest sundida kalapüüki kinni panema. Maakomisjoni täiendus wõimaldab põllutöoministeriumile sunnimäärusi wälja anda teatud kohas.

Mis aga puutub sellesse, kus pool merel ja järwedes kalapüük kõigile waba oleks, sellejuures on jäädud endiste põhimõtete juurde. Meri ja kaks suuremat järwe, Peipsi ja Pihkwa järwed, jäeti wabaks, kuna kõik teised väiksemad järwed, mis üksikute isikute maa peal, jääks nende omanikkude kasutada. Mis puutub seaduse teistesse osadesse, siis nende juures pikemalt tarwis peatada ei ole, sest need on tehnilised. Üldine komisjon,

nagu tähendasin, seadis ülesse kaks nõudmist: kas lisada walitsuse eelnõu juurde täiendawad osad, wõi muuta teatawaid paragrahwe Balti eraseaduses. Maakomisjon asus seisukohale, et parem on Balti eraseadust oludekohaselt muuta. Panen ette seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

A. Hint (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolew seaduseelnõu on wäga kaua arutuse all olnud, kui ma ei eksi, siis 2 aastat komisjonist komisjoni rännanud. Esimesed põllutöoministeriumi poolt wäljaantud kawad sisaldasid eneses praktilisi kalapüügi järewalwe õigusi, kuid need õigused olid pealesunnitawad, siis ei olnud üldiselt kalameestel tahtmist selle seaduse poolt olla, sellepärast, et ei toonud ka see seadus mingisugust korraldust kalapüügi edendamise alal ja sel puhul oli ka wäga palju takistusi selle seaduse teostamisel. Ma olen ka komisjoni koosolekutest osa wõtnud, kui see seadus arutamise all on olnud ja minule paistis seal iseäralik arusaamatus, mille puhul seal kalapüügiõigusi kaitseti. Seal ei tahetud kuidagi seda § 3. sisse lasta, kuid wiimaks on ometi § 3 sisse sattunud, mis kalameestele selle seaduse wastuwõetawaks teeb ja ilma selle paragrahwita ei ole kuidagi moodi mõtet olnud seda seadust wastu wõtta.

Kalapüügi-seadused on kauemat aega, ma arwan wist mõisnikkude Baltimaa waldamisest saadik, olnud ja on üheks walusamaks küsimuseks kalameeste ja wõimude wahel. Ma ei tea nüüd ütelda, mis aastast saadik, kuid eriti kui wenelasel läks korda rootslaselt Eestimaa ära wõtta, siis sellest ajast kingiti mõisnikkudele need iseäralised proklomaatilised õigused. Neil oli õigusi nende maa kaldaid ümbritsewa mere kohta. Ja keda mõisnik tahtis, see wõis kala püüda ja keda mõisnik ei tahtnud, see luba ei saanud ja sai sellega oma majapidamisele kahju. Et nüüd Eesti rahwas igatahes oma wabariikluse ja wabaduse kätte on saanud, on tema walitsus endiste feodaalõiguste kaitsmiseks wälja astunud ja meie peame ütleva, et ta tänini on kaitsenud. Kalapüügiõigused läksid maade wõõrandamisega ka riigi kätte ja riik rentis nad wälja rentnikule ja rentnik rentis nad jälle edasi enampakkumise teel. Renditakse püügikohad wälja, kuid see rentnik rendib jälle omakord kalameestele nad edasi, ning saab selle waherentimise puhul suured wahekasud. Kui 1916 a. mõisnikkudelt

wõõrandati jahi- ja weekasutamise õigused. Siis rentnikkudelt ja päriskohaomanikkudelt ei olnud neid õigusi igatahes mitte wõõrandatud, waid nemad omandasid selle seadusega need õigused tasuta. Siis ei saa nüüd ka juttu olla mingisugusest eriwaranduste wõi õiguste wõõrandamisest, mis seadusele ei wastaks. Sellepärast soovitaks mina wäga, et Riigikogu kalapüügi-seaduse wastu wõtaks, olgugi, et mina II lugemisel siin mõne parandusega esinen. Mis puutub aga sellesse, mis mõned komisjoni liikmed awaldasid, et endised taluomanikud, kes endile kalapüügiõiguse ostsid, nüüd sellest õigusest ilma jääksid, siis ei ole see mitte õige. § 3 wõimaldab kalapüügi wabadust kõigile wabariigi kodanikkudele ja ei ole ka need isikud, kellele õigused mõisnikkude poolt müüdud olid, olgugi ka ostu näol, kalapüügist mitte eemaldatud, mispärast ei wõiks siin kahtlust olla. (J. Tõnisson (rhw.): Kui ütleme, et maa on kõigile harida.)

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Wain**: Sõna ei tarwita.

Juhataja **K. Wirma**: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

20. Loomataudide Terwishoiu wastu wõitlemise komisjoni aruandja M. Püüman seadus — II lugemisel. (loeb): Loomataudide wastu wõitlemise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Loomataudide wastu wõitlemise korraldus. § 1. Loomataudide wastu wõitlemise korraldus kuulub põllutöoministeeriumi wõimkonda, loomaterwishoiu peawalitsuse kaudu.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 2. Kõik tegelikud loomaarstid on ko-

hustatud igat külgehakkawat haiget looma, keda nad üle waatawad, wõi kellele nad arstiabi annawad, loomaterwishoiu peawalitsuse poolt maksmapandud korra järele registreerima ja täitma kõiki määrusi, mis põllutöoministeeriumi poolt loomataudide kohta maksmata pandud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 3. Ametlikud loomaarstid on kohustatud oma jaoskonna piirides koha peale wälja sõitma ja tarwilisi korraldusi tegema, kui nendele teatatakse kas loomamaniku, politsei ehk kohaliku omawalitsuse asutuse poolt taudikahtlase looma haiguse ilmumisest.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 4. Loomataudide wastu wõitlemiseks on õigus tarwitusele wõtta:

1) Eraldamist, mille abil hoitakse terweid loomi taudiidudega kokku puutumise eest;

2) Sulgemist, a) lauda, talli, karjamaa sulgemist, kusjuures haigeid taudikahtlasi ehk külgehakkamiskahtlasi loomi nimetatud kohtadesse kinni suletakse; b) ümbruskonna sulgemist, kusjuures taudikahtlasest kohast ehk ümbruskonnast taudi wastuwõtlikkude loomade wäljavedu ära keelatakse;

3) Karanteeni, milles peetakse loomi, kes wälispidi terwed, kuid kes pärit on taudikahtlasest raioonist;

4) Loomaarstlist walwet, kusjuures taudikahtlase ehk külgehakkamiskahtlase looma tapmine, müümine kui ka ühest asukohast teise wiimine ilma ametliku loomaarsti loata keelatud on.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 5. Sõjawägede päralt olewate hobuste, töö- ja lihloomade hulgas targanud taudide wastu wõitlemine sünnib sõjawõimude läbi; kuna sõjawäeosade liikuwate lihloomakarjade, nagu weiste, lammaste ja sigade hulgas taudide wastu wõitlemine selle seaduse alusel ametliku loomaarsti wõimkonda kuulub.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 6. Selle seaduse põhjal on põllutöministeeriumil õigus wälja anda sunduslikka määrusi ja teha korraldusi, kokku leppides tarbekorral teiste ministeeriumidega, kui wäljaantaw määrus nende wõimkonda puudutab.

Märkus. Omawalitsuse asutuste sunduslikud määrused loomataudide kohta peawad kokkukõlas olema selle seadusega ja põllutöministeeriumi sunduslikkude määrustega.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 6 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Taudide wäljamaalt sissetoomise ärahoidmine. § 7. Taudihaigete ja taudikahtlaste loomade sissewedu wäljamaalt on keelatud. Taudide sissetoomise ärahoidmiseks wõib taudikahtlastest maadest loomade, nende saaduste ja üldse igasuguste ainete ja asjade sissewedu, millest arwata wõib, et nad käesolewal korral taudi edasikandjateks wõiwad olla, ära keelata ehk teatawatel tingimustel ja kitsendustel lubada.

Märkus. Kahtlasteks käesolewa seaduse mõttes loetakse:

a) loomi, kes märkisid awaldawad, mis hakkawa haiguse ilmumist lubawad oletada (taudikahtlased loomad);

b) loomi, kes niisuguseid märkisid ei awalda, kelle kohta aga põhjust on arwata, et neile taud wõib külge hakanud olla (külgehakkamiskahtlased loomad).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 8. Taudide ilmumise korral naaberriigi piirides wõib piiriäärsel maa-alal loomade liikumist piirata ja nende kontroleerimist ette wõtta põllutöministri wastawate määruste ja korralduste põhjal. Neid kitsendusi wõib laiendada ka looma tooressaaduste ja muude ainete ja asjade peale, mis taudiidusid sisaldada wõiwad.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Teatamise kohustus. § 9. Kui loomade hulgas taudikahtlaste tundemärkidega haigeksjäämist ehk suremist ette tuleb, on loomadeomanik ehk tema asemik kohustatud sellest wiibimata kohalikule ametlikule loomaarstile ehk politseile teatama; teatama on kohustatud ka kõik muud isikud, kellele loomadega tegemist on (nagu loomakauplejad, loomatalitajad jne.).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 9 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 10. Teatamine on sunduslik järgmiste loomataudide ilmumisel:

- 1) Põrnataud ehk siberikatki (Anthrax);
- 2) kohisev muhutadaud (Gangraena emphysematosa);
- 3) marutadaud (Lyssa);
- 4) tatitaud (Malleus);
- 5) suu- ja sõrataud (Apthae epistomatiae);
- 6) weiste kopsutadaud (Pleuro-pneumonia contagiosa bovum);
- 7) weistekatk (Pestis bovina);
- 8) lammaste rõuged (Variolae ovinae);
- 9) hobuste ja lammaste kärnataud (Scabies);
- 10) pügaja sammaspool (Herpes tonsurans);
- 11) sigade kopsutadaud (Septicaemia suum);
- 12) sigadekatki (Pestis suum);
- 13) sigade punataud (Rhusiopathia suum);
- 14) sulgloomade koolera (Cholera avium);
- 15) sulgloomade katki (Pestis avium);
- 16) hobuste influentsa (Influenza equorum);
- 17) hobuste nõlg ehk peataud (Adenitis equorum);
- 18) hobuste kopsutadaud (Pleuro-pneumonia contagiosa equorum);
- 19) weiste ilmne tiisikus (Tuberculosis bovum), mis wälispidiste tundemärkide põhjal kopsus, udaras, emakojas, sooltes jne. kindlaks tehtud;
- 20) weiste hakkaw poja äraheitmine (Abortus enzooticus);
- 21) weiste ja põtrade taud (Septicaemia haemorrhagica bovum);
- 22) Pahaloomuline weiste peataud (Coryza gangraenosa bovum).

Kui mõni muu loomataud mõne eelnimetatud taudi sarnaselt laiali laguneb, määrab põllutööministeerium käesoleva seadusega kokkukõlas, missugused abinõud ilmunud taudi vastu tarwitusele wõetakse.

Märkus. Selles paragrahwis nimetatud taudides haigetele loomadele arstibi andmine on ainult loomaarstidele lubatud, kuna see teistele keelatud on.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 11. Loomaterwishoiu peawalitsus ja sõjawäe loomaterwishoiu keskasutus on kohustatud wastastikku üksteisele loomataudide ilmumisest ja käigust teateid saatma, mida kohustatud on wastastikku tegema ka kohalikud sõjawäeosad ja ametlikud loomaarstid. Niisama on loomaterwishoiu peawalitsus kohustatud terwishoiu peawalitsusele teatama taudide ilmumisest ja käigust.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 11 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 12. Kui politsei on loomade taudikahtlase haigeksjäämise üle teate saanud, peab ta sellest wiibimata kohalikule ametlikule loomaarstile ja oma ülemusele teatama, esialgu aga korraldama, et taudikahtlased loomad terwete loomadega kokku ei puutuks.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 12 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 13. Selles seaduses ettenähtud taudide ilmumisel on ametlik loomaarst kohustatud tarbekorral haiguse kindlaksmääramiseks kahtlase looma tapmist, lahastamist jne. ette wõtma.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 13 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 14. Loomataudi ilmumisel on ametlik loomaarst kohustatud politsei kaastegevusel taudi ilmumise põhjust kindlaks tegema ja tagajärgedest loomaterwishoiu peawalitsusele wiibimata teatama.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 14 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 15. Kui taudi koha läheduses taudikahtlaste tundemärkidega haigeksjäämist loomade hulgas ette tuleb, teeb politsei, kui ametlikku loomaarsti kohal ei ole, selle seaduse ja wastawate erimääruste põhjal esialgsed korraldused taudi laialilagunemise vastu, millest ta ametlikule loomaarstile ja oma ülemusele wiibimata on kohustatud teatama.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 15 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Abinõud loomataudi laialilagunemise vastu. § 16. Kõik loomalaadad ja awalikud kohad, kus loomadega kaubeldakse, wõi neid muul põhjusel kokku kogutakse, kui ka kõik kogukondlised ja eratapamad ning asutused, milles looma tooresaineid ümber töötatakse, käiwad ametliku loomaarsti walwe alla.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 16 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 17. Loomataudide kätte surnud ehk taudide tõttu ärasukatud loomade korjused, — kui seadused ehk määrused kasutamist ei luba, — peawad kahjutult kõrwaldatama põletamise ehk mahamatmise läbi.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 17 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 18. Põrnataudi, kohisewa muhutadaudi, marutadaudi, tatitataudi, weiste kopsutadaudi ja weistekatku kätte surnud loomade korjused kahjutukstegemine peab sündima ametliku loomaarsti ja politseiesitaja juuresolekul.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 18 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 19. Lahastamisest, kahjutukstegemisest, desinfektsioonist ja taudi lõpetamisest peab ametlik loomaarst loomaterwishoiu peawalitsusele wiibimata teatama.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 19 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Põrnataud, kohisew muhutaud, weiste- ja põtrade taud.

§ 20. Põrnataudis, kohisewas muhutaudis, weiste- ja põtrade taudis haigete ja haiguskahtlaste loomade tapmine lihaks on keelatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 20 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 21. Põrnataudi ja kohisewa muhutaudi ehk nende taudide kahtlusel otsasaanud loomade korjusel peab wiibimata ametliku loomaarsti juhatusel järele kahjutult kõrwaldama.

Loomaarsti kohalejõudmiseni peab korjust loomadest ja inimestest eraldatama nii, et taudiidud laiali lagumeda ei saa. Korjuselt naha ja karwade mahawõtmine ja liha toiduks tarvitamine on keelatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 21 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 22. Põrnataudi ja kohisewa muhutaudi kaitsepookimiseks tuleb igakord loomaterwishoiu peawalitsuselt luba muretseda. Kaitsepookimisi teha on lubatud ainult loomaarstidel.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 22 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Marutaud. § 23. Koeri, kasse ja teisi koduloomi, kes marutaudikahtlased on, peab loomaomanik, ehk tema asemik wiibimata kindlasse ruumi mahutama ehk, kui see wõimalik ei ole, surmama ja korjuse ametliku loomaarsti illumiseni alal hoidma.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 23 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 24. Marutaudiste loomade arstimine on keelatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 24 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 25. Marutaudiste ja marutaudikahtlaste loomade tapmine lihaks ja nende saaduste tarvitamine on keelatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 25 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 26. Loomad, kelle juures ametlik loomaarst marutaudi on kindlaks teinud, tulewad politsei korraldusel wiibimata ära hukata. Koerad ja kassid tulewad ka siis ära hukata, kui ametlik loomaarst neid marutaudikahtlasteks tunnistas. Kui koer ehk kass on mõnda inimest hammustanud, siis peab kui wõimalik on, nimetatud koera ehk kassi suletult kunni marutaudi kindlakstegemiseni ehk kahtluse kõrwaldamiseni kinni pidama loomaarsti ja politsei walwe all.

Kõik koerad ja kassid hukatakse ära, kelle kohta arwata wõib, et nad marutaudiste ehk marutaudikahtlaste koerte ja kassidega wõisid kokku puutuda, sel korral, kui omanik nõus ei ole neile omal kulul kaitsepookimist teha laskma. Teisi loomi, kes niisuguse kahtluse all on, peab loomaarst kohe oma walwe alla wõtma ja wõimalikul korral neile kaitsepookimist tegema.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 26 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 27. On marutaudiline ehk marutaudikahtlane koer wabalt ümber jooksnud, siis peab marutaudi hädaohu kestwuse ajaks politsei korraldusel kõik koerad kahtlases piirkonnas kinni peetama. Kinnipidamise all tuleb mõista ka koerte ketiotsas pidamist, kui koeral kindel metallist suukorw peas on. Koeri, kes nende määruste wastaselt ümber hulguwad, peab politsei ja eraisikute poolt wiibimata ära hukatama. Naha mahawõtmine niisuguselt korjuselt on keelatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 27 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Tatitaud. § 28. Tatitaudised loomad hukatakse ära ametliku loomaarsti korraldusel.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 28 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 29. Tatitaudikahtlasi loomi peab eraldama ja loomaarstlise walwe alla jätma ning haiguse iseloomu järele tarwilise liikumise ja tarwitamise kitsenduse alla panema ehk sulguma.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 29 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 30. Tatitaudiste ja tatitaudikahtlaste loomade tapmine lihaks on keelatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 30 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 31. Kui üldhuwide seisukohalt kiire taudi lõpetamine tarwilik on, võib loomaterwishoiu peawalitsuse korraldusel tatitaudikahtlaste loomade hukkamist ette wõtta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 31 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 32. Tatitaudisurnud, tatitaudi ehk selle taudi kahtluse pärast ärahukatud loomade korjused tulewad wiibimata ametliku loomaarsti juhatus järele kahjutuks teha. Loomaarsti kohalejõudmiseni peab loomakorjus eraldatuna alal hoitama.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 32 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Suu- ja sõrataud. § 33. Suu- ja sõrataudi raioonist on sörgloomade wäljawedu keelatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 33 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 34. Suu- ja sõrataudisest majapidamisest on piima wäljawedu keelatud. Koha peal võib piima keedetult tarwitada. Taudiraionis asuwatele piimatalitustele on lubatud samas raionis olewatest taudiwabadest majapidamistest saadud piimast walmistada ja wälja anda piimasaadusi; piima selleks võib tarwitada ainult pastöriseeritult kunni 85° C.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 34 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 35. Loomi, kes suu- ja sõrataudised, selles taudis kahtlased ehk külgehakkamiskahtlased, peab ära eraldatama. Tarwiduse järele võib majapidamise, karjamaa ehk raiooni sulgemist ametliku loomaarsti korraldusel maksma panna.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 35 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 36. Suu ja sõrataudi ilmunisel raionis, kus teda waremalt ei olnud, võib loomaterwishoiu peawalitsus korraldada haigete ja külgehakkamiskahtlaste loomade tapmist.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 36 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Weiste kopsutaud. § 37. On weiste kopsutaud kindlaks tehtud, peab loomaterwishoiu peawalitsuse korraldusel kõik haiged, taudi ja külgehakkamiskahtlased loomad ära tapetama. Liha tarwitamine toiduks inimestele on lubatud liha järeawaatuse määrustega kokkukõlas.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 37 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 38. Kopsutaudi kindlakstegemiseni peab taudikahtlast majapidamist ametliku loomaarsti korraldusel sulguma.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 38 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 39. Weiste kopsutaud loetakse lõpenuks ja walwealolew raioon kuulutatakse taudiwabaks, kui kuue kuu jooksul pärast wiimase taudikahtlase looma tapmist ja põhjalikku ruumide desinfitseerimist taudikahtlasi juhtumisi ette ei ole tulnud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 39 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Weistekatk. § 40. Weistekatku ilmunise puhul naaberriigi piiriäärsetes osades on wastawast riigist keelatud:

a) kõigi koduloomade sissewedu, wälja arwatud hobused;

b) mäletsejate loomade tooressaaduste sissewedu, niihästi toorelt kui ka kuiwatatult, wälja arwatud wõi ja juust;

c) sõnniku, heinte, põhu, pruugitud tallinõude sissewedu.

Märkus. Põllutööministri nõudmisel on wallawalitsused kohustatud 15 kilomeetri laiuses piiräärses maaribas sunduslikka weiste, lammaste, kitsede ja sigade nimekirju pidama, loomaterwishoiu peawalitsuse poolt kindlaksmääratud kawa järele ja tema ainelisel toetusel.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 40 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): § 41. Weistekatku ilmumisel naaberriigi piiräärsetes kohtades seab walitsus kogu piiri kohta kõwendatud erakorralise walwe sisse.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 41 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): § 42. Kui piiri sulgumise peale waatamata weistekatki sisse tungib, peab wiibimata kõik weised, kes ametliku loomaarsti poolt katkuhaigeks, katkukahtlaseks ehk külgehakkamiskahtlaseks tunnistatud, tema korraldusel ära tapetama ja ühes nahaga maha maetama. Katkuidusid sisaldawad asjad ja ained tulewad ära häwitada ehk desinfitseerida.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 42 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): Kärnataud. § 43. Kärnataudiste hobuste ja lammaste laskmine wäljaspoole majapidamise piirisid on ilma ametliku loomaarsti loata keelatud. Kui kärnahaiged loomad kolme kuu jooksul haiguste kindlakstegemise päewast arwates ära ei ole arstitud, on loomaterwishoiu peawalitsusel õigus kärnataudise looma hukkamist korraldada.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 43 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): Sigade punataud. § 44. Laguneb sigade punataud laiali, siis wõib taudihädaohu

piirkonnas sunduslikult kaitsepookimise ette wõtta loomaterwishoiu peawalitsuse korraldusel.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 44 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): Weiste tiisikus. § 45. Loomi, kelle juures ilmne tiisikus kindlaks tehakse, peab ametliku loomaarsti korraldusel ära tapetama, mille juures liha toidukstarwitamine liha järelwaatuse seadusele wastawalt lubatud on.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 45 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): § 46. Udaratiisikust põdewate loomade piima tarwitamine toiduks on keelatud.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 46 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): § 47. Maakonna- ja linnapolitsei on kohustatud selles seaduses ettenähtud abinõusid, ametliku loomaarsti korraldusi juhtnõuiks wõttes, tarwitusele wõtma ja selle järele walwama, et loomaomanikud wõi nende asemikud tehtud korraldusi täidaks.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 47 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): Tapamajad. § 48. Kõigis kogukondlistes kui ka eratapamajades peab terwishoidline walwe sisse seatama, et loomataudi pesasid üles leida ja kõrwaldada inimestele kahjulikku lihamüüki ja tarwitamist söögina.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 48 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja M. Püüman (loeb): § 49. Kui tapamajades ja nende juures olewates karjaaedades olewate loomade hulgas mõni selles seaduses ettenähtud taud ehk taudikahtlus ilmub, tulewad loomad sellekohastesse eraldamisruumidesse paigutatada, kust neid wälja wõib tuua ainult tapmise otstarbel.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 49 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 50. Taudi kestvuse ajal on keelatud loomi, kes tapamaja piirkonda ehk karja-aeda on toodud, ilma tapamaja juhataja või ametliku loomaarsti loata sealt välja lasta.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 50 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 51. Tapamaja piirkonnas olevate loomade hulgas taudi kiire lõpetamise otstarbel võib loomadeomanikku ehk tema asemikku sundida loomade tapmist wiibimata ette võtma tapamaja ehk ametliku loomaarsti walwe all. Tarbekorral on lubatud loomade tapmist ette võtta ilma loomaomaniku nõusolekuta. Kui omanik 24 tunni jooksul ei ilmu, müüb tapamaja juhatus liha ja teised saadused oksjoniteel ära. Saadud raha maksetakse omanikule välja.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 51 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): Kahjutasu maksmise kord loomataudide puhul. § 52. Loomataudide pärast ärahukatud ehk surnud loomade ja häwitatud asjade eest maksetakse riigi poolt loomadeomanikkudele kahjutasu põllutöministeeriumi sunduslikkudes määrustes ettenähtud hindamiskomisjonide aktide põhjal järgmistel alustel:

1) Selle seaduse põhjal ametliku loomaarsti korraldusel ärahukatud loomade ja ärahäwitatud asjade eest.

2) Weistekatku, tatitaudi ja weiste kopsutaudi kätte surnud loomade eest, kui taudikahtlusest selles seaduses ettenähtud korras oli ametlikule loomaarstile ehk politseile teatatud.

3) Loomade eest, kes ametliku loomaarsti poolt ettevõetud sundusliku kaitsepookimise tagajärjel surid.

4) Koduloomade eest, kes põrnataudi või kohisewasse muhutadaid surid, olgugi, et haiguse iseloom alles peale looma surma ametliku loomaarsti poolt kindlaks on tehtud.

5) Weiste tiisikuse- ja suu- ja sõrataudi pärast ärahukatud loomade eest,

kui ka marutaudi surnud weiste, hobuste, sigade ja lammaste eest, kui haigusest selles seaduses ettenähtud korras on teatatud.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 52 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 53. Kahjutasu maksab põllutöministeerium loomaterwishoiu peawalitsuse erikrediidi summadest, mis saadud riigi % maksust tapaloomade pealt. („Riigi Teataja“ nr. 65/66 — 1920 a.).

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 53 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 54. Kahjutasu maksetakse järgmistel alustel:

a) täisväärtus, kui terve loom taudi pärast ära hukatakse;

b) täisväärtus tatitaudi, weiste kopsutaudi, weistekatku ja suu- ja sõrataudi põdewate loomade eest nende ärahukkamise korral;

c) weiste tiisikuse ja marutaudi pärast ärahukatud kui ka põrnataudi ja kohisewasse muhutadaid surnud loomade eest maksetawa kahjutasu suuruse määrab kindlaks põllutöministeerium, kusjuures tasu ei või olla üle $\frac{3}{4}$ täisväärtusest.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 54 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 55. Kahjutasu ei makseta:

a) kui loomadeomanikud ehk nende asemikud kolme päewa jooksul ei ole looma taudikahtlasest haigeksjäämisest teatanud;

b) kui loomaomanik looma haigena on ostanud;

c) kui loomadeomanik ehk selle asemik selle seaduse wastaselt toimetab ehk ametliku loomaarsti seaduslikka korraldusi ei täida loomataudide vastu võitlemise suhtes.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 55 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **M. Püüman** (loeb): § 56. Käesolewa seaduse jõusseastumisega kaotab maksvuse Wene s. k. XIII köite V jaotuse §§ 1090—1175.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 56 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Käesolew seadus on II lugemisel vastu wõetud.

21. Riigikogu otsus kalapiiügi-seaduse arutamise korra kohta. **J. Wain** (sd.): Teen ettepaneku kalapiiügi-seadust II lugemisele wõtta ilma 3-päewalise tähtaja ära ootamata I ja II lugemise wahel.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

22. Wõlgnewa normiwilja tasumise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Kerem** (loeb): Wõlgnewa normiwilja tasumise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse pealkiri vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 1. Wabariigi Walitsuse poolt 22. weebuaril ja 1. juunil 1921 a. wastuwõetud terawilja wabamüügi ja normiwilja sissenõudmise määrustes („Riigi Teataja“ nr. 15 ja 47 — 1921 a.) ettenähtud normiwilja wõla tasumine natuuras lõpetatakse ära.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): § 2. Andmatajäänud normiwilja asemel nõutakse wastuwaidlemata korras sisse normiwilja ja turuhinna waheraha:

a) 1919 a. lõikusest andmatajäänud normiwilja eest: nisu ja rukkid — 130 marka puud; oder, kaer ja segawili — 100 marka puud;

b) 1920 a. lõikusest andmatajäänud normiwilja eest: nisu — 180 marka, rukkid — 160 marka, oder, kaer ja segawili — 110 marka puud.

A. Hint (töer.): Selle seadusega on kõik Eesti riik ühe mõõdupuuga mõõdetud, kuid mina küsiks in, mispärast Saaremaal maade maksud ja ühed kui teised maksud odawamad on, kui mannermaal. Tähendab, et mannermaa rikkam on ja mannermaa pind ei ole mitte just sellepärast rikkam, et seal Munamägi ole-

mas on, kuid tema on ka weel mitmesuguste teiste rikkustega üllatatud, mida Saaremaal mitte ei ole. Kui see eelnõu I lugemisel oli, siis lugupeetud Riigikogu liikmed Tõnisson ja teised juhtisid Riigikogu tähepanu selle peale, et neid põllupidajaid ei tuleks mitte karistada trahwiga, kes puuduse tõttu ei ole saanud normiwilja anda. Neilt mitte ei tuleks turuhinna waheraha sisse nõuda. Sellest seisukohast wälja minnes jõuame arusaamisele, et Saaremaal niisuguseid talunikka wahel leidub, kes täitsa sihilikult tõrkusid normiwilja andmast ja neid ühe mõõdupuuga karistada ei ole mitte õiglane. Et siiski normiwilja andjate seas niisuguseid leidub, kes wast hooletuse tõttu ei olnud normiwilja andnud, siis arwan mina, et wõiks 50% kogu nende maksuüksuste pealt Saaremaa kohta odawamini wõtta ja sellepärast teen ettepaneku § 2 juurde wõtta, et lit. c: a ja b ettenähtud normiwilja üksuste — nisu, rukis, oder, kaer — pealt wõetakse waheraha 50% wähem, kellede hulka kuuluwad Saare maakond, Hiiumaa, Wormsi ja neid ümbritsewad saared.

J. Koppel (wäljasp. rhm.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Et meil praegu päewakorras on wõlgnewa normiwilja tasumise seadus, siis tahaksin ma siin selle seaduse kohta järgmist ütelda. Wanasõna ütleb, et Saaremaa on küll wäikene maa, aga siiski paistab siin otsekohe wälja, et siin seaduses normiwilja hinna alandamises midagi pole ette nähtud. Selles mõttes, et Saaremaa seisukord raskem on kui mannermaal. Saaremaal on wiljahind turul $\frac{1}{3}$ odawam kui mujal maaosades. Wõtame praegu wõrdluseks järgmist. Saaremaal nõutakse rukkippuudast turul 160 marka, ja nii palju nõutakse ka normiwilja eest. Sellest seisukohast wälja minnes teen ettepaneku — wähendada wilja hinda $\frac{1}{3}$ wõrra, nii et § 2 lõpul tuleks lugeda p. a: Saaremaal nisu ja rukis 90 marka, oder, kaer ja segawili 65 marka puud. Punkt b lause lõppu tuleks lugeda: Saaremaal nisu 120 marka, rukis 105 marka, oder, kaer ja segawili 75 marka puud.

Juhataja **K. Wirma**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Kerem**: Rkl. Hint tõi siin asjaolu ette, mille põhjal palus normiwilja hinda alandada. Mis normiwilja hinna wäendamisesse puutub, siis, et

seada küsimust komisjonis arutamisel ei olnud, ei saa mina komisjoni nimel selle ettepanekuga ühineda, kuid arwan, et seda küsimust võib üht ehk teistviisi parandada. Kuid selle juures pean mina tähendama, et siin ei ole mitte tegemist hindadega, vaid waherahaga ja et Saaremaa hinnad üldse vähemad olid, siis olid Saaremaa rekvisitsiooni hinnad ka vähemad ja raske on praegu ütelda, kuidas seda hinnawahet just kõigeparem tabada. Minul aga isiklikult oleks sarnane mulje, et waheraha turuhinna ja rekvisitsiooni hinna wahel Saaremaal tegelikult vähem võiks olla kui suurel maal.

Juhataja K. Wirma: On ettepanekuid tehtud rkl. Hint'i poolt ja rkl. Koppel'i poolt. Rkl. Hint'i ettepanek oleks järgmine: § 2 juurde võtta lit. c: „lit. a ja b ettenähtud normiwilja üksuste (nisu, rukis, oder, kaer) pealt võetakse waheraha 50% vähem, millede hulka kuuluvad: Saare maakond, Hiiumaa, Wormsi ja neid ümbritsewad saared.“ Rkl. Koppel'i poolt on järgmine ettepanek tehtud: „§ 2 p. a lause lõpp lugeda: Saaremaal nisu ja rukis 90 marka, oder, kaer ja segawili 65 marka puud.

P. b lause lõpp lugeda: Saaremaal nisu 120 marka, rukis 105 marka, oder, kaer ja segawili 75 marka puud.“

Ma kawatsen neid parandusi üksikult hääletada. Selle wastu keegi ei waidle. Asun hääletamisele. Palun neid, kes on rkl. Hint'i ettepaneku poolt, kätt üles tõsta. (Hääletatakse, loetakse häält.) Ettepanek on saanud poolt 22 häält ja wastu mitte ühte, sellega on ettepanek wastu võetud.

Palun neid, kes on rkl. Koppel'i ettepaneku poolt, kätt üles tõsta. (Hääletatakse, loetakse häält.) Ettepanek on saanud poolt 17 häält, wastu 5 häält, sellega on ettepanek wastu võetud.

Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Meil on kodukorras ette nähtud, et kui ettepanekuid hääletamisel mitu on, siis hääletatakse kõik ettepanekud ainult „poolt“ ja tunnustatakse see ettepanek wastuwõetuks, mis sai kõige suurema absoluutse enamuse. Ei saanud aga ükski ettepanek absoluutset enamust, siis hääletatakse kõik ettepanekud uuesti, kuid juba „poolt“ ja „wastu“ ses järjekorras, kuidas nad ena-

muse järele esimesel korral häält said, ja tunnustatakse wastuwõetuks see ettepanek, mille „poolt“ antud häältearw, kui neist „wastu“ antud hääled maha arwatud, kõige suurem on. Et need ettepanekud ka üksteise wastu käiwad, siis oleks soowitaw praegu uuesti hääletada ja hääled ära lugeda.

Juhataja K. Wirma: Ma pean selutama aruandja poolt tehtud ettepaneku kohta, et ettepanekud said mõlemad üksikult hääletatud ja hääled ära loetud. Esimene sai poolt 22 häält, wastu ei olnud keegi. Teise ettepaneku poolt oli 17 ja wastu 5 häält, nii et mõlemate ettepanekute kohta on hääled ära loetud ja mõlemad ettepanekud on wastu võetud. (Wahelhüüded ja naer.) Ma palun rahu! Mina ei saa sisuliselt küsimust otsustada ja hääletamise tagajärjel on mõlemad ettepanekud wastu võetud. Pannen § 2 hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana enamusega on see paragrahw wastu võetud.

Aruandja A. Kerem (loeb): § 3. Waheraha sissenõudmine pannakse maakonnawalitsuse peale.

Selle täitmiseks seawad maakonnawalitsused wiibimata wõlgnikkude nimekirjad kokku ja teatawad igale wõlgnikule wõlasumma ning wabatahtlise wõla tasumise tähtaja. Wõlgnikud wõiwad 2 nädala jooksul, teadaande kättesaamise päewast arwates, wastulause anda maakonnawalitsusele, kellel õigus on wõlgnikka üksikutel iseäralistel põhjustel normiwilja wõla maksust wabastada.

Siseminister K. Einbund: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa paragrahwi lause annab wõlgnikkudele wõimaluse 2 nädala jooksul esitada wastulause maakonnawalitsusele, kui nemad niiskipärast normiwilja nõudmise ebaõige leiawad olewat. Mina teeksin ettepaneku selles paragrahwis 2 nädala asemele määrata tähtajaks üks kuu, sest maaoludes on tõesti wõimatu kahe nädala jooksul sellekohaseid wastulauseid esitada. Sama lause lõpus on öeldud, et maakonnawalitsustel on õigus wõlgnikka üksikutel iseäralistel põhjustel normiwilja wõlamaksust wabastada. Redigeeritud „üksikutel iseäralistel põhjustel“ on lähemal järelewaatlemisel niiwõrd painduw moiste, et ta maakonnawalitsustele täielise wabaduse jätab. Iseäraliseks põhjuseks võib pidada igat põhjust. Sellepärast peaksime meie täpsemalt ära tähendama, mis nende

üksikute iseäraliste põhjuste all mõista tuleb. Arusaadaw, et wabastada wõib, kas wiljaikalduse pärast ehk sellepärast, et majapidamine halwas seisukorras on olnud ehk wõib olla mõnedel muudel rasketel asjaoludel, nagu tulekahju juhtumised wõi mõnesugused teised põhjused. Rohkem suuremaid põhjusi miskisuguseid mina ette ei näe, waid arwaksin ainult tarwilikuks need 3 põhjust sisse wõtta, mis maakonnawalitsusele teatawaks juhtnõuiks oleks. Meil oli nõupidamine maakonna omawalitsuste tegelastega ja nemad omalt poolt soovitasid käesolewat paragrahwi ka täpsemalt selles mõttes muuta. Sellepärast teeksin mina ettepaneku § 3 teist lauset järgmiselt wastu wõtta: „Wõlgnikud wõiwad ühe kuu jooksul, teate kättesaamise päewast arwates, wastulause anda maakonnawalitsusele, kelle õigus on wõlgnikku normiwilja wõlamaksust wabastada, kui asjaoludest selgub, et temal wõimatu oli wiljaikalduse, majapidamise halwa seisukorra, wõi mõnede muude raskete asjaolude pärast majapidamises normiwilja anda.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Esimesel lugemisel kandsin ma ette paranduse, mis sisuliselt suurelt osalt sellega kokku käib, mis härra siseminister siin ette tõi, muud kui seal on siseminister juurde lisanud weel iseäraliku põhjuse majanduse halwa seisukorra kohta. Minu arwates on lugu nõnda, et kui meie tõesti tahame ära määrata need põhjused, mille järele maakonnawalitsus peab otsuse tegema, siis peawad need asjaolud wõimalikult kindlad olema. Halb majandusline seisukord oli wäga paljudel meie talupidajatel, aga nad on kõik pidanud maksuma. Ainult siis, kui kellegil tõesti õnnetus, näituseks wiljaikaldus, on olnud, siis wõiks teda wabastada. Arwan, et see kolmas põhjus siin natuke küsitaw on. Minu ettepanek oli siis nõnda: „ühe kuuga“ tuleks leppida, mis siseminister ette pani, aga lõpp käiks nii: „...anda maakonnawalitsusele, kes wõlgnikud normiwilja wõla maksust wabastab, kui nemad küllaldased tõendused selle kohta esitawad, et nendel normiwilja andmine wõimatu on olnud ikalduse ehk mõne teise õnnetuse tagajärjel.“ Õnnetus on, ehk kuigi meie teda sisulikult küll ära ei määra, oma iseloomu poolest järsk harukordne põhjus, mis inimeselt wõimaluse wõtab oma kohust täita, kuna halb majandusline seisukord weniw mõiste on, mida tagantjärele wõiks mitmeti seletada. Wäga

palju lahkuminekuid tuleks nende otsuste tegemisel. Sellepärast arwan mina, et kahest põhjusest — ikaldusest ja mõnest muust õnnetusest — tohiks küll olla. Kui aga arwatakse, et mõiste weniwus ei tee takistust ja maakonnawalitsusel siiski wõimalik on kindlat otsust teha, siis põhimõttelikult ma selle wastu ei waidle, aga seaduse teksti kindluse seisukohalt soovitasin, et minu esitatud täiendus saaks wastu wõetud.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Kerem: Mina lõpusõnas wõiksin järgmist tähendada. Komisjon on õieti ka seda arwanud, et iseäralistel põhjustel, mis seotud sõjaoludega, wõiks normiwilja maksust wabastada. Selles mõttes ei leia ma tarwiliks ühe ega teise ettepaneku wastu waielda ja wõiksin ka komisjoni nimel ühineda. Kuid et neid kaks on, siis on raske ühineda ja palun neid lahus hääletada. Ühtlasi tähendan selle peale, et siseministri redaktsioonis on: „...maakonnawalitsusele, kelle õigus on...“ neid põhjusi arwesse wõtta, aga temal on ka õigus seda mitte arwesse wõtta. Teine redaktsioon on aga kategoorilisem, et temal, maakonnawalitsusel, ei ole õigus, waid kohus wabastada. Nii et siin seda leian mina lahku minewat nendes ettepanekutes. Teiseks, ettepanek on „ühe kuu jooksul“ — selle kohta ei ole komisjonis seisukohta wõetud. Kuna muus asjas need parallelettepanekud on.

(**J. Tõnisson** (rhw.): Selle wastu küll midagi pole, kas „kahe nädala“ wõi „ühe kuu jooksul“. „Ühe kuu jooksul“ ühinen härra siseministriga.)

Juhataja K. Wirma: Rkl. Tõnissoni poolt on ettepanek tehtud paragrahwi lõpus teises reas, kus on öeldud: „kelle õigus on wõlgnikka üksikutele iseäralistel põhjustel normiwilja maksust wabastada“ asemele wõtta järgmist osa: „kes wõlgnikud, normiwilja wõla maksust wabastada, kui nemad küllaldased tõendused selle kohta esitawad, et nendel normiwilja andmine wõimatu on olnud ikalduse ehk mõne teise õnnetuse tagajärjel.“ Ja härra siseministri poolt on ettepanek § 3 II lauset järgmiselt wastu wõtta: „Wõlgnikud wõiwad ühe kuu jooksul, teate kättesaamise päewast arwates, wastulause anda maakonnawalitsusele, kelle õigus on wõlgnikku normiwilja wõla maksust wabastada, kui asjaoludest selgub,

et temal wõimatu oli wiljaikalduse, majapidamise halwa seisukorra, wõi mõnede muude raskete asjaolude pärast majapidamises normiwilja anda.“

Mina saan nii aru, et õieti kolm redaktsiooni on: 1) komisjoni redaktsioon, 2) rkl. Tõnisson'i redaktsioon ja 3) härra siseministri redaktsioon. Ma ka watsen neid kolme ettepanekut paralleelselt hääletada. Härra siseminister andis enne ettepaneku, siis tuleks see kõige enne hääletamisele, selle järele rkl. Tõnisson'i ettepanek, ja wiimaks komisjoni ettepanek.

Sõna on korra kohta rkl. Kerem'il.

A. Kerem (rhw.): Ma teen ettepaneku neid parandusi, kui parandusi paralleelselt hääletada ja kui nendest parandustest mingisugune wastu wõetakse, siis tuleks komisjoni redaktsioon hääletamisele täiendatult nende parandustega.

Juhataja K. Wirma: Olen selle ettepanekuga nõus, sest parandused ei ole mitte terwe paragrahwi, waid paragrahwi osa kohta.

Sõna on korra kohta rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Mina teen ettepaneku teistest parandustest lahus hääletada: „ühe kuu jooksul“, mis mõlemitel parandustel ühesugune on, aga mis paragrahwi tekstis ei ole ära tähendatud.

Juhataja K. Wirma: On ettepanek tehtud selle asemel „wõlgnikud wõiwad kahe nädala jooksul, teadaande kättesaamise päewast arwates, wastulauset anda maakonnawalitsusele“ siin selle „kahe nädala“ asemel wõtta „ühe kuu jooksul“. Asun hääletamisele. Kes on selle poolt, et „kahe nädala jooksul“ asemele wõetaks „ühe kuu jooksul“, palun kätt üles tõsta. (Hääletatakse.) Parandus on nähtawa enamusega wastu wõetud. Kes on härra siseministri poolt ettepanek teise löike wastuwõtmise poolt? (Hääletatakse.) Kes on rkl. Tõnisson'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek ei ole absoluutset enamust saanud, sellepärast tulewad nad uuesti poolt ja wastu hääletamisele. Palun weel neid, kes on härra siseministri paranduse poolt, kätt üles tõsta. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Palun neid, kes rkl. Tõnisson'i ettepaneku poolt on kätt tõsta. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Härra siseministri ettepanek on poolt saanud 25 häält, wastu 21 häält, rkl. Tõnisson'i ettepanek on poolt saa-

nud 24 häält, wastu 23. Wahe on hääletes suurem härra siseministri ettepaneku juures, nimelt 4 häält on wahet, sellepärast on härra siseministri ettepanek wastu wõetud. (Naer.) Panen § 3 hääletamisele parandatud kujul. (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Kerem (loeb): § 4. Eelmises (§ 3) paragrahwis ettenähtud korralduste läbiwiimine peab 1. oktoobriks 1923 a. lõpetatud olema, missugune tähtaeg ka wõla wabatahtlise tasumise lõputähtajaks on.

Siseminister K. Einbund: Ma teeksin ettepaneku käesolewa paragrahwi lause esimest osa järgmiselt redigeerida: „Eelmises (§ 3) paragrahwis ettenähtud korralduste läbiwiimine peab 31. oktoobriks 1923 a. lõpetatud olema.“ Nimelt on maakonna omawalitsuse poolt tähtaeg 31. oktoober, nii et siin 1. oktoober oleks liiga warajane, sest kodanikkudel oleks parem wõimalus ühel ajal mõlemaid maksusid õiendada, nii kui suurema osa omawalitsuste maksude sissekasseerimine sünnib oktoobrikuus, ja oleks üks käimine, nii ka maksmine ühel ajal hõlpsam olema. Wahe oleks ainult üks kuu.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja A. Kerem: Komisjonis oli tähtaja küsimus arutusel, ja see wiidi 1. oktoobri peale just otstarbekohasuse mõttes. Kuna aga nüüd selgunud on, et 1. oktoober mitte otstarbekohane ei ole, waid 31. oktoober, siis arwan omal täiesti õiguse olewat komisjoni nimel selle ettepanekuga ühineda.

Juhataja K. Wirma: Aruandja on ettepanekuga ühinenud. Panen § 4 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 4 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Kerem (loeb): § 5. Andmatajäänud normiwilja eest sissetulnud waheraha tarwitatakse teede ja sildade kordaseadmiseks normiwilja waheraha tarwitamise seaduses („Riigi Teataja“ nr. 87 — 1922 a. sead. nr. 57) ettenähtud korras.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerem**.)

23. Riigiasutuste paigutamise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Wirma** (loeb): Riigiasutuste paigutamise seadus.

Th. Pool (töer.): Kuna käesolew seadus mitte kõiki riigiasutusi ei puuduta, waid ainult osaliselt, siis teen ettepaneku seda pealkirja muuta: „Osalise riigihoonete korraldamise ja riigiasutuste paigutamise seadus.“

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Wirma**: Pealkiri ei anna õieti midagi juurde. Kui oleks wast „riigiasutuste osaline paigutuse seadus“, nii et „osaline“ paigutamise kohta käiks, kuid nõnda jääb tema ikkagi selleks, mis tema on. (**J. Tõnisson** (rhw.): Pärast on parem tsiteerida.)

Juhataja **A. Kerem**: Pealkirja kohta on rkl. Pool teinud järgmise ettepaneku: „Panen ette seaduse pealkirja järgmiselt muuta: Osalise riigihoonete korraldamise ja riigiasutuste paigutamise seadus.“ Asun hääletamisele. Kuna siin kaks ettepanekut on, siis panen nad paralleelselt hääletamisele. Kes on rkl. Pool'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Kes on komisjoni ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Rkl. Pool'i ettepaneku poolt on 13, komisjoni ettepaneku poolt 9 häält, sellega ei ole kumbki absoluutset enamust saanud. Panen ettepanekud poolt ja wastu hääletamisele. (**M. Martna** (sd.): Paulun weel kord ette lugeda.) Ma olen juba ette kannud: „Osalise riigihoonete korraldamise ja riigiasutuste paigutamise seadus“ — see on rkl. Pool'i ettepanek ja komisjoni ettepanek on Riigikogu liigetele kätte jagatud. Kes on rkl. Pool'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Kes on komisjoni ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Rkl. Pool'i ettepanek on saanud poolt 17 ja wastu 25, komisjoni ettepanek — poolt 20 ja wastu 16, sellega on komisjoni ettepanek wastu wõetud.

Aruandja **K. Wirma** (loeb): § 1. Teedeministeriumile awatakse riigikassa

poolt eelkrediiti 95.832.000 marga suuruses, riigiasutuste paigutamise kawa teostamise kuludeks ja riigiametnikkudele korterite ehitamiseks.

M. Neps (sd.): § 1 järele küsitakse krediiti 95.832.000 marka. Kui meie aga waatame seletuskirja, siis näeme ära lähema kawa, mis selle rahaga teha tahtakse. Seletuskirjas seisab nimelt, et esiteks on krediiti määratud Toompea lossi juurde arhiwohooone juurdeehitamiseks 5.436.000 marka ja punkt 2 all on määratud arhiwohooone ehitamise materjaali tarbeks maha lõhkuda lossi kõrwal aidad — krediiti 32.000 marka. See oli selleks määratud, et arhiwohooone osa oleks ehitatud teise kohta, nimelt mõeldi teda ehitada Toompea lossi ette. Nüüd aga, nagu ma kuulnud olen, on sellest kawast loobutud ja arhiwohooone jääb endistesse ruumidesse. Sellepärast leian, et ei oleks mingisugust otstarbet määrata krediiti, kui selleks kindlat kawa ei ole, sellepärast teen ettepaneku summa 95.832.000 marka wäherdada 5.666.000 mk. wõrra, jääks 90.166.000 marka.

Th. Pool (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Selle seaduse I lugemisel sai teda juba meie rühma esitajate poolt arwustatud, kusjuures tähelpanu selle peale juhiti, et 1) ei ole mitte loomulik ja otstarbekohane niimoodi krediiti lubada, wäljaspool eelarwe korda. Oleks loomulik, et kõik wäljaminekud koondataks eelarwesse, et oleks siis wõimalus neid wahekordi rewideerida ja kooskõlasse seada üksikuid wäljaminekuid. Siin esitatakse õige suur krediidinõudmine, kui eelarwe alles wastu wõetud. 2) Ei leia ehitusi mitte küllalt otstarbekohastena, kui neid sarnasel kujul ehitatakse, nagu see kawas on ette pandud. Eelnimetatud põhjustel teen ettepaneku seda krediiti wäherdada ja § 1 järgmiselt lugeda: § 1. Teedeministeriumile awatakse riigikassa poolt eelkrediiti 13.169.000 marga suuruses riigimajade ümberehitamise, remondi ja sisseseade muretsemise otstarbel. Selle summa hulgas on mõeldud ainult need krediidid, mis oleks tarwilikud remontide peale. Siiä kuuluks wälisministeriumi maja korraldamine, kaubandus-tööstusministeriumi majaehituse lõpulewiimine ja ruumideremont kaubandus-tööstus- ja tööhoolekandeministeriumi jaoks. Kõik uued ehitused peaks aga ära jääma.

Teedeminister **K. Ipsberg**: Wäga austatud Riigikogu liikmed. Rkl.

härri Neps tegi ettepaneku siin seletuskirjas ülesmääratud summasid vähendada, mis on määratud arhiivhoone juurdeehitamiseks ja laduhoonete lõhkumiseks, ülepea 5.666.000 marga võrra, põhjendades seda, nagu oleks tema kuulnud, et ei olewat kawatus seda mitte teostada, waid arhiivi samale kohale jätta. Minule on see küll uudis, ma ei tea, mis allikad härri Neps'il on olnud, walitsusel on igatahes teine kawa. Nii et ma leian, et härri Neps'i ettepanek ei ole millegiga põhjendatud. Just walitsuse kawas on see ette nähtud, et arhiivhoone tuleb juurde ehitada, lossi peahoone pikendamine on tingitud tema ühendamisest uuestiostetud majaga, kuhu töö-hoolekandeministerium läheb. Ma paluks seda summat jätta. Mis puutub rkl. Pool'i ettepanekusse, siis on siin ikka räägitud, et peab sihikindlalt tegutsema teatud kawa järele. Selleks on Riigikogu ise näpunäiteid andnud, mis sihis see kawa peab olema. Omal ajal wõeti seadus wastu, mille põhjal riigile eesõigus anti Toompeal majade omandamiseks, põhjendades sellega, et riiklised keskasutused peaksid ühes paigas koondatud olema. Ka on Riigikogu soowi awaldanud korterikriisi lahendamise küsimust teostama hakata. Rkl. Martna kõne selle asja üle oli väga tänuväärne. (M. Martna (sd.): Aga ilma tagajärjeta.) Tagajärjed on 40—50 korterit, 3 maja, mida ehitada kawatakse. Kuid siin tuleb härri Pool ja ütleb, et ei ole tarwis. Ühe sõnaga kõik see on niisugune järjekindluseta olek. Öeldakse, ei ole kawa — kawa on olemas, minimaalne programm, mille abil riigiasutused ära mahutatakse, 10, 15 wõib olla ka 25 aasta peale. Aga ei wõi ju ometi niisugust kawa wälja töötada, mis peaks jätkuma saja kunni 150 aasta peale. Kujutage omale ette, ühes perekonnas on laps sündinud, ega ei hakka lapseisa ometi kohe 20 aasta jaoks ülakondi walms telima, wististi tellib ta need igal eluaastal. Nii on ka ehitused. Noore riigi keskasutuste jaoks kawa on olemas. Kui öeldakse, et kawa ei ole, siis nähtawasti tahetakse silmad kinni pigistada, nagu ei oleks midagi. Ma saan aru, teie wõite ütelda, et kawa on halb ehk kawa on hea, aga mitte, et teda ei ole. Niisamuti on lugu wanade majade ostmisega. Härri Pool ütleb, et ei ole tarwis uusi osta, on tarwis wanu parandada. No, ütelge, kuidas peab walitsus sarnaste uduste ja arusaamatu näpunäidete järele talitama. On

ju tõsi, et wanade majade parandamine tuleb odawam, kui uute ehitamine, seda teab igaiüks, kellel ehitusalal wähegi arusaamist. Terwes maailmas ehitatakse praegusel ajal majadele 4. ja 5. korrad peale, sest wanade majade ümberehitamisel ei ole waja wundamenti ehitada, ei ole waja ka krunti osta, mis kõik on olemas. Siin kawatseti osta tagawaraks krunti. Öeldi, ei ole tarwis osta midagi. Kui aga ehitada tahetakse, siis peab krundipoliitikat just ajama. Linnad ja erasutused ostawad kõik endile tagawaraks krunte, kui neid wähegi saada on. Aga meile öeldakse, ei ole tarwis. Nii et mina paluksin tõesti seda seadust sarnasel kujul, nagu ta on esitatud, wastu wõtta. (J. Tõnisson (rhw.): Kas on kawa olemas?) Kawa on olemas. (J. Tõnisson (rhw.): Aga majad on mis-sugused, kas armud?) On olemas korterid kolmetoalised, kokku 3 suurt maja. Aialinnsid ei suudeta muidugi esialgu ehitada. Nähtawasti on etteheited kõik nii arusaamata ja warem awaldatud põhimõtetele wastukäiwad, et walitsusel on tõesti väga raske nende ja mitmekülsete näpunäidete järele käia. Kui see seadus siin wastu wõetakse, kui teda siin kritiseeritakse, siis soowiksin ma väga, et need kritiseerijad ka kindlate soowawaldustega esineks, kuidas talitada. Olge lahked, härrad Pool, Annusson ja Piiskar, kes teie kritiseerite, olge lahked, andke meile kindlad juhtnöörid. See Riigikogu ei ole mitte waewaks wõtnud juhtnööre leida, waid on üksikute rääkijate suu järele otsuse teinud. Tuleb ehitushooaeg, on tarwis projektisid wälja töötada. Aga mis teha, kui ükskord kõneldakse nii, teinekord na. Mina igatahes soowiks, et Riigikogu wõtaks wastu eelarwe, nii nagu ta siin on esitatud 95 miljoni 830 tuhande marga suuruses. (J. Tõnisson (rhw.): Kas ehitatakse selleks uued majad?) Üks uus maja ja kaks wana maja ehitatakse ümber. Uus maja ehitatakse Wesiwärawa tänawale ja need kaks, mis ümber ehitatakse, asuwad Salongi tänawal. Peale selle 3 maja ametnikkude korterite jaoks, kusjuures kahe maja jaoks on krundid juba olemas, kuna kolmandale seda weel otsida tuleb. Majad ehitatakse elamispiirkonda, see tähendab — wäljaspool Kadriorgu.

A. Anderkopp (töer.): Meie oleme täna ühe huwitawa seisukoha juurde asunud, mida lugupeetud härri teedeminister

ette tõi. Meile pannakse seaduseelnõu ette ja kui meie selle eelnõu kohta midagi ütleme, siis tuleb härra teedeminister ja ütleb, et Riigikogul ei ole õigust seda tagasi lükata. Mina olen senni Riigikogust ikka teisel arwamisel olnud. Mina arwan, et kui walitsus mingisugused kawad esitab ja Riigikogu leiab, et need ei kõlba, siis tal ka õigus on walitsusele seda ütelda. Härra Ipsberg näib siin osad ära wahtawat ja tahab teha meid walitsuseks ning ennast Riigikoguks. Niisugust teed küll kuidagi wiisi heaks kiita ei saa. Härra teedeminister ütleb siin, et kui teie minu kawadega rahul ei ole, siis olge hea ja andke uued kawad. Minu arwates on Riigikogul õigus, kui ta leiab, et kawad head pole, neid tagasi lükata. Walitsus peab uued andma. Härra teedeminister räägib siin kogu aja kawadest. Temal on nähtawasti kawad peas wõi kusagil mujal, kuid mina pean kõsima teedeministrilt otsekohe: kas on Riigikogule kawasid antud wõi mitte? Teie räägite kawadest, kuna Riigikogu neist midagi ei tea. (Teedeminister K. Ipsberg: Lugege komisjoni seletuskirja.) Olge head, mina loen nad Teile siis ette, siin seletuskirjas on öeldud järgmist: „Riigiasutuste paigutamise kawa ei ole veel lõpulikku kuju omandanud...“ Mis kawa see siis on, kui komisjon ütleb, et ta lõplik ei ole. Eelarwe wõeti alles praegu wastu ja nüüd tullakse 95 miljoni nõudmisega, ilma, et Riigikogu teaks, missugused need kawad saawad oléma, milleks raha tahetakse. Niiwiisi ülepea kaela talitada ikka ei saa. Riigikogu läheb täna laiali ja miks peab siis just see Riigikogu selle küsimuse ära otsustama. Minu arwates wõib seda wäga hästi uus Riigikogu teha, selle aja jooksul midagi lõhki ei lähe. Et siin nüüd ülepea kaela 95 miljonit krediiti wastu wõtta ilma, et meil mingisuguseid kawasid selle teostamiseks ette pandud oleks, kuna eelarwes puudub jääk nii kui nii suur, niiwiisi ikka mändida ei saa.

J. Piiskar (is.): Juba selle eelnõu I lugemise puhul tähendati, et ei ole esitatud tarwilikku kawa selle krediidi nõudmise põhjendamiseks ja walitsusasutuste paigutamiseks. Sel korral hüüdis härra teedeminister wahele, et kawad ja plaanid siiski olemas olla, kuid täna kõneles ta hoopis teist keelt. Kui ma temast õieti aru sain, siis wäitis ta, et üldse ei ole võimalik pikaajalisi kawasid walmistada.

Tema mõttekäik oli umbes niisugune, et kuidas wõib allesündinud lapsele riideid walmistama hakata, mida tema kahekümneaastaselt selga panema peab. Tähendab, et härra teedeministri arwates peab riigihoonete ehitamise kawa nii samuti sesoonide järele käima, nagu pluuside mood: mis minewal aastal moes oli, see tulewal aastal enam ei ole ja sellepärast oleks pöörane ajast mahajäämine kui tehtaks ehituskawa näituseks 10 aasta peale, sest pole ju teada, kas siis moes on kõrged korstnad, see tähendab kõrged kontsad, wõi madalad kontsad, kas suure dekolteega wõi wäikeste akendega majad. Niisuguste põhjenduste juures kawade puudumiste kohta, ei tuleks Riigikogul mitte krediiti lubada. Kui kawasid ei suudeta walmistada mõne aastagi peale, siis ei tule ka hoonete ehitamisest midagi wälja. Härra minister ütleb, et warsti lähewad ilmad sulale ja tuleb ehitushooaeg, mis me siis teeme. Tuleb ehitama hakata. Aga kuidas ehitama hakata ja mida ehitada, see Teid nähtawasti ei huwita.

Edasi ütles ta, et tuldagu soowiawaldustega ehituskawa kohta. Aga siin tähendati juba, et mille kohta siis soowiawaldusi teha, kui ei ole üksikasjalist kawa. Kõige pealt peaks walitsus esitama oma kawa ja siis wõiks mõtteid wahtada ja mõnesuguseid soowiawaldusi teha selle kawa kohta, kunni ei ole mingisugust kawa, ei saa ka soowiawaldusi esitada.

Teedeminister tähendas, et wanade majade ostmine olla ka hea asi, sest wähemalt wundamentid olla head ja neil olewat ka wäärtus. Meie teame, kuidas seniste wanade majade ostmisega ja ümberehitamisega lugu on. Teedeministril enesel ei olnud julgust komisjonis tõendada, et tema saab selle sama lossi juures ümberehituse kawa läbi wiia. Seinad on wanad ja kui hakatakse neist käike läbi raiuma, siis wõib suur osa lossist sisse kukkuda. Meie teame, et Wiru ja Wene tänawa nurgal olewa maja kohta ka insee-neerid arwasid, et sellele kaks korda wõib peale ehitada, kuid praegu on tal toed all ja ajalehed arwawad, et hädaohtlik on sealt mööda käia; auto aga wõib toe alt ära wiia ja siis ei aita midagi see hea wundament, mis wana majaga ühes on saadud. Mälestuseks wõib ju wanu wundamente osta, kuid kas otstarbekohane on neile uusi maju ehitada ja wanu kümned korrad ümber parandada, on koguni iseküsimus.

On teada, et mitte üksnes wanu maju ei ole ostetud, waid ka muid wanu asju, näituseks wanu mööbleid. Nii on näituseks Riigiwanema majasse mööbel muretsetud, millele olla etiketid hoiatuseks peale kleebitud wõi tulla kleepida, wõi teenija juurde panna, kes hoiataks mitte istuda, sest tool wõib kokku langeda.

Kui see wanade asjade ostmine nii wäärtuslik oleks, siis wõiks teda ju laiendada ka teiste asjade, näituseks, saabaste ja ülikondade peale. Wanadel saabastel on ju wahel päris suurepäralised kontsad, kas need siis samuti wäärtuslikud ei ole kui wanade majade wundamendid? Sarnaste argumentidega põhjendada tegewuskawa puudumist ja siiski krediiti nõuda on meie arwates küll wäga julge samm, aga majandusliselt ei ole ta otstarbekohane ega lubataw. Töötatagu kõige pealt ehituskawa wälja, näidatagu, et see ei ole moodi ega hooaja kawa, waid kawa, mis pikema aja peale on määratud ja mis ka tõesti selles mõttes otstarbekohane. Praeguse kawa teostamiseks krediidi lubamine wõib küll ministeeriumile wõimaldada ehitama hakata, aga kas sel ehitamisel mõtet on, on iseküsimus.

K. Päts (põl.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina tunnen seda asja juba sellest ajast, kui ma Wabariigi Walitsusest osa wõtsin. Pean tähendama, et riigi keskasutuste paigutamise küsimus on aastate wiisi kestnud, on kestnud sellepärast, et meil kawa ei olnud, ei wõinudki olla, nimelt sellepärast, et ei olnud kindel, missugused walitsuse asutused jääwad ja missugused ära kaotada tulewad. Meie teame ja mäletame wäga hästi, et meil kahe ministeeriumi kohta, see on — tööhoolekande- ja kaubandus-tööstusministeeriumi saatuse kohta mitmesugused arwamised on olnud. Ükskord oli tööhoolekandeministeerium teiste ministeeriumide wahel ära jaotatud; tööstus-kaubandusministeeriumi kohta oli arwamisi, et kas teda üldse edaspidi meil tarwis olekski iseseiswa ministeeriumina. Meie teame, et on riiksid, kus mitte ainult kaubandus ja rahaasjandus, waid ka põllutöö on ühe ministri käes ja nad saawad niisuguse korralduse juures wäga hästi läbi. Ja need on juba wanemad kultuurriigid.

Kui walitsus omal ajal mitte kindlaid ettepanekuid ei teinud, siis oli selle üheks põhjuseks see, et aega anda asjale selgumeda. Arwati, et wõib olla, talitame ülepea kaela ja pärast tuleb ümber muuta, ja

see oleks, teadagi, raskustega ühendatud olnud. Lõpulikku selget waadet walitsuse asutuste kohta ei olnud. Kawa wäljatöötamisega on wiivitatud, aga sellejuures tuli ometi olewad asutused kusagile paigutada, neid ei wõinud ju uulitsale jätta. Soowitati, et tingimata tuleb uusi majasid ehitama hakata, kuid on arusaadaw, et seda ei wõidud teha senni, kunni ei olnud kindel, milleks neid majasid ehitada. Meie nägime, kuidas meil riigikoguhoonet ehitati. Asutaw Kogu awaldas esialgul soowi, et oleks tarwis üks ainukene saal juurde ehitada ja muud mitte midagi; kõrwalruume ei arwatud tarwis olewat. Asuti ehitamisele, ja hakati sealjuures ka kawa laiendada, tehti ruumisid juurde, lõhuti maha ja tagajärg oli see, et maja mõnel ajal walmis ei saadud ja wõib olla, tulid selle ehituse juures wäga mitmedki asjad nii wälja, nagu mitte ei soowitud, näituseks ehitati riigikoguhooone alumisele korrale üks suur köök suure pliidiga, sest arwati, et see tarwilik on, — pärast aga lõhuti pliit maha, arwates, et kes meil siin ikka sööma hakkab. Nüüd aga leitakse, et see köök ikkagi tarwilik on ja nüüd tuleb ta wististe uuesti ehitada.

Niisugused asjad wõiwad siis tekkida, kui selget pilti ei ole, mis jaoks maja ehitatakse. Et walitsus seda wäga korrata ei tahtnud, ei töötanud ta umbkaudseid kawasid wälja. Kuid selge on, et walitsuse ruumid siia lossi peawad jääma ja et lossi sellekohaselt ümber ehitada tuleb, nii et walitsuse ruumid niisugused oleks, kus wõimalik oleks töötada. Kui meie praegu waatame neid ruume, mis lossis walitsuse asutustel tarwitada on, siis peaks küll soowima, et see pool Riigikogus, kes alati teenijate kasude kaitsjana armastab wälja astuda, peaks minema waatama neid ruume, kus riigiraamatukogu asub. Riigiraamatukogu ruumid on talwel otse kütmata ja ametnikud, kes seal töötawad, seal sagedasti kõrgete riulite pealt peawad raamatuid otsima, on sunnitud kütmata ruumides, rasketes riietes kogu teenistusaja wiibima, et mitte ennast ära külmetada. Samuti waadake riigiarhiivi. Seal on üks wäikene wilets ruumikene, kus selle asutuse ametnikud töötama peawad. Waadake riigi sekretariaati, siis teie näete, kui wõimatu wiletsates ruumides see asutus töötab. Riigi sekretariaadi ruumidest, kus õige tähtsad paberid on, jooksewad lapsed läbi, sest ta on elukorteriga ühendatud, köögilõhna ja suitsu täis. Riigisekretäär kaebab alati, et tema tuba

on talwel järjest suitsu ja wingu täis, nii et ta töötada ei saa: all on üks ehitamiseks tarwilik mehaanika töökoda ja see ajab wingu üles.

Need kõik on asjad, mis kaua kannatada ei lase ja mis wiibimata parandada tulewad. Ja kui nende puuduste kõrwaldamiseks wälkeseid krediitiseid nõutakse, siis ei ole minu arwates mingisugust põhjust sellepärast niisugust suurt kõnelahingut lüüa. Wõib olla, et teedeminister ennast seal juures rohkem erutab, kui tõsise asjaolu juures seda tarwis oleks. Objektiivselt asjaolusid kaaludes, tuleb aga nõutawaid krediitiseid toetada, sest kõrgemate asutuste ruumide kordaseadmine on riigile tarwilik. Muidugi, kawa, plaan ja eelarwed peaksid korras olema. See kawa on olemas ja ta peab ka teada olema Riigikogu liikmetele, juba sellepärast, et tema wäljatöötamisest ka Riigikogu juhatus omal ajal osa wõttis. Kawa järele tuleb lossile üks tiiw juurde ehitada, wälkeseid majad lossi eelküljel tuleksid omandada ja sinna tuleks uude hoonesse paigutada riigikantselei, kellel oma erisissekäik saaks. Lossil on üks ainuke sissekäik. See on aga meie riigi esituse koht, kus meie wastu wõtame wälissaadikuid. Sel ajal, kui wälisriikide saadikuid wastu wõetakse, ei saa meie ometi kantselei tegevust seisma panna ja sellest uksest peawad alati inimesed edasi-tagasi käima. Kui meie wähegi teiste riikide moodi tahame olla, siis peame hoolitsema, et neil pidulikkudel juhustel wälissaadikutel trepi peal edasi-tagasi käiwa publikumiga kokku põrgata ei tuleks. Niisugusel korral saaksime kantseleiruumid, kus takistamata töötada wõiks. Ei pruugiks siis mitte kusagil erakorteri kõrwal keldris suitsu ja winguga täidetud õhus töötada. Peale selle oleks siis wõimalik sinna lossi kõrwalhoonesse ka riigi statistika keskbürood paigutada. Kuidas seda teostada, see on ju puhttehniline küsimus.

Minu härrad! ega siis meie kompetentsed ole puhttehniliste küsimuste arutamises. Et siin asjatundjate inseneeride arwamist waja läheb, (W a h e l h ü ü e: W e n e u u l i t s a n u r g a l e h i t a w a d k a i n s e n e e r i d), olgugi, et Wene ja Wiru uulitsa nurgal majaehitus wist küllalt hästi juhitud ei ole, kuid mina arwan, et kui see maja lõpulikult walmis peab saama, siis seda ometi inseneerid peawad tegema, mitteasjatundjate käest selle maja omanik küll nõu küsima ei lähe. Ka meil

siin ei tuleks enese peal ehituse asjus eriteadlaste osa etendama hakata. Plaan peab üldistes joontes meile ette pandama, kuid selles plaanis ei tarwitseks küll iga üks ja aken meie poolt arwustamist ja heakskiitmist leida. Plaan olgu niisugune, et wõimalik oleks üldistes joontes krediidi suuruse kohta selgusele jõuda.

Räägitakse wanade majade parandamise wastu. Meie oleme seda sunnitud tegema, et oma asutusi kuhugile paigutada. Kui wanu maju ei oleks ja neid ka ümber ei ehitataks, siis ei oleks walitsuse asutusi kuhugile mahutada. Mis nüüd Riigiwanema majasse puutub, siis on siin nagu heaks tooniks saanud selle maja nimetamise puhul mõnda terawat naljatilka selle maja saamise kohta kukutada. Mina elasin ühe aasta selles majas Riigiwanemana. Enne maja parandamistöde lõpetamist tuli minul kunni 20. dets. maal elada ja sinnasõidul olin kord sunnitud ½ tundi aega lumehanges abi ootama, sellepärast et tuiskas, ja ei saanud edasi ega tagasi. Riik pidi ometi oma esitajale korteri nõutama ja olgu nüüd see maja nii halb wõi hea kui tahes, on meil siiski koht, kuhu oma Riigiwanemat paigutada. Kui mina Riigiwanem olin, siis kutsusin mina kõiki Riigikogu liikmeid Riigiwanema poole. Seekord ei olnud rkl. Piiskar Riigiwanema poole tulnud, wastasel korral oleks ta näinud, et Riigiwanema maja mööbel sugugi mitte nii halb ei ole ja et seal peal ometi wõib istuda ka. Igatahes soowitaksin härra Piiskar'ile waadata oma ihuliku silmaga seda mööblit. On mõned eksisammud tehtud ka Riigiwanema maja parandamisel, kuid kui meie wanu maju ei ostaks ega ümber ei ehitaks, siis seaksime oma walitsuse asutused wäga raskesse seisukorda. Minu arwates peame meie teatawa miinimumi riigimajade peale kulutama, kui meie juba korra riigi oleme asutanud. Kujutage mõne ministri seisukorda ette, kui majaomanik tuleb ja teatab, et juba ammugi on lubatud wälja minna, seda maja tal ise tarwis, et sinna kooli sisse paigutada, kuid ministereium ei suuda oma lubadust täita. Riik ei tohiks ennast niisugusse seisukorda seada. Meil tuleb tulewikus ikkagi selle kawa teostamiseks suuremaid summasid anda, sellepärast, et peame selle eest hoolitsema, et ametiasutused wõiksid korralikult töötada. Ega see ka meie riigile kasuks ei ole, kui ametiasutused mööda linna laiali on, näituseks, tuleks kohtuministereium lossi paigutada, sest seda asutust on kõi-

kidel ametiasutustel tarwis. Seda asutust wõiks ka ümber paigutada, ilma et meie kõiksuguseid läbikäikusi ja passaashisid lossi teeks. Ka lossi fassaadi ei pruugi meie igast küljest näidata, sest see fassaad, mis meil on, sellega wõiksime leppida. Selle wana lossi juures ei saa mingisugust uhkust teha. See on liht wana keskaja ehitus ja tema ilu seisab ainult selles, kui meie näitame, et meie oleme ennast selles majas korralikult sisse seadnud ja maja ära parandanud. Ka mina ei toeta igasuguseid seinade lõhkumisi ja isäraliste waatekäikude läbitagemisi, sest see on kõrwaline asi. Meil on tarwis maja osta, mis teedeministeeriumile kõlbaks. Ka välisministeeriumile on maja tarwis. Meil läheb üldse waja ametnikkudele elumaja ehitada. Ei wõi meie enda välisministrit lasta majast wälja wisata, ei riigile ette heita lasta, et juba aasta eest lubatud üüritud maja ei wabastada. Suur hulk meie ametnikkudest elab Nõmmel, mõned raudteewagunites ja kantseleides. Näituseks ei leia meie riigi raamatukogu juhatajale abi sellepärast, et wastaw ametnik linna korterit ei leia. Ei ole sellest kasu, kui meie häid soowisid ainult awaldame ja ometi ametnikkudele 2. kummi 3. toalist korterit ei jaksa soetada. Sellepärast paneksin ma ette asja peale tõsiselt waadata ja neid krediite lubada, sest nad on hädatarwilikud.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Meil oleks ju palju kergem siin, kui meie wahet teeksime selle wahel, mis on tõesti hädatarwilik ja mida tahtakse tänawu käsile wõtta ja selle wahel, mida wast kaugema aja peale wõiks jätta. Niipalju kui nüüd üldisest kawatsusest näha, on üksikud parandused majade juures, ehitused ja laiendamised just niisugused tööd, mida tuleb kohe ära teha ja selle wastu waielda meil ei maksaks. Siin on tõesti juba, nagu eelkõneleja tähendas, tarwis need asjaolud kõrwaldada, mis wäljakannatamatud on. Teine asi on siin juba suuremate ehitustega, mis siin selle eelnõu lõpul on ette nähtud, nimelt Kadrioru 17 korteriga maja ehitamine ja siis riigiametnikkudele maja ehitamine, mille peale 56 miljonit nõutakse, mille kohta meil aga puudub nüüd ülewaade ja mille kohta on kawatsused selle teostamisele asuda juba tänawu aastal. Kas see nüüd täidewiidaw on, see tuleb muidugi kaalumisele wõtta. Isiklikult arwan aga, et wäga kahju oleks, kui meil riik hakkaks

kasarmuid ehitama. Kuigi need kasarmud riigile wast odawamat ruumi muretsewad, aga nendes puudub kõik, mis terwishoiu mõttes aialinna ehitused lubawad, kuna need uudse linna terwishoiuunõudeid rahuldawad. Kui niisuguseid üksikuid suuri hooneid ehitama hakata, siis saaksid neist just kasarmud. Siin on 3 suurt maja, mis maksawad 45 miljonit. Ja need ei saa ometi muud olla kui kasarmud. Tallinna linnavalitsusel on nõu elektriteed ehitada. Niikaua, kui linnas mitte ei ole tramwaiühendust, koondub muidugi linna keskohta kõik elu ja olu ja ehitatakse sinna majadele uusi korde peale. Kuid Tallinnas, kus linnapiir õieti mitte laialine pole, on wõimalik, kui tramwaiühendus sisse saab seatud, kergesti ühest kohast teise liikuda. Siin on wist küll tähtsusetu, kas mõni ametnik elab Poska uulitsa ääres, wõi kusagil muial, weel natuke kaugemal. Kujutage aga nüüd omale terwishoidlikku seisukorda ette. Kui teie ametnikud panete tööle, nii et nad tõesti oma kohust hoolega täidawad, siis on nad sunnitud tegema ammuigi rohkem kui 6½ tundi tööd päewas. Nemad on sunnitud oma eriülesandeid ilma ületunnitasuta peale tööaja täide wiima. Kui teie nüüd ajate need inimesed, kes intelligentsete tööjõududena wäga palju oma närwijõudu kulutawad, mõni 10 wõi 15 perekonda ühe katuse alla, siis tehke teie mis teie tahate, aga see õieti kellegi ratsionell hoone ehitamise kawa ei ole! Nüüdsel ajal oleks ometi wõimalik Lasnamäe toredate ehituskruuntide peale, mida kawatsetakse kõiksugu teiste ehituste alla ära kasutada, kui walitsusel raha on, mõni miljon rohkem kulutada ja kas kaheperekonna, wõi kolmeperekonna majad ehitada, kus oma aed ümber oleks ja kus waba õhku jätkuks. See oleks ometi inimestele, kes waimliselt palju tööd on teinud, nii wäga tarwilik. Nii siis ei wõiks meie mitte seda teha, et meie ühe kahmuga asuks imesuuri majasid ehitama. 50 miljonit on Tallinnas niisugune summa, mille eest saab wäga suuri ja kenasid majasid mitu tükki ehitada, kui neid hästi ja ettewaatlikult ehitatakse ja nii kawatsetakse, et kulud ülearu suured ei tule. Sellepärast arwan mina, et kui neid ehitusi tänawu alustada ei saa, siis ei peaks mitte krediiti määratama poolesaja miljoni kaupa, pakilt ja palawalt, waid siin peaks wõimalik olema ehituskawade üle pike-malt läbi rääkida. See ei oleks mitte walitsuse shikaneerimine, ega kiusuajamine, waid siin peaks silmas pidama, et 50 miljo-

nit ikkagi suur raha on. Minu arust on lugu praegu nii, et meil rahvuslikuks ülesandeks on kujunenud kõiki oma jõude koondada maareformi läbiwiimiseks. Lähemate aastate jooksul ähwardab suur hädaohht, kui asunikud jalule ei saa, kui mõisamaad on weel rohkem ära kurnatud ja asunikud oma kohtadel ei saa mitte oma tööle asuda, nõnda et nende töö produktiivne oleks. Sarnasel korral tuleb suur puudujääk mitte ainult ekspordi, waid ka rahwatoitmise alal. Sellest ei jätku weel, kui asunikudele metsa andame. Igalpool ei jõua asunikud weel, nagu kuulda, nende väikeste laenudega, mis määratud, ehitustöid lõpule wiia. Mitte pooltki ei saa walmis. Kui kohtade korraldamine wiibib, siis annab see ennast warsti igalpool tunda. Juba järgmise Riigikogu kokkuastumise esimesel tööjärgul peawad seal krediidi küsimused arutamisele tulema. Kui puudujääk juba eelarwes ette nähtud, siis on väga küsitaw, kas meie ka kõige hädatarwilisemaks otstarbeks krediiti määrata wõime. Sissetulekud tollidest langewad, kui elukallidus tõuseb; rahaline jõud rahwa laialistel hulkaudel kahaneb ja kõiksugu tarbeained, mis suuremal hulgal sisse tulewad ja mille pealt tolli wõetakse, ei too enam riigile nii palju sisse. See jääks täiesti walitsuse wastutada ja tema otsustada, kas tõesti need summad, mis korterite ehitamiseks määratud, hädatarwilikud on ja nende määramine edasi lükatud ei wõi saada. Paranduse ja juurdeehituse summad ulatawad ainult 39 miljoni peale ja sellega wõiks leppida, aga kui arwatakse, et meie ka 56 miljoni peame määrama, siis olgu selle juures ikka öeldud, et wastutus on suur selle krediidi määramise juures. Teiste tähtsamate ülesannete teostamisel läheb terve riigikassa jõudu tarwis. Selles mõttes soowitaksin mina, et härra teedeminister seda ettepanekut kaitseks ning selgitaks, kas on need suuremad krediidid 17 korteri ehitamiseks 11.566.000 suuruses ja korterite ehitamise krediit riigiametnikkudele 45 miljoni suuruses, — kas on need krediidid nii suure tähtsusega, et nende määramist järgmise Riigikogu otsustada ei wõi jätta? On see nii, siis oleme sunnitud ühes hääletama, kuigi külma südamega, teades, et riigis on weel hädatarwilikumaid asju!

Töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**: Austatud Riigikogu liikmed! Juba eelmisel Riigikogu koosolekul, kui see seaduseelnõu esimesel lugemisel oli,

tähendasin, et minu arusaamise ja äranägemise järele tehtud etteheited eksiarwamistest juhitud näiwad olewat ja ülekohtused on. Mäletan väga hästi neid aegu, mil töötasin rahaasjanduse komisjonis, mäletan ka seda, missuguste kawade juures juba siis peatati. Sel puhul ei olnud mingisuguseid lahkkelisid ja ilma nende, nii öelda, lahkkelideta ja lahkuminekuteta tuli töötada ka siis, kui ma pärast Wabariigi Walitsuse liikmeks astusin. Meelde tulewad juhtumised, kus Wabariigi Walitsuse liikmed ja Riigikogu rahaasjanduse komisjoni liikmed ühes töötades näitlikult tähendasid ühe ehk teise maja peale, mis Toompeal asub, mis nende majadega tuleks teha, ja missuguste kawatsustega Wabariigi Walitsus peaks esinema. Nüüd tagant järele hakatakse aga rõhutama, et siin uisapäisa toimetatud, ilma igasuguse kawata, ja et walitsus iserada on läinud. Pean ütleva, et see tõele ei wasta. Wabariigi Walitsus on just nende tahtmiste järele läinud, mis Riigikogu ringkondadele kõige wastuwõetawamad olid. Kui kõneldakse weel sellest, et Wabariigi Walitsus armastab end lajutada, siis pean ma lisaks sellele, mis kõneles siin lugupeetud Riigikogu esimees, ütleva, et mingisugust laiutamist ei ole, et mõnedki riigiasutused väga halbades tingimistes peawad töötama. On riigiasutusi, kus peawalitsuse ja osakonna juhatajatel oma ette ruumid puuduwad, kus ministri abi peab siis oma töö katkestama ja ministeeriumi ruumidest lahkuma, kui minister kohal on, sest et temal ruum töötamiseks puudub; ka ei olnud ühes ministeeriumis ministeeriumi juhil tarwilist mööblit, on tulnud töötada laenatud laua taga. Kui niisuguse olukorra puhul räägitakse walitsuse laiutamisest, siis peab küll ütleva, et just siin laiutamist mitte näha ei ole, waid laiutamised wõiwad olla kusagil mujal.

Mis puutub korterikriisi, siis on kõikidel tuttaw ja teada, kui suur eriti Tallinnas korterikriis ja -häda on, ja kui nüüd Wabariigi Walitsus lõppude lõpuks on ettepanekuga esinenud määrata 45 miljoni marka korterite muretsemiseks riigiametnikkudele, siis pean ütleva, et see on tõesti hädatarwilik ettepanek, millega oleks wõinud juba waremalt tulla. Riigiametnikkude esitajad on mitmel juhtumisel ka minu juures käinud, just sellepärast minu juures, et mõni aeg tagasi Wabariigi Walitsus otsustas korterikriisi lahendamist osalt töö-hoolekandeministeeriumi wõimkonda anda. Mina isiklikult wõin

tõendada, et väga tuntaw protsent riigiametnikka elab päris wõimatu tingimistes. Üksikud riigiametnikud ei saa korteripuuduse pärast omi kohuseid korralikult raita, sest nad elawad wäljaspool linna, kust siiapääsemine igal ajal kerge ei ole. Kui riigil ametnikka tarwis on, siis peaks walitsusel wõimalus olema selle eest hoolt kanda, et inimesed omi kohustusi ikkagi suudaksid täita. Mina tean töö-hoolekandeministeriumi ametnikkudest, et üksikud nendest on pidanud lühikese aja jooksul 5—6 kohas omale ulualust otsima. Nii ikka ühest kohast teise käimine, rändamine ja teadmatuses olemine mõjub halvasti meeolelu peale, halvab töö- ja tahetewõimet. Ametnikud on eelkawatsumi teinud omal jõul ehitama hakata. Kuid igaüks teab, kui suured on nende palgad, et nendest on wõimatu midagi järele jätta ehitamiseks. Laenusaaamise tingimised ei ole kaugeltki kerged, ja sellepärast oli ametnikkude esimene soow, et neile wõimaldataks paremad tingimised, kui need, mis praegu ehituslaenu seaduse järele olemas on. Kui selle peale töö-hoolekandeministerium omalt poolt seaduseelnõuga tahtis esineda, et ametnikkudele wõimaldatakse laenu eriseadusega, — peale selle laenu, mis elukorterite ehitamiseks praeguse seaduse järele antakse, — siis asus Wabariigi Walitsus seisukohale, et see tee iseenesest hea ei ole, et ei wõi ametnikka laenusaaamise suhtes iseäralistesse kergendatud tingimistesse panna, waid palju kohasem oleks, kui Wabariigi Walitsus ise hakkab ametnikkudele osaltki elukorterid ehitama. Sellepärast arwan mina, et wähemalt see soow, et riigiametnikkudele elukorteriteks juba lähemal ajal mõned majad üles ehitatakse, põhjendatud on ja täitmist peaks leidma. Kui 45 miljoni suuruse krediidi nõudmise ettepanek tehti, tuli sellega tõesti kiirustada, sest ei olnud ju Wabariigi Walitsusel mitte teadmata, et Riigikogu soowib juba lähemal ajal oma praegust istungjärku lõpetada. Sellepärast ei saanud tõesti sel korral detailseid kawasid esitada, kuid sellegi pärast ei wõi ometi ütelda, et neid kawasid üldse ei ole. Plaan on kindel, krunt on teada ja majade ehitamine wõiks alata lähemal ajal. Mina isiklikult arwan, et oleks parem, kui selleks otstarbeks suurem summa määrataks, aga 45 miljoniga wõib ka juba midagi ära teha.

Teedeminister K. Ipsberg:
Austatud Riigikogu liikmed! Minul ei ole

enam palju juurde lisada, sest lugupeetud Riigikogu esimees ja töö-hoolekandeminister on seda olukorda juba õige laialt selgitanud. Mina tahtsin ainult seda imelikku asjaolu alla kriipsutada, et ikka öeldakse, et kawa ei ole, kuna ometi kawa on eelarwe-kommisjonis läbi arutatud. Härra Piiskar'i ma ei wõi ju sundida, et tema seda kawa waataks, see on tema asi, aga minu arwates on see ikka imelik ütetus, et ei ole kawa. Päris õige, et kawa ei ole lõpulik, sest ta käsitab ainult riigi keskasutuste paigutamist, kuna üksikud peawalitsused sinna mitte ei kuulu, aga see on ka ikka esitatud kawas öeldud, kuidas nende mahutamise juurde asuma peab. Mis nüüd wana maja ümberehitamisesse puutub teedeministeriumile, siis pean tähendama, et selle ümberehitamise läbi saime meie ruume 40% juurde, kui ühe korra ehitame katuse alla ja seal weel elukorterid juurde tulewad, siis saame 42% juurde. Kui meie selle maja uue oleksime ehitanud, siis tuleks meil praeguste eelarwete järele 20.000 marka kuubiksüld maksma, nüüd aga saame 8½ tuhandega kätte. Waadake, mis pärast wana maja ümber tahetakse ehitada. Seda wõrdlust wana saabastega wõite teha, kuid mina arwan, et hea oleks, kui iga kingiseme oma liistu juurde jääks. (J. Piiskar'i (is.) w a h e l h ü ü e.) Teie tulite oma saabaste wõrdlusega, kuid mina ei hakka siin nüüd rohkem selgitama, waid ütlesin, et parem on, kui mina maju ehitata ja teie saapaid teete, siis saame paremini asjaga joonde. Mina igatahes protesteerin selle vastu, kui öeldakse, et kawa ei ole.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Mina ei taha selle asja juures mitte kaua peatada, waid tahan ainult ühte osa sellest eelarwest puudutada, nimelt seda summat, mis ametnikkude korteriehtamiseks nõutakse. See on igatahes minu arwates niisugune nõudmine, millele meie vastu peame tulema; hoolimata sellest, kui need kawa ka weel puudulikumad oleks, kui nad tõepoolest on. Pean weel tähendama, et eelarwe ja rahaasjanduse komisjonides mingisuguseid kawasid nende ehitatawate majade kohta ei olnud, waid ainult paljas wajadus. Ja wajadus on meil, ja just wajaduse seisukohast wälja minnes, et meil niisugune äärmine korterikriis, korterihäda walitseb, ja iga ehitus, mis korterite arwu suurendab, on teatawal mää-

ral hädatarwilik, sellepärast peame meie krediidi nõudmise vastu wõtma. Meie wõime seda selle eeldusega teha, et sellega korterikriisi veel kaugeltki kõrwaldatud pole, waid see nõuab veel palju suuremaid krediite enne, kui korterikriisi lahendamisest juttu wõib olla, nii et meie wõiksime ja peaksime ka nüüd kohe uute kawade ja plaanide walmistamise juurde asuma, et siis ka niisuguseid majasid ehitada, millest rkl. Tõnisson rääkis. Mina wõiksin näituseks Berliinist jutustada, kus väga suured riigiametnikkude majad on ehitatud üksteise juurde ritta, Steglitzis, Dahlemi juures, siiski on aga osatud ka nendele suurtele majadele, mis neljakordsed on, aialinna kuju anda, nii et majade wahel on aiad ja käigud, kus roosipõõsad ja muud ilusad põõsasuud, kus majamüüri mööda wäätkaswud üles kaswawad ja korterid on paigutatud nii, et elanikud treppidel mitte üksteisega kokku ei puutu. Seal naabruses elades ei kuulnud ma mitte, et selle Berliini ametnikkudekoloonii kohta rahulolemata otsuseid oleks tehtud. Nii et mina arwan, et meie peaks selle krediidi igatahes wastu wõtma ja walitsusele wõimaluse andma, et ta neid korterid warsti ehitama hakkab ja sellega korterikriisi wähegi lahendada katsub. Mis aga muidu sellesse küsimusse puutub, siis ei ole ma sellega sugugi päri, et walitsus on korterikriisi arupärimise mööda lasknud minna, ilma et ta selle peale oleks wastanud ja näidanud, kuidas selle lahendamiseks on. Kaudselt kuulsin ma siin töö-hoolekandeministri suust, et osalt olla korterikriisi lahendamine töö-hoolekandeministeriumi waldkonda antud, kuna arupärimise peale wastates oleks pidanud ometi laiemalt seda asja walgustatama, et inimesed oleks wähemalt teadnud, kuhu poole nad selles asjas peaksid ja wõiksid pöörata. Nüüd aga läheb Riigikogu lahku, ja meie ei tea tõepoolest, missugune koht see on, kelle poole meie korterikriisi pärast õieti pöörama peaksime. Hiljuti oli siin eelarwe juures korterikriisi lahendamise laenusumma suurendamise küsimus päewakorral, see lükati aga Riigikogu enamuse poolt tagasi. Järgmisel päewal ilmus ajakirjanduses sõnum, et wastaw komisjon Wabariigi Walitsuse poole pöörab nõudmisega, et tulewaaastane krediit juba tänawu aasta kasutada antaks. Nii wõiwad Riigikogu liikmed näha, kui õigustatud meie nõudmine oli, et ehituslaenu summa oleks suurendatud.

Th. Pool (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Siin on kõneldud ehituste wajadusest. Mina arwan, et keegi selle juures ei kahtle, et riigiasutustele kui ka ametnikkudele elukorterit waja on. Kuid ma pean tähelepanu juhtima selle peale, et meie ei hinda wäljaminekuid igakord ühe möödupuuga. Meil on üksikuid juhtumisi, kus 1.000.— ja 10.000.— juures kaubeldakse, kuigi need wäljaminekud palju elulisemateks tarbeteks waja lähewad. Teinekord lastakse aga kerge käega, ilma kaalumiseteta kümned ja sada miljonit lendu. Minule paistab, et niisugused juhtumised eriti korduwad seal, kus mitte eelarwe korras, waid walitsuse otsustega krediitid nõutakse. Meil kõneldi eelarwe puhul pikalt ja laialt sellest, et meie eelarwe korralikult ei ole kokku seatud. Et see on õieti ministeriumide eelarwe, kus üksikud ministeriumid wäljaminekud kokku on arwanud, kuna üldine walitsuse eelarwe puudub. Wäljaminekud, mis eelarwes esitatud, ei ole proportsioonis tõsiste tarwidustega. Minule paistab, et just sarnaste eraldi nõudmiste kaudu Riigikogu ise wõimaldab weelgi sarnast eba-proportsionaalsust suurendada. Ma toon ühe näituse, meil on ette kawatsetud, et tänawu umbes 3000 asunikku hakkawad maju ehitama. Selleks on wõimalikuks arwatud, et 120.000.000.— krediiti neile anda. Rohkem ei arwatud raha olewat. Siis tuleb aga paarkümmend ametnikku ja neile leitakse wõimalus 50—60 miljonit krediiti anda. Ma leian, et siin puudub teataw loogika. Kordan weel, selle wastu ei saa waielda, et tarwidusi on. Kuid et wäljaminekuid teha, siis peab ka kusagilt sissetulekuid olema ja meie teame, et meil sissetulekute suhtes puudujääk on. Sellepärast peame kokku hoidma ja seal ainult wäljaminekuid tegema, kus nad tõesti hädatarwilikud ja produktiivselt ära kasutatud saawad. Selles mõttes on sarnaste ehituste lubamine, nagu käesolewas seaduses ette nähtud, ikkagi enneaegne. Kuigi walitsuse asutustel teatud kitsikus on, wõib aasta ehk paar siiski läbi ajada; sellega ei minda weel mitte hukka.

Edasi on weel üks teine asi, mis nende wastu kõneleb. Mina ei saanud mitte aru, kas tahetakse nende ehitustega juba tänawu algust teha. (T e e d e m i n i s t e r K. I p s b e r g ; T ä n a w u !) Kui nii, siis ei ole aga nende ehituste plaanid õieti weel walmis; nüüd on juba märtsikuu ja kewadel algab materjaalide wedu, kuu

wõi paar on selleks aega, kus ehituse hooaeg algab. (Teedeminister K. Ipsberg: Selleks ajaks jõuavad plaanid ka walmis!) Jah, wõib olla jõutakse ehitusega algust teha, aga ma pean ütleva, et meil ehituse peawalitsuse wastu on teatud umbusaldus tekkinud. Siin toodi ette riigikoguhoone. Just riigikoguhoone on, mis eriti umbusklikuks on teinud, suure rutuga on teda ehitatud — ja mis on selle tagajärg? Mitmesugused ümberehitused ja siis selle ehituse hind. Sel põhjusel oleme sunnitud arwama, kui niisuguse suure kiirusega ka käesolewaid ehitusi teostada tahetakse, siis selle tagajärg wõib kergesti sarnane olla, et need ehitused üles tehakse samasuguste tagajärgedega, nagu riigikoguhoone ehitus ja wõib olla ka mõnigi teine ehitus, mis ehituspeawalitsus on ette wõtnud.

J. Jaakson (rhw.): Wäga lugupeetud rahwaesitus! Raske on selle eelnõu wastu hääletada. Sellest on mitmed rahwasaadikud rääkinud ja sedasama pean ka mina ütleva. Kuid teisest küljest peame aga nende mõtetega täielikult päri olema, kes siin teatawal wiisil rääkisid neist raskustest, mis siin ees seisawad. Siin on tähendatud, et puudub kindel kawa, mille järele toimetatakse. Mina leian, et siin mitte üksi kindel kawa ei puudu, waid siin ei ole ülepea täies ulatuses üles tõstetud suure põhimõttelise tähtsusega küsimus, kuidas wiisi korterikriisi meil ametnikkude hulgas lahendada. Kas sel wiisil, nagu siin on kawatsetud, et riik hakkab majasid ehitama, wõi ehk oleks mõni teine otstarbekohasem tee korterikriisi lahendamiseks. See põhimõtteline küsimus ei ole weel täielikku kaalumist leidnud; igatahes oleks enne tarwis seda põhjalikumalt läbi kaaluda ja siis alles wõiksime meie selle küsimuse otsustamise juurde asuda. Kahjuks aga praegusel momendil, kus Riigikogu oma tööd lõpetama peab, ei ole see mitte enam võimalik. Mina ei wõi ilma pikema kaalumisetäheks kiita kawatsusi, et riik peab ise oma ametnikkudele majasid ehitama hakkama. Iseäranis imelik näitab mulle see asi, et just need ringkonnad, kes nüüd majade ehitamist soowitawad, on alati toonitanud, et riigil ei ole otstarbekohane ega soowitaw ärilisi ettevõtteid elule kutsuda ega ka neid oma walitsemisel pidada. (K. Päts (põl.): Ega siis maja weel ette wõte ei ole.) Wõib olla,

majade ehitamine ja walitsemine on weel halwem kui ette wõte. Siin toodi juba ette, et meie tahame küll majasid ehitama hakata, aga meil ei ole weel plaanisid walmis, ka ei ole weel materjaali wõimalik ehitamise jaoks juurde wedada. Igatahes see asjaolu, et materjaalid ei ole õigel ajal juurde weetud, teeks ehitamist palju kallimaks. Teine asi, mis ka palju raskusi walmistama saab, on majade walitsemine ning nende korrashoidmine. Majade remonteerimine on suurte kuludega ühenduses ja kui seda ei tehta otstarbekohaselt, siis wõib see riigile rohkem maksma minna, kui eraisikutel. Sellepärast on tingimata tarwilik läbi kaaluda küsimust, kas riik tõesti peab ise hakkama oma ametnikkudele majasid ehitama wõi peab ta majade ehitamist edendamisel teel. Peale selle tuleb arwesse wõtta, et kui riik ise oma algatusel majade ehitamist ette wõtab, siis ei saa tema ikkagi suuremale hulgale ametnikkudele abiks olla, waid ta saab õige wähestele seda abi anda. Siin on 17. korterist jutt. Kui meie aga suurema korteritearwu wõtaksime, näituseks 30—40 korterit, siis wõiksid ikkagi ainult 30—40 ametnikku korterit leida, kuna teised oma wanasse raskesse seisukorda jääksid.

Mina leian, et korterikriisi lahendamise juures oleks mitmeski asjas teisiti toimetama pidanud kui senni toimetatud on, mis wõib olla palju suuremaid ja paremaid tagajärgi oleks annud.

Uute majade ehitamise juures seisab kõige suurem raskus selles, et wõimatu on wastuwõetawate protsentidega pikaajalist laenu saada. Laenuprotsendid on nii suured, et maja sissetulekud neid kinni ei kata, kuna pikaajalist laenu ülepea wõimalik saada ei ole. Siin peaks riik appi tulema. Riik peaks otsekohe sammusid astuma selleks, et wõimaldada majade ehitajatel hüpoteegi pankadelt odawa protsendiga pikaajalisi laenusid saada; selleks otstarbeks peaks riik suurema hulga hüpoteegi paberitest ajutiselt oma portfelli wõtma wõi need paberid ära ostma. Riik selle juures suuri summasid ei kaota, sest ta paberid oma wäärtust kunagi ei kaota. Majadeehitajad oleks aga selle läbi wäga palju awitatud, neile oleks wõimalus antud odawat pikaajalist laenu saada ning see on wäga tähtis. Kui sel teel riik asuks korterikriisi lahendamisele, siis leiduks eraisikuid, leiduks ka riigiametnikka, kes asuksid uute majade

ehitamisele. Ma ei taha siin positiivseid ettepanekuid teha, aga need mõtted tuleksid igatahes enne põhjalikumalt läbikaalumise alla võtta, kui otsustada, et riik peab ise hakkama majasid ehitama oma ametnikkudele korteriteks.

A. Anderkopp (töer.): Nähtawasti on arusaamine teedeministri pool maad wõtnud, nagu oleks meil see küsimus niisugusest seisukohast üles pandud; kas ehitada wõi mitte. Sellest seisukohast ei ole see küsimus aga mitte üles seatud, waid see küsimus on teisiti, nimelt: kuidas teha? Kuidas ehitada? Ja sellest waatekohast tuleb asja käsitada. Ei saa ju salata, nagu lugupeetud Riigikogu esimees ütles, et meie iga aken ja iga ust üksikult kaaluda ei saa. Aga sennised juhtumised näitawad, et nii üldiselt, ilma kawata ka seda krediiti lubada ei wõi. Teie mäletate ju, et siin, kus praegu riigikoguhuone on, taheti omal ajal ainult koosoleku saali teha. Siis läks see ehitus ikka ja ikka edasi ja tuli meil mitu korda krediiti anda. Kui meie praegu niisuguse summa wälja anname, siis ei ole mingisugust kindlustust, et warsti jälle lisakrediite ei tulda nõudma. (K. Päts põl.): See saali ehitamine otsustati Asutawa Koguga ajal.) Wõtame siis mõne teise asja, mida Riigikogu on teinud. Näituseks Riigiwanema maja. Seal ei ole wististi ka mitte kõik korras, sest minul oli isiklikult wõimalus Riigiwanema majas olla ja mind hoiatati seal, et ärge istuge selle tooli peale, see kukub ehk sisse. Niisamasugune lugu on ka selle pliidiga, millest härra Päts kõneles. Tehakse plaan, et meie teeme pliidi alla, pärast toome tema jälle ülesse. Kas see on siis nüüd kawa, ja kas niisugusest seisukohast saab siis asja otsustada?

Teisest küljest räägitakse, et meie asutused on liiga kitsastes ruumides. Mina ei ütle, et nad laialised on, aga kitsikud nad iseenesest ka mitte ei ole. Ma pean ütleva, et ma olen mujal wäljamaal asutusi waadelnud. Wõtame näituseks rahuwahelise tööbüroo asutused, siis peab ütleva, et Eesti riik oma wõimaluste poolest on sellest kaugel ees. See ei ole meile muidugi eeskujuks, aga sellepärast ei maksa veel korraka nii suuri liigutusi teha ja nii laiu kawatsusi ette võtta, ilma et mingisugust kindlat alust selleks oleks. (Teedeminister K. Ipsberg: Nad ei ole ju laiad.) Miks nad siis laiad ei ole, kui Teie ilma lõpuliku kawata tahate

neid maju ehitama hakata, selleks 95 miljonit wälja andes. See on just niisama, nagu meie omal ajal siin Toompeal tegime. See ei ole aga mitte õige tee ja sellepärast peab neid küsimusi kahtlemata enne lõpulikult läbi kaaluma, kui meie raha lubame. Õigeks teistsugust teed igatahes tunnistada ei saa. Igakord, kui meie mingisuguste krediitide poolt oleme hääletanud, on Riigikogu alati ütelnud, meie peame teadma, kas on see lõplik krediit, wõi tuleb teda veel juurde. Selle peale oleme meie alati wastuse saanud, et enam juurde ei tule, aga igakord on tulnud lisakrediitid lubada. Kas see on siis loomulik tee? Kas saab keegi seda heaks kiita? Praegu on meil jälle üks niisugune lugu Narwa silla ehitamisega. (Teedeminister K. Ipsberg: Waadake Narwa silla ehitamise käiku, kas see on algusest saadik loomulik olnud?) Kas see siis tähendab, härra Ipsberg, et meie praegu peame jälle seda teed käima hakkama? Meil peawad enne kalkulatsioonid olema. Minule jutustati, et härra Amberg on ühes ettewõttes, mis mitte hästi ei minewat ja nüüd tahetakse tulla sellele riigi toetust saama. Noh, niisuguseid wõimalusi on ju ka olemas. Aga riigil tuleks enne põhjalikult kaaluda, kas niisugust toetust anda wõib.

Kui teil mingisugused kawad nendeks uuteks ehitusteks on, mispärast ei tulnud siis nendega eelarwe ajal, mispärast kukutakse siis nüüd korraka nendega wälja ja tahetakse summasid saada. Siis, mis puutub isiklikkusesse märkustesse, kus härra Ipsberg tarwitas siin niisuguseid sõnu Riigikogu liigete kohta, mida harilikult tarwitatakse „Estoonia“ taga suurel platsil, siis nende üle ma waidlema temaga ei hakka, need jätan ma Teie erialaks. Kuid kaugele Teie nendega küll ei sõida.

Töö-hoolekandeminister Chr. Kaarna: Austatud Riigikogu liikmed! Muuseas tähendati siin, et mõnel juhtumisel kaalutakse iga marka wäga kaua ja põhjalikult, praegusel juhtumisel aga tahetawat wäga kerge käega 95 miljonit marka lubada ja küsida. Minule näib siiski, et ka selle küsimuse arutamise puhul ei ole mitte kerge käega talitatud. Walitsusel oli õieti kaks kawa. Esimene kawa puudutas asutuste paigutamist ja ehituste korraldamist Toompeal, teine kawa puudutas korterikriisi lahendamist

üldse. Esimene kawa, mis Riigikogule esitati, nägi ette 140 miljonit, wõi natukene üle 140 miljoni kulusid, ja et nüüd see summa, — 140 miljonit, — kokku kuiwanud 50 miljoni marga peale, mis ainult natukene rohkem on, kui üks kolmandik esialgu nõutud summast, siis tõendab see ometi seda, et teatud kawa on ikkagi tõsiselt wõetud. Kui ei oleks seda küsimust mitte kõige põhjalikumalt arutatud, kui ei oleks täpselt selgitatud, et osa sellest kawast wõib lähemal aastal teostamata jääda, siis oleks lubatud igatahes see summa, mis esialgul küsiti. See esiteks. Teist kawa ei saanud walitsus lõpulikult weel mitte wälja töötada just sellepärast, et aeg liig lühikene oli, millega walitsus tingimata rehkendama pidi, mille peale ma juba tähendasin. Aga kuna teatud ehituskawa olemas on, ja et nüüd seda nõuet, et Tallinnas peaks igaüks, kes jõuab, ehitama ja ehitamist elustama — et seda nõuet osaltki rahuldama hakata, on walitsus Riigikogule 45 miljoni marga nõudmisega esinenud. Kuigi sellega palju ei suudeta korterikriisi lahendada, aga osalt ikkagi aitab kaasa, pealegi kui arwesse wõtta seda, et käesolewal aastal üldse mitmel pool ehitamine elawamalt liikuma hakkab. Riikline ehitamine on ühtlasi tuntawaks kergituseks ja ergutuseks. Mis puutub Kadriorus 17 korteri ehitamisesse ja ümberehitamisesse, siis ei tule selle peale waadata kui niisuguse peale, mis oleks mõeldud ainult riigiametnikkudele korterite muretsemiseks. (W a h e l h ü ü d e d : E i m a k s a e h i t a d a . R i i g i e h i t u s e d l ä h e w a d p a l j u k a l l i m a k s !) Mina isiklikult olen ka sellel arwamisel, et mõnesugused riigiehitused lähewad enam maksma, kui eraehitused, see tähendab, kui ehitused, mis omanik ise ilma waheasutuseta ehitab. See on tõsi, selle wastu ma ei waidle. (O. Strandman (töer.): M i k s n a d l ä h e w a d k a l l i k s ?) Sellest on küllalt räägitud. Hädatarwilikud ehitused tulewad aga ikkagi käsile wõtta, hoolimata sellest, et ehitamine riigi käes rohkem maksma läheb. Häda sunnib. Kui seda nüüd ei tehta, tuleb teha hiljem, küsimata sellest, mis see maksma läheb. — Kadriorus 17 korteri ehitamine on mõeldud osalt ka sellepärast, et kui riigiasutusi Toompeale paigutades, ja ka mujal, elanikkudel riigimajadest tuleb wälja minna, siis leiaksid need eestkätt korterit Kadriorus. Ka praegu on neid, kes ühest ehk teisest riigimajast on sunnitud wälja minema. Nii

on siin mõeldud mitte üksnes ilma korterita ametnikkude peale, waid ka nende peale, kes on sunnitud riigimajadest wälja minema. On ju väga sagedasti ajalehtedes kirjutatud ja seltskonnas räägitud, et walitsus koristagu omad ametnikud linnamajadest ära, niisamuti rekwireeritud korteritest jne. Seda nõuawad majaomanikud, üürnikud ja omawalitsus. Nii on küsimus ühesuguselt tähtis kõigile. Walitsus ei ole seda küsimust kergelt wõtnud ja ma usun, et ka Riigikogu ei ole wõtnud seda küsimust kergelt, kui tema küsitud summa walitsusele määrab.

J u h a t a j a A. K e r e m : Lõpusõna on aruandjal.

A r u a n d j a K. W i r m a : Ma pean ütleva, et niipalju, kui mina meie eelarwete juures olewat materjaali olen tähele pannud, näib, et see kawa, mille kohta walitsus 140 miljonit krediiti küsis, et see materjaal, näib kõige täielikum olewat, mida mina olen näinud meie krediidi nõudmistele juures. Siin on terve eelarwe, kus on näidatud seinalõhkumist, wärwimisi ja kõiksuguseid muid eelarweid. Seda materjaali oli terve suur pakk. Seal oli kõiksugu joonistusi ja muid asju. Ma pean ütleva, et see eelarwe kawa oli üks täielikumatest, mis mina meie eelarwete juures tänini näinud. Kui öeldakse, et Riigikogu liigetele ei ole wahest ehk neid materjaale kätte antud, siis ma juhin Riigikogu liigete tähelepanu selle peale, et Riigikogu liigetele on kätte antud seitsme leheküljeline walitsuse ettepanek ja siin ettepanekus on krediidid ära näidatud üksikute asjade kohta. Peale selle on materjaalide juures näha üksikasjalised arlugemised, kuhu kawatsetakse tulewikus ühte ehk teist asutust jätta ja mis otstarbeks tahetakse Toompea lossi ümber ehitada. Siin kawatsuses on üles loetud, missugused asutused lossi peaksid jääma, kuhu läheb siseministeerium, kuhu läheb rahaministeerium, kuhu läheb töö- ja hooldekandeministeerium, teedeministeerium, sõjaministeerium, kuhu läheb kaubandus-tööstus-ministeerium. Terwe nimekiri on siin juures, kus kõik on üksikasjaliselt üles loetud. Niisuguseid lisasid ei ole tänini ühegi eelarwe materjaali juures olnud. See siiski ei tähenda nüüd weel seda, et kui materjaalid on ette pandud, siis selle materjaali põhjal wõiks ütelda, et kui walitsus 140 miljoni krediidi nõudmisega esineb, et seda siis kohe anda tuleb. Selle küsimuse arutamise juures tõusid kohe esimeses jões küsimused, kuidas jääb

näituseks selle majaga, mis asub lossi kõrwal nimelt endise gilde majaga. See maja oli waremalt läbirääkimise all, ja seda pidi riigiasutuste paigutamise kawasse üles wõetama. Samuti tuli läbirääkimise alla küsimus, kuidas on lugu riigikontrolli paigutamise kohta. Komisjonis oli ka läbirääkimise all see küsimus, et rahaministeerium kawatseb lähemal ajal krediidi nõudmisega esineda, kus rahaministeeriumi paigutamise küsimust wahest teisiti lahendada tuleb, kui praeguses kawas ette nähtud. Nii on esitatud kawa alusel wõimalik wõrdlusi teha ja ei wõi etteheiteid teha, et mingisugust kawa üldse ei ole. Üksikasjaliselt esitatud kawa läbi waadates selgus, et Toompea lossi ümberehitamise kawa ei saa tänawu täies ulatuses teostada ja järjekult tuleb krediidi nõudmine selles asjas ära jätta. Sellest seisukohast wälja minnes saan mina rkl. Neps'i tänasest ettepanekust aru, kui tema ütleb, et waadake, see kawa, mis Toompea lossi ümberehitamiseks ette pandi, mille tagajärjel pidi lossi kõrwal tiiwhoone ehitatud saama ja mille järeldusel osa arhiwi ja raamatukogu ruumidest teiste asutuste kätte läheks, on nüüd ära jäänud. Lossi kõrwale tiiwhoone ehitamiseks krediiti ei lubata, sellega kaob tarwidus arhiwi käest ruume wõtta ja sellepärast ei tarwitse ka krediiti lubada selle jaoks, et lossi otsa lisahooneid ehitada. Järjekult peaks ka see küsimus edasi lükatud saama, kunni lossi kasutamise lõpuotsuseni. Kahjuks, ei toonud härra teedeminister siin ette mingisuguseid tõsiseid wastuwäiteid selle arwamise ümberlükkamiseks. Peale selle tekib weel küsimus, kas kõrwalolewa uuestiostetud töö-hoolekandeministeeriumi maja aknad, mis lossi hoowi tulewad, tulewad kinni müürida, kui uus tiiwhoone arhiwi tarwis ehitatakse. See on tõesti sarnane küsimus, mida tarwis on põhjalikult kaaluda, mida ei tarwitseks tänawu esimeses järjus kohe teostada. Selles mõttes on rkl. Neps'i eeldused kaaluwad.

Sellesama arhiwi ja raamatukogu küttesiseseadmiseks määratud krediiti maha kustutada oleks ülekohus, sest mindagu ja waadatagu, kuidas seal inimesed peawad töötama wiltsaabastes; ega see mõni arhiwi töö ei ole. Siis, kui siia riigikoguhuone pööningule korterid ehitati, siis oli suur sõda sellega, et taheti arhiwi teenijaid riigikoguhuonesse paigutada. Juba siis tehti etteheiteid walitsusele, miks tema warem ei ole tulnud küttesiseseade

krediidi nõudmisega arhiwi tarwis. Tuleb tähendada, et arhiwis peab keskküte olema. Tulla nüüd ja ütelda, et see ei ole niisugune tarwilik asi, ei ole igatahes õige.

Mis puutub nüüd sellesse, et korteri ehitamiseks krediiti ei tule lubada, siis lubatagu minule natukene ühe kõrwalnähutuse juures peatada. Mina olen Tallinna linnawolikogus wolinik ja seal oldakse minu peale wäga wihane sellepärast, et mina igakord tarwitan juhust ja kasutan wõimalust, et ütelda — linnawalitsus ei ole korterikriisi lahendamiseks midagi teinud. — Lugupeetud rkl. härra Kesküll'il on selles asjas isesugune teooria, tema ütleb nimelt, et korterikriisi üldse olemas ei ole. Noh, tema on majaperemees ja Tallinna majaperemeeste esitaja linnawolikogus ja seal räägiwad majaperemehed, et kui neile wõimalus antakse korterid ehitada, siis nemad teewad seda. See on küll isesugune teooria. Tallinna linnawolikogu juhtiwam osa on aga tööerakonna rühm. Mis tööerakonna rühm meie Tallinna linnas tahab, seda wiib tema ka läbi. Kui meie siis Tallinna linnawolikogule etteheiteid teeme, et tema korterikriisi lahendamise asjus midagi ei tee, siis tunneb ennast eriti tööerakond puudutatud olewat. Mina olen mitu korda ütelnud, et kust see tuleb, et Tallinna linnas ehituslaenu kõige wähem ära kasutatud on. (J. Kesküll (majand.): Teise majas odawamalt elada on kasulikum.) No jah, härra Kesküll'il on jälle üks uus teooria. Kui ma nüüd aga waatan, kuidas siin Riigikogus I lugemisel selle küsimuse juures härra Annusson, nüüd härrad Anderkopp ja Pool on esinenud, siis tuleb mul tundmus, et see Tallinna linnawolikogu on mingisugusest keskkohast juhitud... (A. Anderkopp (töer.): Kas Teie nüüd olete wolikogus?) Nüüd olen ma Riigikogus, kuid ka Tallinna wolikogus on needsamased jutud, et kust meie neid rahasid wõtame selle jaoks ja meil on kõiksugu hädalisemaid asju jne. Need on ikka ühed ja needsamad jutud ja selle tagajärjel ei sünni Tallinnas korteriküsimuse lahendamises midagi. Need on needsamad jutud, mis nüüd siin meil, eriti just tööerakonna rühmast kuuldawale tulewad ja mis kokku wõib wõtta sõnast, mis härra Annusson esimesel lugemisel ütles, et „järsku tuld ja küsiti raha“. Tuleb wälja, et tööerakonna rühm, kes ka Riigikogus enamuse sünnitab, elab Tallinnas ja temale on korterikriisi küsimus niisugune asi, mis järsku

näib tekkinud olewat, wõi wahest ei olegi. Teisiti ei saagi seletada seisukohta, et kui walitsus tahab 45 miljonit saada selle küsimuse osaliseks lahendamiseks, siis seda mitte ei taheta anda. Waadake, niisugust pimedust ei oleks mina tööerakonna keskkohalt mitte uskunud. (J. Annusson (töer.): Küsige, mis Teie oma rühma mehed arwawad?) Meie rühm ei ole kunagi tarwitanud seda ütlust, et meie korterikriisi ei näe ja midagi sellel alal ei tule teha. Tuleb tähelepanu juhtida eriti krediidi osa peale, mis seletuskirjas on 11.566.000 marka ja mida härra Pool'i ettepanek tahab maha kustutada. Kui küsitakse, millest see summa koos, siis pean tähendama, et sellest summast tahetakse 12 uut korterit ehitada. (Wahelhüüe: See on wana maja, mida ümber ehitatakse.) See ei ole mitte wana ümberehitamine, waid uue maja ehitamine, millele lisaks tuleb kolme korteri juurdeehitamine, Salongi tän. nr. 22, kus on püütud olewaid ruume niwõrd ära kasutada, et neisse ruumidesse wõib elanikka sisse lasta. Nende korterite ehitamiseks on siin üksikud asjad ära näidatud, näituseks, kui palju ruutsülda pinda nende alla tuleb wõtta ja weel ühte ehk teist ehituslist üksikasja. Siis on kahe korteri kordaseadmiseks, Wesiwärawa tän. nr. 24, summad ette nähtud selles krediidi osas. 45 miljonit on walitsuse otsuse põhjal ja walitsuse palwel krediidi nõudmisesse üles wõetud kolme uue maja ehitamiseks. Kui nüüd tööerakonna esitajad ei raatsi ka olemasolewate katuste all korterid korda seada, siis on käega katutaw, et Tallinnas ei taheta korterikriisi lahendamiseks üldse midagi teha. Kui riik omagi ulualuseid ei lase kohendada, et inimesed sinna sisse wõiksid minna, siis ei ole üldse wäljawaated korterikriisi lahendamise asjus. Kui asja peale waadata sellest seisukohast, nagu rkl. Jaakson seda küsimust arutas, siis peab jällegi meelde tuletame, et siin ei ole terve korterikriisi lahendamise küsimus otsustamisel, waid ainult osaline kriisi lahendamise kaasa aitamine. Kuipalju Tallinnas üldse korterid on, seda ei tea mina praeguste statistiliste andmete järele täpisealt, aga neid on umbes 30 tuhat. Wõtame nüüd siis, et 50 korterit saadakse juurde nende 45 miljoni margaga, siis teeb see wälja $\frac{1}{6}\%$ Tallinna korteritearwust. Nõnda ei saa nende 45 wõi 56 miljoniga seda suurt küsimust ära otsustada, waid tuleb teid leida, kuidas korteriküsimust üldse lahenda.

(Wahelhüüe pahemalt poolt: Kui palju neid korterid kawatsetakse siis ehitada?) Wast selle kohta, kui palju neid ehitatakse, seletab ehk härra teedeminister. Nõnda siis ei ole keelatud küsimust arendada ka rkl. Jaakson'i poolt näidatud sihis. Kui aga krediiti üldse ei taheta lubada, siis on see tõenduseks, et midagi ei taheta teha. Siin wõiks küll härra Kesküll'i teooria juurde peatama jääda, aga mina isiklikult seda teooriat ei usu. On tarwis raha anda korterite ehitamiseks. Arwan, et härra teedeministri seletuse järele otsustades näib, et komisjoni poolt on kahe silma wahel jäänud arhiwihoonde juurdeehituse tarwidus, mille kohta käib rkl. Neps'i ettepanek.

J. Kesküll (majand.): (J. Tõnisson (rhw.): Toob oma teooria algjooned.) Austatud Riigikogu liikmed! Mina isiklikult kui majaomanikkude esitaja terwitan neid, kes on püüdnud selleks kaasa aidata, et maju juurde ehitatakse ja niiviisi korterikriisi lahendada, tulgu see eestkätt kas wõi riigiametnikkude poolt. Ma rõõmustan, et sotsiaaldemokraadid linnade omawalitsuses selle poolt on. Kahjuks walitseb aga tööerakonna hulgas seesugune arusaamine, et uusi maju juurde mitte ehitada ei tuleks. Mina pean seda olukorda weel puudutama, mille kohta härra Wirma juba tähendas, et tööerakond püüab igasuguseid takistusi teha, selle peale waatamata, et wäga hea on teise kulul odawas korteris elada.

Juhataja **A. Kerem**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Härra Wirma tegi pika ekskursiooni meile korterikriisi silmade ette tuues. Tema tunneb asja laialt. Meil ei ole mitte kahjuks esitajaid nii nagu härra Wirma, kes ühekorraga Wiru maakonnanõukogus, linnawolikogus ja Riigikogus tegewad on. Meil ei ole kontakti mitte linnawolikoguga. Kõige selle peale waatamata oleme meie ammu juba korterikriisi tunnud. Kuidas seda küsimust lahendada, oleme selleks sõna wõtnud. Aga wõib olla teab härra Wirma wast siiski rohkem, kuidas ametnikkudele korterit tuleb ehitada, sest et ta ise peale mitme ameti riigikorteris elutseb.

Teedeminister **K. Ipsberg**: Siin on küsitud, mitu korterit saab 45 mil-

joni eest. Peab ütlema, et see ripub ära korteri suuruselt ja sellest, keda korteritesse paigutatakse. Nii näituseks võime ehitada 30—45 korterit, kahe- kunni kolmetoalisi. Kolme- kunni neljatoalisi võib muidugi vähem ehitada. Kui sinna lähewad wanemad ametnikud aga elama, siis võib nelja- kunni wiietoalisi korterid anda. Linna eelarwete järele tuleb üks neljatoaline korter umbes 1 miljon maksma. Kui teie wõtate kahe- ehk kolmetoalise korteri, siis ei ole mitte see siin praegu tähtis, sest neid võib ju ära jaotada nii, kuidas tahad. Kui meie leiame laiema krundi, siis võib neli maja ehitada ehk kolm nii, kuidas see otstarbekohane on. Wõiks ju ka küsida, missugust wärwi need majad on.

Juhataja A. Kerem: Esitatud on järgmised parandused: rkl. Neps'i poolt: „Teen ettepaneku summa 95.832.000 marka vähendada 5.666.000 marga wõrra, nii et järele jääks 90.166.000 marka.“ Rkl. Pool'i poolt on ettepanek tulnud: „§ 1-st järgmiselt muuta. Teedeministeeriumile awatakse riigikassa poolt eelkrediiti 13.169.000 marga suuruses riigimajade ümberehitamise, remondi ja sisseseade muretsemise otstarbel.“ Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Nagu teedeministri seletusest näha, on summad 50.832.000 marga suuruses, mis esimeses osas ära tähendatud, suuremalt osalt ainult ümberehitused ja need ümberehitused on rutulised, ja ainult üks, arhiivmaja ehitus, on aruandja seletuse järele niisugune ehitus, mida tänawu tarwitada ei saa. (K. Päts (põl.): Miks ei saa, saab küll.) Need summad oleksid siis paranduste ja ümberehituste peale pandud, tingimata tarwilikud ja kahtlemata rutulised ja meie tahame nende poolt hääletada. Kuid, mis puutub nendesse suurematesse ehitustesse, siis on siin rkl. Jaakson juba ära tähendanud, et meie kahtleme, kas see õige tee on, kui meie hakkaksime riigi poolt sarnaseid hooneid ehitama? Teedeministri wiimasest seletusest kuulsime, et korteritearw wõrdlemisi wäike on, mis selle suure summa eest saada võib. See ei aitaks ametnikkude korterikitsikust lahendada. Teiselt poolt on selge, et meil krediite korterikitsikuse lahendamiseks tuleb riigikassa abil ära kasutada, aga kui meie nüüd anname kümneid miljonid wälja, siis ei jää wist riigi-

kassal summe aktsiooni jaoks. Meie oleme sel ajal, kui otsustati ehituslaenu anda, tähelpanu selle peale juhtinud, et parem oleks seda ehituslaenu teisel teel ja mitte ministeeriumide hoolde anda, waid peaks jätama seda laenuandmist hüpoteegi panga kätte ja riik ostaks hüpoteegi paberid ära, ja siis tärkaks ehituse tegewus jälle ellu. Rkl. härra Jaakson on näidanud, missugune tagajärg sel oleks ja meie ei saa ka praegu teisele seisukohale asuda. Wäiksete laenude abil meie ehitustegewust alustada ei saa ja arwan, et meil tuleks juba lähemal ajal tõesti otsus teha, et meie suurema summa igaaastasse eelarwese wõtaksime selleks, et hüpoteegipanga kirju ära osta. Antakse ehituslaenu wälja, mis elumajadele on määratud, siis ka seda summat, mis üle 50 miljoni ette on nähtud uute ehituste jaoks, peaks märksa suurendama 150—200 miljonini. See annaks Tallinna ja Tartu linnades suurt hoogu ehitustele.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (O. Strandman (töer.): Palun ettepanekud lahus hääletada.) Aga see paragrahw on üks ja neid summe ei saa lahutada. (J. Tõnisson (rhw.): Aga kas neid summe ei saa mitte üksikasjaliselt lahutada. O. Strandman (töer.): Siis palun ma nii ära tähendada, et 45 miljonit, mis uute majade ehitamiseks on määratud, maha tõmmata.) Jah, sellekohast ettepanekut ei ole. (O. Strandman (töer.): Ma teen kohe.) Praegu on ettepanekute tegemise lõpp. Panen siis kõige pealt rkl. Neps'i paranduse hääletamisele: „summa 95.832.000 marka, vähendada 5.666.000 m. wõrra, jääks 90.166.000 marka.“ (Hääletatakse.) Näib, et enamus poolt on. (Wahelhüüe: Palume ära lugeda.) Palun uuesti. (Hääletatakse.) Praeguse wahekorra juures on selge, et enamus on poolt. Panen komisjoni ja rkl. Pool'i ettepanekud paralleelselt hääletamisele. Parandatud ettepanek on — määrata summa 90.166.000 mk. ja rkl. Pool'i ettepanek — 13.169.000 mk.; mille juures paragrahwi redaktsioon lahku läheb, ja ma kawatsen neid ettepanekuid paralleelselt hääletada. Kolmandat ettepanekut 50 miljoni kohta tehtud ei ole ja minul ei ole wõimalik teda hääletamisele panna. Kes on komisjoni ettepaneku poolt wastawa redaktsiooni parandustega. (Hää-

letatakse.) Kes on rkl. Pool'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse, loetakse hääli.) Komisjoni parandatud ettepanek on saanud poolt 26 häält ja rkl. Pool'i ettepanek poolt 14 häält. Et kumbki pole saanud absoluutset enamust, siis tulewad nad mõlemad uuesti hääletamisele poolt ja vastu. Kes on komisjoni parandatud ettepaneku poolt? (Hääletatakse, loetakse hääli.) Kes on rkl. Pool'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse, loetakse hääli.) Ettepanekud on saanud hääli järgmiselt: komisjoni parandatud ettepanek on saanud poolt 29 häält, vastu 18, sellega vastu võetud. Rkl. Pool'i ettepanek on saanud poolt 13 häält, vastu 27, sellega tagasi lükatud.

Riigikogu on koos istunud enam kui 4 tundi, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 4.10 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 4.50 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem**.

Sekretäri kohal sekretär **T. Kalbus**.

Aruandja **K. Wirma** (loeb): § 2. Töö- ja hoolekandeministeeriumi waldamisel olew Tallinnas, Toompeal, Kooli t. nr. 9 (I Toompea ringkonna kreposti nr. 8) asuw endine Toompea gilde liikumata warandus wõetakse teedeministeeriumi waldamisele riigiasutuste paigutamise kawasse ühendamiseks.

Teedeminister **K. Ipsberg**: Austatud Riigikogu liikmed! Mina paluksin siia paragrahwi üht väikest parandust sisse wõtta, nimelt kolmandasse reasse sõnade „Toompea gilde liikumata warandus wõetakse“ järele paigutada sõna „riigi omandusena“, nii et see osa kõlaks siis nii: „Toompeal, Kooli t. nr. 9 (I Toompea ringkonna kreposti nr. 8) asuw endine Toompea gilde liikumata warandus wõetakse riigi omandusena teedeministeeriumi waldamisele.“ See parandus on järgmiselt motiweeritud. Gilde majade kohta ei ole weel eriseadus walms, mis otsekohe ära ütleks, kelle omandus nemad oleks, aga teedeministeeriumi seisukord oleks väga raske, kui tema hakkaks selles majas ümberehitusi tegema ja ei teaks mitte, kelle omandus tema on ja kuidas temaga pärast jääb. Sellepärast oleks väga hea, kui Riigikogu vastu wõ-

taks juurdelisatud paranduse „riigi omandusena“. Kui pärast mõnesugused tasu nõudmised tulewad, siis on see teine küsimus ja seda wõiks siis pärast ka lahendada. Sellega oleks see maja kindlustatud riigiasutuste paigutamise kawas.

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Wirma**: Selle parandusega wõiks ühineda sellepärast, et siis on selles küsimuses see osa selge, et see maja riigiasutuste kätte läheb riigi omandusena. Härra teedeminister juba seletas, et sellega ei ole tasuküsimus mitte ära otsustatud, waid see tuleb gilde waranduste kohta käiwas seaduses ära tähendada.

Juhataja **A. Kerem**: Aruandja on parandusega ühinenud. Asun § 2 hääletamisele ühes parandusega. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja **K. Wirma** (loeb): § 3. Käesolew seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega vastu võetud. Sellega on seadus II lugemisel vastu võetud. Enne järgmise päewakorrapunkti juurde üleminemist on sõna isiklises asjus rkl. Amberg'il.

O. Amberg (kristl.): Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Anderkopp selle seaduse II lugemisel, mis praegu vastu võetud sai, tähendas mind riiwates muuseas järgmist, mida mina stenogrammidest ette loen: „Minule jutustati, et härra Amberg on ühes ette wõttes, mis mitte hästi ei minewat ja nüüd tahetakse tulla sellele riigi toetust saama. Noh, niisuguseid wõimalusi on ju ka olemas. Aga riigil tuleks enne põhjalikult kaaluda, kas niisugust toetust anda wõib.“ — Mina pean tähendama, et mina niisuguses ette wõttes mitte ei ole, aga mind on palutud ühe turbatööstuse osaühisuse nimel kaubandus-tööstusministeeriumiga läbi rääkida, kas ei oleks mitte wõimalik turbatöösturitele riiklist laenu saada ja sellepärast olin mina professor Kink'i juures. Selle turbatööstuse osaühisuse juhatus poolt on kaubandus-tööstusministeeriumile sarnane kombinatsioon ette pandud, kas ei wõiks mitte eraturbatööstusi, mis minewa

aasta vihmase suwe tõttu töötada ei saanud, mille läbi nad raskesse seisukorda on sattunud, kuhu aga palju kapitaali sisse on pandud, kas ei võiks neist sarnast aktsiaseltsi asutada, kus riik ka osanik oleks. Niipalju wõin mina selle asja kohta tähendada, aga osanik mina ei ole. Turbatöösturite nimel olen mina käinud kaubandus-tööstusministeeriumis nende palwel, et kas riik ei võiks siin kuidagi abiks olla.

Juhataja **A. Kerem**: Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

24. Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse osalise muutmise ja täiendamise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Kana** (loeb): Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse osalise muutmise ja täiendamise seadus.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): „Riigi Teatajas“ nr. 113 — 1921 a. awaldatud „Riigiteenijate ametsõitude tasuseadus“ muudetakse ja täiendatakse järgmiselt: l. § 1. p. a lisatakse juurde: „Ametnikkudele, kaitsewäelastele ja teenijatele — I—III, kohtunikkudele 1—3 palgaastmes, saadikutele ning Wabariigi Walitsuse poolt rahwuswahelistele konwerentsidele delegeeritud isikutele raudteel kõrgema klassi tariifi järele, õigusega nii sise- kui ka wäljamaal tarwitada riigi wõi eraselt-side magamiswagunit.“

Kogu § 1 täiendatakse märkusega: „Platskaarti wõib tarwitada ainult sel korral, kui sõitja wiib rongil vähemalt 3 tundi aja sees kella 21—8 wahel.“

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse I osa wastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): II. § 4-da märkusest jäetakse wälja arwud ja sõnad „1—4 ja 6 liigi.“

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Seaduse II osa on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): III. § 9-da 2; 5 ja 6 liik täiendatakse märkusega:

„2 liik. Ettenägemata määramata wõimu takistuse põhjusel üle 15 päewa kestmise puhul jääwad wiimaseks nimetatud ametsõidud ikkagi 2 liigi alla.“

„5 liik. Selle liigi alla ei käi kesk-asutuste (minist. ja nende peawalits.) ametnikud.“

„6 liik. Wäljamaale läkitatuiks ei arwata ametnikka, teenijaid ehk töölisi, kes konventsioonides ettenähtud punktide wahel rongisid, kaupasid ehk posti üle annawad.“

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Seaduse III osa on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): IV. § 10-da 1 liik muudetakse järgmiselt:

a) I kunni III astme palgasaaajaile tsiwiilametnikkudele, wabapalgaliste teenijatele, ohwitseridele, sõjawäeametnikkudele ja arstidele ning 1—4 astme palgasaaajaile kohtunikkudele Mk. 800 päewas.

b) IV—1 astme palgasaaajaile tsiwiilametnikkudele, wabapalgaliste teenijatele, ohwitseridele, sõjawäeametnikkudele ja arstidele ning 5—7 astme palgasaaajaile kohtunikkudele Mk. 500 päewas.

c) 2—4-a astme palgasaaajaile tsiwiilametnikkudele, wabapalgaliste teenijatele, ohwitseridele, sõjawäeametnikkudele ja arstidele ning 8—14 astme palgasaaajaile kohtunikkudele Mk. 400 päewas.

d) 5—7 astme palgasaaajaile tsiwiilametnikkudele, wabapalgaliste teenijatele, ohwitseridele, sõjawäeametnikkudele ja arstidele Mk. 300 päewas.

e) 8—11 astme palgasaaajaile tsiwiil- ja sõjawäeametnikkudele ja -arstidele ning wabapalgaliste teenijatele Mk. 250 päewas.

f) 12—16-e astme palgasaaajaile tsiwiilametnikkudele, wabapalgaliste teenijatele, sõjawäe üleajateenijatele, kantselei-õpilastele ja kõigile rahwawäelastele, alamteenijatele ning töölistele Mk. 200 päewas.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on IV osa wastu wõetud.

Aruandja **J. Kana** (loeb): V osa. § 16 muudetakse järgmiselt: „Päewarahad arwatakse ärasõidu momendist kunni tagasijõudmise momendini iga 24 tunni eest, kusjuures sõidud alla 8 tundi arwesse

ei wõeta. Sõidud, mille wältus 8—24 tundi, loetakse terve päewa eest.“

§ 16-da märkus 2 kaotab sellega maksuse.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on Vosa wastu wõetud, — seega on seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

25. Seadus mõnede muudatuste kohta ärimaksuseaduses — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **W. Linnamägi** (loeb): Seadus mõnede muudatuste kohta ärimaksuseaduses.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi:** Selle paragrahwi II lõikes on trükiwiga: on kirjutatud „segakomisjonides“, p. o. „segajaoskondades“, palun seda parandada.

(loeb): § 1. Otsekooste maksude seaduse (S. k. V köide 1914 a. wäljaanne) § 419 muudetakse järgmiselt:

Jaoskonna ärimaksu komitee seisab koos järgmistest liigetest: maksuinspektor wõi tema abi, üks esitaja aktsiisivalitsuse poolt, üks esitaja linnawalitsuse poolt, kui maksujaoskonda ainult linn kuulub, üks esitaja maakonnawalitsuse poolt, kui maksujaoskonda ainult maakond kuulub, üks esitaja linnawalitsuse ja teine maakonnawalitsuse poolt segajaoskondades wastawate linna- wõi maakonnawalitsuste nimetusel ja 6 maksumaksjate hulgast walitawaist esitajaist.

Jaoskonna ärimaksu komitee koosolekuid juhatab maksuinspektor wõi tema abi.

Juhataja **A. Kerem:** Asun § 1 hääletamisele ühes parandusega. (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 2. Otsekooste maksude seaduse (S. k. V köide 1914 a. wäljaanne) § 421 muudetakse järgmiselt:

Jaoskonna ärimaksu komitee liikmed maksumaksjate hulgast walitakse linnawolikogu poolt nendes maksujaoskonda-

des, kuhu ainult linn kuulub; nendes jaoskondades, kuhu ainult maakond kuulub — maakonnanõukogu poolt ja segajaoskondades, kuhu jaolt linn, jaolt maakond kuulub, walitakse nimetatud esitajad pooleks linnawolikogu ja maakonnanõukogu poolt.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 3. Otsekooste maksude seaduse § 449 (S. k. V köide 1914 a. wäljaanne) lisas II nimekirjas I järgus p. p. 2, 3, 5 ja 13; II järgus p. p. 2, 3, 5 ja 17; III järgus p. p. 2, 3, 5, 15 ja 16; IV järgus p. p. 2, 3 ja 10; niisama III nimekirjas I järgus p. 10; II järgus p. 12; III järgus p. 13; IV järgus p. 12; V järgus p. 10 tähendatud rahalised summad tõstetakse 50-ne kordseks ja loetakse markades.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 4. Otsekooste maksude seaduse § 449 lisas II nimekirjas I järgus p. 9 muudetakse järgmiselt:

Trahterid, mille aastane üürisumma suurem kui 250.000 mk. ehk kui nende ruumide tulutoowus riigi liikumata waranduse maksu wõtmiseks ei ole alla selle summa arwatud wõi kui linna kasuks nende pealt wõetaw iseäraline trahterimaks suurem on, kui 75.000 mk. aastas.

p. 11 muudetakse järgmiselt:

Apteegid, mille ruumide aastane üür suurem, kui 250.000 mk.

p. 12 kaotatakse ära.

p. 10 II järgus (§ 449 lisa) muudetakse järgmiselt:

Trahterid, mille ruumide aastane üür on 50.000 kunni 250.000 mk. ehk kui nende ruumide tulutoowus riigi liikumata waranduse maksuwõtmiseks ei ole alla selle summa arwatud wõi kui linna kasuks nende pealt wõetaw iseäraline trahterimaks on üle 10.000 kunni 75.000 mk. aastas ja kõik raudtee I klassi jaamade puhwetid.

p. 14 muudetakse järgmiselt:

Apteegid, mille ruumide üür aastas üle 50.000 kunni 250.000 mk.

p. 15 muudetakse järgmiselt:

Saunad linnades, kui üksikute numbrit arw on üle 5.

p. 16 muudetakse järgmiselt:

Raamatute ja trükitööde kauplused linnades, mille ruumide aastane üür on üle 50.000 mk.

p. 4 III järgus (§ 449 lisa) muudetakse järgmiselt:

Putkad, lauad rahawahetamiseks.

p. 13 muudetakse järgmiselt:

Kõik apteegid, peale eelpool nimetatute.

p. 14 muudetakse järgmiselt:

Saunad linnades mitte üle 5 üksiku numbriga ja kõik awalikud saunad ilma numbrikambriteta.

p. 15 muudetakse järgmiselt:

Raamatute ja trükitööde kauplused, mille ruumide aastane üür kunni 50.000 mk.

p. 4 IV järgus (§ 449 lisa) kaotatakse ära.

p. 8 kaotatakse ära.

p. p. 11, 12 ja 14 III nimekirjas I järgus (§ 449 lisa), p. p. 13, 14 ja 16 sellesama nimekirja II järgus; p. p. 15, 16 ja 18 III järgus; p. p. 14, 15, 17 IV järgus; p. p. 12, 13 ja 15 V järgus; p. p. 7, 8 ja 10 VI järgus — kaotatakse ära.

Rahaministri abi **K. Rosendorff**: Ma teen ettepaneku teisel leheküljel eelwiimast lõiget, kus on öeldud, et „p. 8 kaotatakse ära“ välja jätta, sest see punkt on juba 1915 a. 9. jaanuari seaduses ära kaotatud, 9. jaanuari seaduste ja määruste kogus § 149 VIII osa p. 1 lit. a, b.

Juhataja **A. Kerem**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **W. Linnamägi**: See küsimus oli ka komisjonis arutusel, kuid nähtawasti on ta ekslikult siiski sisse tulnud, ja ma ühinen sellega.

Juhataja **A. Kerem**: Aruandja on ettepanekuga ühinenud, siis tuleb § 4 parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) § 4 on parandatult nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 5. Otsekoheste maksude seaduse § 449 lisas (S. k. V köide 1914 a.) II nimekirjas II järgus p. 12 wiiakse üle I järku ja sellesama II nimekirja III järgus p. 12 wiiakse üle II järku; p. 18 IV järgus ja

p. 17-das V järgus III nimekirjas kustutatakse maha sõnad „pealinnades ja I klassi maakohtades“.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 5 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 6. Otsekoheste maksude seaduse § 453 (S. k. V köide 1914 a.) p. p. 8, 15 ja 41 ettenähtud rahalised summad tõstetakse 50. kordseks ja loetakse markades.

Sellesama § 453 p. p. 3, 4, 14, 25, 32, 33, 49, 50, 55, 56, 57 kaotatakse ära ja p. 26 lit. a) muudetakse järgmiselt:

Telliskiwi, katuskiwi, kiwi, poti, lubja, tärklise, tõrwa, ja puu kuiw-destillatsiooni tehased ja piimatalitused töölistearwuga mitte üle nelja.

Ühistegelised piimatalitused, olgugi mehaaniliste abinõude tarwitamisega.

Sellesama § 453 p. 8 muudetakse järgmiselt:

Wastastikused kinnitusseltsid, ettevõtted ja asutused, kelle tegewuspiirkond ühest maakonnast kaugemale ei ulata.

Kui nimetatud seltsidel põhikapitaali ehk teda asendawaid kapitaalid ei ole, siis loetakse põhikapitaaliks üks wiendik osa tagawarakapitaalid.

Sellesama § 453 p. 11 muudetakse järgmiselt:

Omawalitsuse asutuste poolt ülewalpeetawad pandimajad, põhikapitaali suuruse peale vaatamata; ühistegelised laenuasutused ja tarwitajateühisused, kelle põhikapitaal mitte üle 500.000 mk. ei ole.

Sellesama § 453 p. 34 muudetakse järgmiselt:

Käsitöö oma perekonnaliigete abil ja ühe palgalise töölisega wõi kahe õpilasega.

Sellesama § 453 märkus II muudetakse järgmiselt:

Maksust on wabastatud ülemaltähendatud ettevõtted ka siis, kui nad ühisuste päralt, millede liikmeteks ainult põllumehed on, olgugi, et ühisustel oma ehk renditud maad ei ole. Kui aga nimetatud ettevõtted ühisuste poolt välja renditud on, siis käiwad nad maksu alla harilikus korras.

Selles paragrahwis on wiga, nimelt peab wiimane lõige käima ette poole ja ma teen järgmise paranduse: „§ 6-da wiimast kaks lõiget ümber paigutada sellesama paragrahwis neljanda lõike järele,

redigeerides eelviimast lõiget järgmiselt: „sellesama § 453 p. 26 märkus II muudetakse järgmiselt:“

Rahaministri abi **K. Rosendorff**: Selles paragrahwis on kaks wiga juhtunud. Ühe wea parandas aruandja ära, nii et viimast kaks lõiget saaks ümber paigutatud V-ks lõikeks. Peale selle on siin weel teine wiga. Nimelt on siin öeldud: „Wastastikused kinnitusseltsid, ettewõtted ja asutused, kelle tegewuspiirkond ühest maakonnast kaugemalt ei ulata“, ja peale seda hakkab teine lõige jällegi nii peale: „Kui nimetatud seltsidel põhikapitaali ehk teda asendawaid kapitalisid ei ole, siis loetakse põhikapitaaliks üks wiwendik osa tagawarakapitaalist.“

Kui siin jutt on wabastatud ettewõttest, siis ei ole mingisugust mõtet rääkida muust, põhikapitaal on ainult tähtis. Siin on nimelt aga üks lause wälja kukkunud, mis tingimata tuleks sisse wõtta. Ma teeks ettepaneku § 6 VIII lõiget redigeerida järgmiselt: „Kui nimetatud seltsidel, millede tegewus üle ühe maakonna piiride ulatab, põhikapitaali ehk teda asendawaid kapitalisid ei ole, siis loetakse põhikapitaaliks üks wiwendik osa tagawarakapitaalist.“ See oleks niiwiisi, et I lõige määrab kindlaks maksust wabastamise, aga sealjuures tähendatakse ka ära, mis loetakse põhikapitaaliks nende seltside juures, kelle tegewus üle ühe maakonna piiride ulatab.

J. Kes küll (majand.): Härra rahaministri abi tegi praegu täienduse sellesama § 6 osa juurde, mina tahaks aga teha ettepaneku, et see osa saaks otsekohe maha kustutatud, sest ei ole mingit mõtet, et wastastikku tulekinnitusseltsid, mis iseenesest ei ole mingisugused ärilised ettewõtted, peaks saama paigutatud mingisuguse maksu alla. Wastastikku tulekinnitusseltsid, mis tegutsewad ühes maakonnas, on maksu alt wabad, üle maa ulatawaid tahetakse maksu alla panna. Nende seltside kapitalid on kogutud harilikult saadud preemiast, ja selle järele loetakse nad seltside reserwkapitaaliks, ja selle reserwkapitaali peale ei wõiks mingisuguseid maksusid panna, sest et seda ettewõttele, wõi kellegile isikule ei saa mingisuguseks waranduse kaswatamiseks lugeda. Järgmisel aastal wõib kergesti, kui tuleõnnetusi rohkem, wälja maksetud saada kõik reserwkapitaal, isegi wõib juhtuda, et seltsiliigetel tuleb omalt poolt summast juurde maksta. Selle mahakus-

tutamisega ei taha mina muud midagi kätte saada, kui meie kodumaal asuwat kahte wastastikku tulekinnitusseltsi maksu alt wabastada. Üks neist seltsidest on Tallinnas, teine Tartus. Need summad, mis selle läbi saamata jääwad, ei ole sugugi nii suured, et nad meie riigikassale tuntawalt kahju tooksid. Tulekinnitusseltsid käiwad muidugi hariliku margimaksu ja muude kohustuste alla ja sellepärast oleks liigne üks wiwendik osa tagawara- ehk reserwkapitaalist tunnistada põhikapitaaliks ja seda maksu alla panna. Teen ettepaneku maha kustutada § 6-dast § 453 p. 8 muutmist ühes rahaministri abi täiendusega.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Linnamägi: Suurt tegelikku tähtsust sellel paragrahwil ei ole fiskaalses mõttes, sest nende paari wastastikku kinnitusseltsi pealt, mis selle punkti alusel ärimaksu alla langewad, riigikassa kuigi palju ei saa. Aga siin on niisugune põhimõte, et ärimaksu-seadus näeb ette maksu kergendust ainult nõrgematele ettewõtetele ja eriti kergendust tarwitateühisustele ja wastastikku kinnitusseltsidele, kelle põhikapitaal mitte üle 10.000 rbl. ei ole. Nüüd on neil põhikapitaali kõrgendatud 500.000 margani ja edaspidi jääwad siis kõik ühisused, kelle põhikapitaal üle 500.000 marga on, ärimaksu alla, teised aga wabanewad sellest. Järjelikult peawad suured ühisused ärimaksu alla jääma. Kui aga Riigikogu leiab, et kahele ühisusele wõib kergendust teha, neid maksu alt wälja arwates, siis ei tee see riigikassale kuigi suurt kahju, ja minul ei ole põhjust komisjoni nimel sellele wastu waidlema hakata.

Juhataja A. Kerem: Esitatud on järgmised parandused: aruandja poolt kanti § 6-da wiimane osa muudetud kujul ette, nimelt wiimased kaks lõiget tulewad ümber paigutada selle sama paragrahwi neljanda lõike järele, redigeerides eelviimast lõiget järgmiselt: „Selle sama § 453 p. 26 märkus II-ne muudetakse järgmiselt:“ Neid parandusi ma ei kawatse eriti hääletada. Härra rahaministri abi poolt on ettepanek tehtud § 6-da kaheksandat lõiget redigeerida järgmiselt: „Kui nimetatud seltsidel, millede tegewus üle ühe maakonna piiride ulatab, põhikapitaali ehk teda asendawaid kapitalisid ei ole, siis loetakse põhikapitaaliks üks wiwendik osa

tagawarakapitaalist. Riigikogu liikme Kesküll'i poolt on aga sama paragrahwi kohta ettepanek tehtud Riigikogu liigetele väljajagatud eksemplaarides 5, 6 ja 7 lõige välja jätta. Ma kawatsen rkl. Kesküll'i ettepanekut kõige esimesena hääletamisele panna. Kui see wastu wõetakse, siis langeb rahaministri abi parandus iseendest ära; kui ta tagasi lükatakse, siis tuleb rahaministri abi parandus hääletamisele. Palun neid, kes rkl. Kesküll'i paranduse poolt on, kätt tõsta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus tagasi lükatud. . . . (Wahelhüüe: Ära luge da!) Nõutakse hääletelugemist. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Riigikogu liikme Kesküll'i ettepanek on 21 häälega 15 wastu tagasi lükatud. Nüüd tuleb hääletamisele rahaministri abi parandus, nimelt juurde lisada lause: „millede tegewus üle ühe maakonna piiride ulatab,“ selle paragrahwi 8-das lõikes peale esimese kolme sõna: „Kui nimetatud seltsidel“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud. Hääletamisele tuleb § 6 parandatud kujul. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 6 wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 7. Otsekoheste maksude seaduse § 497 lisa (S. k. V k. 1914 a.) muudetakse järgmiselt:

Ettewõtete liikide nimekiri nende kasu suurust tähele pannes.

A. Kaubanduslised ettewõtted:

I järk, kui kasu üle 1.000.000 marga.	
II „ „ „ „ 200.000 „	
III „ „ „ „ 40.000—200.000 mk.	
IV „ „ „ „ on alla 40.000 mk. aastas.	

B. Tööstuslised ettewõtted:

I järk, kui kasu üle 3.000.000 marga.	
II „ „ „ „ 2.000.000—3.000.000 mk.	
III „ „ „ „ 1.000.000—2.000.000 „	
IV „ „ „ „ 300.000—1.000.000 „	
V „ „ „ „ 100.000— 300.000 „	
VI „ „ „ „ 40.000— 100.000 „	
VII „ „ „ „ 20.000— 40.000 „	
VIII „ „ „ „ alla 20.000 mk. aastas.	

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 7 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 8. 4. oktoobril 1914 a. kinnitatud sea-

duse (sead. ja määruste kogu § 2870) III osas p. 7 (a, b, w, g) ja 9. jaanuaril 1915 a. seaduse VII osas p. 1 (a, b, w) ja p. 4; VIII osas p. 1 (a, g) ettenähtud rahalised summad tõstetakse 50. kordseks ja loetakse markades.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 9. Otsekoheste maksude sead. § 518 (S. k. V k. 1914 a.) muudetakse järgmiselt:

Nende ettewõtete pealt, mis tähendatud § 514, protsendilise puhaskasumaksu alla langeb ainult see kasu, mis saadud ärioperatsioonidest Eesti wabariigis.

Kui nende ettewõtete aruanded on kokku seatud väliswaluutas, siis arwatakse puhaskasu ümber Eesti markades Tallinna börse aastase keskmise rahakursi põhjal.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 9 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 10. Otsekoheste maksude seaduse § 534 p. 3 muudetakse järgmiselt:

Ettewõtted, mille kasu kõigi kaubandusliste-tööstusliste asutuste peale kokku ühe maksujaoskonna piirides mitte üle 20.000 mk. aastas ei ole.

Sellesama paragrahwi p. 4 kaotatakse ära.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **W. Linnamägi** (loeb): § 11. Puhaskasumaksu wõetakse 10% suuruses puhaskasu summast, mis on välja arwatud otsekoheste maksude seaduse § 542—554 ning 2. mai 1916 a. seaduse p. 2—4 ja p. 7 (seaduste ja määruste kogu § 963) kindlaksmääratud korra järele, maha arwates aratatusud põhiarimaksu selle maksuaasta eest, mille eest puhaskasumaksu wõetakse. Puhaskasumaksu alla 100 mk. ei wõeta.

Seadusandliku delegatsiooni poolt 27. aug. 1919 a. wastuwõetud seadus puhaskasu protsendi muutmise kohta „Riigi Teataja“ nr. 61/62 1919 a. kaotatakse ära.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) § 11 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Linnamägi (loeb):
§ 12. Otsekoheste maksude seaduse § 519 p. 1 lit. a muudetakse järgmiselt:

igasugune tasu (palk, gratifikatsioon jne.) isikutele, kes kuuluvad juhatusesse, nõukogudesse, arwe- ja järelwalwe komiteedesse ning rewisjoni komisjonidesse, nagu näituseks esimeestele, direktoritele, walitsejatele, liikmetele ja kui ka ettevõtete walitsejatele, nende abilistele ja wolinikkudele, mitte üle 180.000 mk. aastas ja nõnda, et selle waja duse peale minew üldine kogusumma aastas ei tõuseks mitte üle 5% ettevõttele kuuluwast põhikapitaalist.

Ühistegelistele asutustele, kelle osakapitaal on alla ühe miljoni marga, wõib maha arwata seks otstarbeks 10% ühe miljoni pealt.

Sellesama § 519 p. 1 lit. 1 muudetakse järgmiselt:

Protsentide maksmiseks mitte üle 12% aastas ettevõtte igasuguste wõlgade ja niisama ka tegewuses olewa wõõra kapitali pealt.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 12 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Linnamägi (loeb):
§ 13. Linnawolikogudele ja alewinõukogudele antakse õigus wõtta oma ringkonnas olewatelt ettevõtetelt lisamaksu kunni 10% riigimaksu määrast.

Lisamaksu määrast teatatakse kohalisele maksuinspektorile hiljemalt 1. maiks. Kui selleks tähtjaks teadet saadud ei ole, siis jääwad jõusse wiimati teatatud normid.

Lisamaksu määrad tähendatakse ära maksulehtedes ja nõutakse riigimaksuga ühtlasi sisse.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 13 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Linnamägi (loeb):
§ 14. Wene ajutise walitsuse 13. okt. 1917 a. seaduse (sead. ja määruste kogu § 2052) p.p. 5 ja 9 kaotatakse ära ja otsekoheste maksude seaduse § 559 muudetakse järgmiselt:

Ettewõtted, mis täiendus-ärimaksu (puhaskasu) maksu alla käiwad, wõiwad, kunni 15. juulini, aga ettwõtted, mis kunni 15. juunini maksustatud ei ole, kuu aja jooksul, maksulehe kättesaamise päewast arwates, wastulauseid sisse anda jaoskonna komisjonile, kusjuures nad

wõiwad paluda neid äri raamatuid, mis jaoskonna komisjoni poolt maksustamise aluseks wastu wõtmata jäetud, weel kord läbi waadata asjatundjate (ekspertide) osawõtmisel. Ekspertiisi kulu jääb wastulauseja kanda.

Need maksualused, kes otsekoheste maksude seaduse § 543 põhjal sisseantawas teatelehes ei ole soowi awaldanud oma äri raamatuid esitada ehk kes tähen datud soowi küll awaldanud on, kuid maksuinspektori nõudmise peale ei ole enne maksustamist äri raamatuid esitanud, ei ole õigustatud wastulause juures oma äri raamatuid esitama, nad ei wõi ka nõuda, et nende äride läbimüük ehk puhaskasu raamatute järele saaks kindlaks tehtud.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 14 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Linnamägi (loeb):
§ 15. Otsekoheste maksude seaduse § 566 (S. k. V köide 1914 a. wäljaanne) muudetakse järgmiselt:

Täiendusärimaks (puhaskasumaks) maksetakse riigikassasse hiljemalt iga aasta 1-seks septembriks, 15. oktoobriks ja 15. detsembriks ühesuurustes osades ära. Rahaministril on õigus ka hiljemat maksutähtaega määrata, ilma wiiwitusprotsenti nõudmata.

Ettewõtted, mis kunni 15. juunini maksustatud ei ole, on kohustatud neile määratud puhaskasumaksu riigikassasse ära maksuma esimene osa kahe kuu jooksul, teine osa — nelja kuu ja kolmas osa — wiie kuu jooksul maksulehe kättesaamise päewast arwates.

Otsekoheste maksude peawalitsusele antakse õigus mõjuwatel põhjustel maksja sellekohasel palwel wõlgnewa täiendusärimaksu sissenõudmist seisma panna kunni kaebtuse otsustamiseni teises astmes, tarwilisel korral nõudes kindlustust.

Selles paragrahwis on trükiwiga juhtunud, nimelt lehekülj 7. rida 3. on trükitud „wäärtusprotsenti“ peab olema „wiiwitusprotsenti.“

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 15 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Linnamägi (loeb):
§ 16. Wäljamaalased, kes Eestisse tulewad ärilisel otstarbel, olgugi, et nemad omale kontori- ega äriruumisid ei wõta, on kohustatud endid wastawa maksu-

inspektori juures 3. päewa jooksul sisseõidupäewast arwates registreerima ja esimese ärioperatsiooni sõlmimise puhul endile II järgu kaubanduslise äritunnistuse lunastama, kui mitte nende poolt toimetatawate operatsioonide iseloom ei nõua kõrgema järgu äritunnistuse lunastamist, maha arwatud juhtumised, mis ette nähtud otsekoheste maksude seaduse § 453 p. 40.

Sellest määrusest üleastujaid karistatakse rahatrahwiga kunni 100.000 margani otsekoheste maksude peawalitsuse poolt. Trahwimise ja kaebamise kord on seesama, mis ette nähtud põhiärimaksu rikkumise suhtes.

J. Tõnisson (rhw.): Kas kõik proowireisijad, kes wäljamaalt tulewad, peawad II järgu äritunnistuse wõtma?

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Linnamägi: Proowireisijad, kes wäljamaalt tulewad ja siin oma kaupa pakuwad, ei käi mitte ärimaksu alla, ainult siis, kui nad lepinguid teewad, peawad nad kolme päewa jooksul endid registreerima. (**J. Tõnisson** (rhw.): Leping ei pruugi alati kirjalik olla.) Muidugi, siin on raske kontroleerida, kuid selle paragrahwi järel on nad siiski kohustatud ennast registreerima ja on sel teel rohkem garantiid loodud, et nii laialt äri ei aetaks, ilma, et teataw osa meie riigi kasuks ei läheks.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 16 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja W. Linnamägi (loeb): § 17. Ärimehed, kellel Eestis alalist asukohta ehk warandust ei ole, on kohustatud enne wäljamaale sõitmist ärimaksu-määrad ära tasuma, olgugi, et nende makstähhtaeg weel kätte jõudnud ei ole.

Kui otsekoheste maksude seaduse § 543 põhjal nõuetaw teateleht weel sisse andmata, siis on wäljasõitja kohustatud seda wiibimata sisse andma ja kiires korras maksukomisjoni ehk iseäranis rutulisel korral maksuinspektori poolt määratud maksu ära tasuma.

Selle paragrahwi kohta pean ütleva, et komisjonis pooled liikmed selle paragrahwi sissewõtmise poolt ja pooled liikmed selle wäljajätmise poolt olid. Riigikogu otsustab nüüd ise, kas paragrahw sisse wõtta wõi wälja jätta.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) § 17 on nähtawa enamusega wastu wõetud, — sellega on see seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

26. Wähemusrahwuste omawalitsuste ajutise korraldamise seadus — I lugemisel. **A. Rei** (sd.): Ma ei taha selle seaduseelnõu sisu juures mitte pikalt peatama jääda, sellepärast, et minu eesmärgiks on õieti Riigikogule soovitada seda seadust

praeguse Riigikogu poolt lõpulikult mitte wastu wõtta, waid teda komisjoni tagasi anda. Ma toetan neid, kes sellekohase ettepaneku tegid mitte sellepärast, et ma oleksin selle wastu, et Eesti seadusandline asutus täidaks neid töotusi, mis on antud meie põhiseaduses. Ei, ma arwan, et need lubamised tingimata tulewad täita ja ma usun ka, et meil isegi erakondade wahede peale waatamata selles küsimuses suuremaid põhimõttelikke lahkuminekuid ei ole. Ma arwan, et wististi kõik erakonnad tunnistawad meie põhiseaduses vähemusrahwustele antud lubaduste teostamise tarwilikuks, ja ükski erakond ei seisa selle wastu. Kuid silmas pidades selle asja väga suurt tähtsust, arwan mina, et selle seaduse arutamine wiimase wiie minuti jooksul, mis Riigikogul weel tegutseda jääb, lihtsalt mitte sünnis ei oleks. See seadus on üks osa põhiseadusest, ja nimelt niisugune osa, mille juurde wõib olla ehk weel suurema etteawaatusega peaks minema, kui mõne teise põhiseadusliku laadiga eriseaduse juurde. Ja nimelt sellepärast, et rahwuse küsimus ja rahvuslikud wahekorrad on niisugune õrn ja hell objekt, kus tegutsemisega peab väga etteawaatlik olema, et mitte luua niisuguseid õigusenormisid, mis neid wahekordi mitte ei terwendaks, waid just haigusidusid sünnitawad ning palawikule ja põletikule pinda loowad. Mina isiklikult leian, et meil õiguse pärast rahvuslikud wahekorrad sugugi mitte haiglased ei ole ja mingisugust etteawaatlikku rawitsust ei nõua. Kui meil siin mingisugust etteawaatust waja on, siis just selles mõttes, et meie mitte kogemata ei looks etteawaatamata ja järelkaalumata seadusandlusega niisuguseid normisid, mis wõiwad need wahekorrad ära rikkuda. Kui meil rahwa enamusel Saksa soost kodanikkudega teatud põnewad wahekorrad on

olnud, siis ei ole see põnewus tõepoolest mitte puhtrahvuslikku laadi, waid sotsiaalset laadi. Rahvuslikku wihawaenu, rahvuslikku wõitlust, kui niisugust, ei ole meie maal sugugi olnud ja sellepärast ma ütlesingi, et meil need wahekorrad õieti terwed on. Meie praegune poliitiline kord, meie põhiseadus ja kõik meie seadused, mis siiamani maksma pandud, kõik need eriseadused, mis meil on wälja antud, jätawad laheda wõimaluse igäihele tegutseda ja jätawad rahwuslisele vähemusele wõimaluse oma isetegewust awaldada, nii kuidas nad iganes soowiwad ja suudawad. Sellepärast arwan mina, et see küsimus selles mõttes sugugi mitte iseäranis pakiline ei ole, nii et waja oleks, maksku mis maksab, käesolew seaduseelnõu wäga suure kiirusega läbi arutada, ilma et aega jääks teda põhjalikult järele kaaluda. Küsimus on aga wastuwaidlemata wäga keeruline ja nõuab põhjalikku järelekaalumist.

See seaduseelnõu on kõige lähemalt seotud meie omawalitsuse korraldamisega ja õiguse pärast on kaunis raske tema suhtes seisukohta wõtta enne, kui meie edaspidise omawalitsuse põhijooned ei ole kindlaks määratud, sest õieti on see seadus üks eriline osa meie omawalitsusest. Kui meie näituseks hakkame ehitama maja, siis on esiteks waja üldjooned planeerida, siis selle järele oskame paremini üksikuid detailisid üldplaani järele korraldada. Ehk jälle, näituseks, kui meie hakkame ühe inimese nägu joonistama, siis ei hakka meie mitte silmast peale, waid maalime esiteks üldised kontuurid ja alles siis läheme wäiksemate peensuste juurde, siis wõime kindlustatud olla, et kõik osad tarwilises kooskõlas saawad olema. Meil oleks sellepärast ka wististi wäga tarwilik enne selgusele jõuda omawalitsuse üldise korralduse kohta ja siis sellega kooskõlas wastawalt seisukohta wõtta, kuidaswiisi vähemusrahwuste kultuuriline omawalitsemine tuleks korraldada. Pealegi arwan ma, et käesolew seadus sisaldab niisuguseid uudusi, mis manitsewad iseäralikule ettewaatlikkusele. Kui siin rahwaesitaja Bock seletas, et eksterritoriaalse rahvusliku omawalitsuse idee on üldiselt maksuaks tunnustatud demokraatlikkudes mõttewooludes, siis ei ole see mitte päris õige. Õieti peab ütleva, et see idee on kujunenud wälja Austrias, kus wäga isesugused rahvuslikud olud olid. Ja seal selle idee autor, selle mõtte isa, Renner töötas tema wälja kui abinõu, mis

pidi aitama tema arwates wäga keerulisi, haiglasti, sassiläinud rahvuslikka olusid Austrias lahendada. Renneri raamat, kus tema selle mõttega wälja tuli, ilmus 1901 wõi 1902 aastal. Sel ajal oli tõesti Austrias rahvuslike hõõrumiste ja tülide tagajärjel poliitiline olukord nii halwaks läinud, et terve parlamendi töö ähwardas seisma jääda. Niisuguseid inetuid stsenaasid, nagu Austria parlamendis sel ajal ette tuli, ei ole kusagil teistes maades ette tulnud. Igasugune loow töö seadusandluse alal sai halwatud ja mitte üksnes Renner, waid ka suur hulk teisi Austria tegelasi, kes riigielu küsimustega tegemist tegid, murdsid pead, kuidas sest olukorrast wälja pääseda. Oli selge, et ainult kaks wõimalust oli olemas sellest umbtänawast pääsemiseks: emb-kumb, kas ära lahutada Austria rahwuste wägiwaldne kooshoidmine, see loomuwastane sunniabieliu rahwaste wahel, kes üksusteist maksku mis maksab tahawad lahku minna, — teiste sõnadega — Austria ärajaotamine, rewolutsioon, wõi jälle see, mida Renner ette pani, nimelt eksterritoriaalne rahwuste omawalitsus kultuuri alal. Renneri ettepanek ei olnud sugugi mitte mõeldudki kui miskisugune uniwersaal arstimisabinõu, uniwersaalretsept rahvuslike olude lahendamiseks kõigi riikide jaoks. Igäüks, kes on lugenud Renner'i raamatut, teab wäga hästi, et see idee puhas Austria olude sünnitus on. Ja kui ma mitte ei eksi, siis tunnistas ka Renner kusagil otsekohe, et tema projektil ka oma halwad küljed on, ja temal mõttessegi ei tule seda projekti kõigi maade jaoks kui ideaalset rahvuslike olude korraldamise abinõu soowitada. Ma kordan, neis wäga haiglastes ja ebaloomulikkudes olukordades, mis Austrias sel ajal walitsesid, näis see ainukene wõimalus olewat, umbsõlme lahendamiseks, näis ainukene wõimalus olewat, kuidas Austria rahvuslikka olukordi wähegi loomulikunale alusele seada. Nüüd aga peab ütleva, et ei ole isegi Austria seda teooriat, mis seal wälja töötati, ära proowitud. Ja kui härra Bock arwab, et see idee on üldiselt tunnustatud kõigi maade demokraatliste erakondade poolt, siis on see wõib olla ainult selles mõttes õige, et teiste maade demokraatlikud erakonnad tarwilikuks ei pidanud Renner'i projekti põhjalikult arwustama ja ümber lükkama hakata, sest et nendel king selles suhtes, rahwusküsimuse suhtes, ei pigistanud ja waja ei olnud selle küsimusega põhjalikult tegemist teha. Ainukene maa, kus Ren-

ner'i ideed kaunis rohkesti poolehoidu leid-
sid, oli Wenemaa, iseäranis juudid olid
need, kes Renner'i ideesid omaks tunnis-
tasid ja kes üsna agaralt Wenemaal neid
mõtteid propageerisid. Muudes riikides
aga ei ole ei Renner'i projekti vastu, ei
tema poolt seisukohta võetud, sellepärast,
et teistes riikides iseäralikku tarwidust ei
olnud järele kaaluda, kas see projekt rah-
wusolude korraldamiseks hea wõi halb on.
Ja kuna nüüd see idee siimaani veel kus-
gatil praktilist teostamist ei ole leidnud,
siis otsekohe hakata teda meil praegu
proowima, wõib olla, teeks Eestile oma
jagu au, nagu seda minu parteikaaslane
Ernits arwab, kes ütles, et meie peaksime
seda proowima, wõib olla, oleks see ni-
samasugune julge samm, nagu omal ajal
Tartu rahuleping oli. Kui meie tahame ni-
sugust julget sammu astuda, mis meie
rahwale au wõiks teha, siis sugust sammu
astuda, mis peaks olema eksperimendiks
ja eeskujuks kõigile teistele rahwastele,
siis peaks siisugust sammu astuma iga-
tahes wäga ettewaatlikult, järelekaalumi-
sega. Siis peaks see seaduseelnõu saama
põhjalikumalt läbi arutatud, kui see praegu
meie parlamendi wiimasel 11 tunnil wõi-
malik on. Sellepärast arwan mina, et meie
praegu seda seaduseelnõu mitte vastu ei
saa wõtta. Kui siin räägiti, et välispoliiti-
listel kaalumistel otstarbekohane oleks, et
meil see küsimus wõimalikult rutem lahend-
datud saaks, siis wõib see ju õige olla,
aga mina arwan, et senni, kunni uus Riigi-
kogu kokku tuleb, see eelnõu kaks wõi
kolm kuud veel kannatab ja vähemalt ei
ole senni veel millegiga põhjendatud, et
see asi mai- ehk juunikuuni enam kuidagi
ei kannata. Kui tahetakse silmas pidada
just välispoliitilisi kaalumisi, kui tahe-
takse rõhutada, et meie Riigikogu põhi-
mõttelikult vähemusrahwuste kultuurau-
tonoomia seaduse wäljaandmist rutuliselt
tarwilikuks peab, siis wõiks ju seda sea-
dust I lugemisel vastu wõtta, et sel teel
uuele Riigikogule üle anda oma soowi, et
tulewane Riigikogu selle eelnõu tingimata
esimeses järjekorras arutamisele wõtaks.
Ühtlasi oleks see ka tõenduseks, et meie
Riigikogu tõesti tarwilikuks peab niisu-
guse seaduse wõimalikult rutulist wälja-
andmist. Aga kordan veel, praegu wiima-
sel silmapilgul nii määratu suure tähtsu-
sega seaduse wastuwõtmine minu arwa-
tes mitte kohane ei ole. Wõib olla, oleks
see iseenesest wäga hea, wõib olla, et
mingisuguseid halbtusi selles eelnõus mitte
ei ole, kuid meil ei ole olnud wõimalik

seda küsimust põhjalikult läbi kaaluda ja
senni kaua, arwan mina, ei ole mitte wõi-
malik ei poolt ega vastu hääletada, sest
niisugune tähtis küsimus nõuab teistsugus-
tes oludes hääletamist ja wastuwõtmist.
Sellepärast teen mina niisuguse ettepa-
neku — see on minu isiklik ettepanek, —
et see eelnõu küll saaks esimesel lugemi-
sel vastu wõetud, aga selle järele kas
otsustatud komisjoni anda wõi igatahes
selle eeldusega, et teda mitte enam vastu
ei wõeta kõigil III lugemisel.

Juhataja A. Kerem: Sõna on
väljaspool järjekorda härra välisministril.

Wälisminister A. Hellat: Rah-
wasaadik Tõnisson tähendas, et meie ei
peaks oma diplomaatidele ametit mitte
kergeks tegema... (J. Tõnisson
(rhw.): Mitte ülearu kerget!)
Ma ei tea nüüd ütelda, kus meie seal wahet
teeme, missugune see kerge wõi ülearu
kerge töö on, arwan aga, et Teie siin selle
seaduse tagasilükkamisega ei tee seda
mitte ülearu kerget, waid teete ta raske-
maks ja see meie ülesanne mitte ei ole
nende seisukorda raskemaks teha. (J.
Tõnisson (rhw.): Mitte raske-
maks, kui sisemine olukord
lubab.) Ma arwan, et meie sisemisel
olukorral on palju parem, kui meie nende
ülesande ja oma sisemise olukorra sellega
kergemaks teeme ja selles seisabki küsi-
mus. Meie esitajad ei ole kunagi tagasi
tõrjunud raskeid ega kerget ülesandeid
enese peale wõtta. Käesolewa küsimu-
sega ei riwa meie oma saadikuid, waid
riiwame oma riiki ja riigi huwisid. Ma ei
mäleta, oli see rahwasaadik Tõnisson wõi
Palwadre, kes tähendas, wõi koguni rah-
wasaadik Ast, et meie ei ole seda küsi-
must oma ajakirjanduses mitte arutanud.
Wäga õige, meie ei ole tema üle ajalehes
mitte kirjutanud, kuid tahan ütelda, kui
mitte kirjutanud ei ole, siis oleme ka wäga
wähe ajalehti lugenud. See on harilikult
ikka nii, et ajakirjanikud, iseäranis toime-
tajad ajalehti palju ei loe mitte. (N a e r.)
Kui meie auwäärt oponentid oleksid aja-
lehti jälginud, siis ei oleks nad igatahes
mitte niisuguse etteheittega tulnud, et see
asi on ootamata kiirusega ette toodud. Kui
nad oleks ajalehti lugenud, siis oleks nad
teadnud, et wiimase kahe aasta jooksul on
nõnda palju konwerentse ära peetud ja
igalpool on ikka otsustatud ja arutatud
wähemusrahwuste küsimust. Kui oleksite
ajalehti lugenud, siis oleksite teadnud,

kuidas seal kirjutati, et härra Pusta peab sinna ja sinna konverentsile sõitma ja sealt ja sellest konverentsist osa võtma. Ma ütlen, ainult ajalehtede teadete järele oleks teie teadnud ja peaksite teadma, et see küsimus alati on päewakorral olnud. Iseenesest seisab küsimus selles, et kui meie walitsus soowi awaldas rahwaste liitu wastu wõetud saada, siis andis walitsus wälisministri isikus allkirja lepingut tegema põhimõtete alusel, nagu seda teinud on Poola ja teised. Seda küsimust on arutatud kõiksugustel konverentsidel ja ma arwan, et Riigikogu mitte niisugusel seisukohal ei seisa, et tema mitte oma lubamist täita ei saa. Asi on aga selles, et Riigikogu rühmade esitajad ütlevad, et andke meile aega, ärge selle asjaga niiviisi rutake. Minu arwamise järele meie waatame asja peale liiga weel endisest Wene seisukohast. See asi on juba kestnud mitu head aastat ja kui öeldakse, et aega ei ole, siis ei taheta Euroopas sellest mitte aru saada. (J. Tõnisson (rhw.): Suurte küsimuste jaoks on ikka palju aega!) Nendel on väga palju aega, kui see nende endasse puutub, aga kui neil midagi teiste käest saada, siis on juba teistsugune mõõdupuu. Meie peame rehkendama sellega, mis meile kasulik on ehk mitte. Igast niisugusest konverentsist peab meie esitaja tühja kätega lahuma, peab sinna konverentsile tühja kätega minema, mis pehmelt öeldud, natukene piinlik on. Kui see, mis konverentsil sünnib, jääks ainult konverentsi teada, siis ei oleks see asi mitte nii halb, aga igal niisugusel konverentsil käib suur lärm ja propaganda ees ja igale niisugusele konverentsile järgneb suur propaganda. Hilja aja eest saadi Tallinnas kiri, kus Ungari rahwasteseltsi esimees meid tänab nende heade soowide eest, mis meie esitaja parun Heyking Ungaris Eesti rahwa nimel on üle annud. (M. Martna (sd.): Missugune õnn!) Ma toon seda ette ainult selleks, et karakteriseerida seda, missuguste abinõude eest tagasi ei pörgata, et wäljamaal lärmi teha. (J. Tõnisson (rhw.): Sellel projektil peab üks waimline autor olema!) Mina arwan, et meie peaksime sellel jalad alt ära lööma. (J. Tõnisson (rhw.): Et ise omale silmust kaela panna!) Selles see küsimus seisabki, et kas paneme omale silmuse kaela, ehk lööme jalad alt ära. Aga mina arwan, et meie nüüd silmust omale kaela ei pane, see on liig kõwasti öeldud. Aga ega parun Heyking

wäljamaal mitte ainult terwitusi wenasrahwa poolt üle ei anna, waid tema teeb ka palju halwemaid asju, ja sellepärast mina arwan, et meie selle kawaga just sellel lärmil ja propagandal jalad alt ära lüüa wõime, ilma enesele silmust kaela panemata. Niisamuti pean mina tähendama, et vähemusrahwuste küsimus on praegu liig päewakorras, sellepärast, et peale sõda on uued riigid tekkinud, kus vähemusrahwuste küsimus üliteraw on. Ja kui härra Rei tähendas, et endistes Austria riikides ja samuti Böömimaal sellest vähemusrahwuste küsimusest wäljagi ei tehta, ega see siis weel meile mõõdupuuks ei ole. Kui endise Austria riigi parlamendi liige Renner seda küsimust teoreetiliselt ja juriidiliselt käsitas ja kui need riigid, kes selle endise riigi pärijad on, seda mitte teostada ei taha, ega see siis weel eeskujuks ei ole meile. Mina ütlen ümberpöörduvalt, et see on meie poolt väga kasuliku sammu tarwitamata jätmine, kui meie oma seisukohta ära ei kasuta. Tegelikult olen mina nimelt härra Rei'ga ühel arwamisel, et meil vähemusrahwuste küsimust üldse tema täies terawuses olnud ei ole. Meil on vähemusrahwaid nii wähe olemas, et meie wõime palju wäiksemate ohwritega ja palju wäheema waluga üle saada. Mina loeks seda poliitiliselt õigeks sammuks, kui meie wõiksime kõigile nendele konverentsidele, wõtame näituseks rahwasteliit, kes vähemusrahwuslise poliitika lipu all läheb, teatud iseteadwusega ütelda, et meil see küsimus juba lahendatud on. Sellega wõidaksime meie ja mina ei usu seda mitte, et see meile kahjulik oleks. Mina jälginis suure huwiga härra Tõnisson'i kõnet ja pean ütleva, et oli kaks tõsisemat momenti, mille peale härra Tõnisson tähendas. Esimene moment oleks see, et see seadus on nii puudulik, et temast wõiwad sakslased, kes väga head lugejad olla, väga palju wälja lugeda. See on wõimalik, aga mina pean ühtlasi lugu ka eestlastest ja ütlen, et meie oskame reageerida selle peale, et nemad sealt mitte midagi wälja ei loe. Härra Tõnisson ütleb, et wäljaspool tehakse propagandat ja lüüakse lärmi. Kas siis seda senni mitte tehtud ei ole? Senni on neil see lärm põhjendatud olnud, aga selle seadusega tahame meie neil põhja alt ära wõtta. (M. Martna (sd.): Millega on siis see põhjendatud?) Põhjendatud on see sellega, et meie põhiseaduses on teatud lubadused. Meie oleme allkirja an-

rud selleks. (Wahelhüüe: Allkirja pole antud.) Miks ei ole antud? On olemas teatud lubadused, mille põhjal härra Pusta juba poolteist aastat sõidab Pariisi ja Genfi wahet. Muidugi ei wasta absoluutselt tõe, kui sakslased selle üle kaebawad, et nendel mingisuguseid õigusi ei ole, et oma kultuurhuwisid juba praegu rahuldada; jutt wõib huwide kaitse laiendamises ja korralduses seista.

Teine moment, mida härra Tõnisson toonitas, on see, et sakslased eraldatud seisukorras on, meie ei peaks niisugust korda sanktsioneerima. Isegi mõista oletan mina, et kadastrisse astumine ja wäljaastumine waba peab olema. (J. Tõnisson (rhw.): Kommisjonis läksid ju hääled pooleks.) Kui Teie niisugusel juhtumisel seda tähtsaks ei pea, eralduses hädaohtu ei näe, siis olen mina sellega päris ühel arwamisel. Sakslased on heal ja pahal ajal seda olnud ja kui meie nüüd sanktsioneerime nendele teatawat iseseiswust, siis ei tähenda see weel mitte, et meie eraldamist suurendame, waid see seadus olgu katseks, et neid sellest wälja tuua, kui see korda läheb.

Ma tahaksin nüüd weel puudutada Riigikogu tegewust selle seaduse wäljatöötamise juures. Rkl. härra Palwadre leidis, et meil on wäga palju tähtsaid seadusi, mis on tarwis ellu wiia ja mis weel ei ole arutamisel olnud. Ta tähendas, et käesolew asi on wäga kiireks tunnistatud, kuna tähtsamad seadused weel puudutamata on. Härra Palwadre rääkis enamwähem selle seaduse wastu, kuid tähendas lõpuks, et nende rühm hääletab siiski selle seaduse wastuwõtmise poolt ja järgmisel lugemisel esineb oma parandustega. Rkl. Ast tõi needsamad motiivid ette, ei leidnud aga mitte wõimalikuks tähendada, et nende rühm selle seaduse poolt hääletab. Muuseas tähendas tema, et tema peale härra siseministri kõne on wäga põrutawalt mõjunud selles mõttes, et seda seadust on ometi hädaohtlik ellu wiia niisuguse kiirusega. Mina arwan, et mitte siseministri kõne ei wõinud nii otsustawalt mõjuda, waid just härra Tõnisson'i kõne. Waatame siis, kuidas rahwaerakond seda küsimust käsitanud on. Meie teame ometi, et selle komisjoni esimees, kes seda seadust arutas, oli rahwaerakonna liige ja nimelt härra Jaakson. Härra Jaakson'i tunneme meie, kui wäga ettewaatlikku juristi, kes piinlikult iga asja üle otsustab. Kommisjon pidas wõimali-

kuks seda seaduseelnõu esitada ja nüüd tuleb selle rühma liider ja ütleb, et mis teie ometi teete, ja ei jäta sellest seadusest kiwi-kiwi peale. Pean ütleva, et niisugune teguwiis... (J. Tõnisson (rhw.): See jätke rahwaerakonna hooleks. Üldine naer.) Mina seda rahwaerakonna hooleks ei jäta. Rahwaerakond on leidnud põhjust walitsusele ette heita, et sellel walitsusel niipalju usaldust ei ole, et seda seadust ellu wiia. Seda tuletat rahwasaadik Ast wiimasel minutil meelde. Kui teie leiate, et ühe õnnetu Kiisel'i asja pärast walitsusel niipalju usaldust ei ole, siis ei wõi seda asja rahwaerakonna hooleks ammugi usaldada, sest tema talituswiis jätab Kiisel'i asja warju. (Tormiline naer. J. Tõnisson (rhw.) püsti tõustes ja käega lüües: Ah, maitsed on mitmesugused! Üldine naer.) Härra Ast küsib ikka, missugused põhjused peawad seal olema, et wiimasel minutil niisugune suureulatusega seadus maksma pannakse. Härra Ast arwab, et mingisugused põhjused kusagil ära maetud on ja et neid mitte ette ei tooda. Mina pean aga tähendama, et mingisuguseid põhjusi kusagil maetud ei ole, waid waatame selle seaduse peale nii, nagu ta on. See on üks ajutine, nii ütelda, katseseadus. Ei tea meie, ega ka vähemusrahwad, mis selle küsimuse korraldamisest wälja tuleb. (M. Martna (sd.): Mis ta maksma tuleb?) Tema ei tule mitte midagi maksma. Ma ei tea küll, mis siin maksmise all mõeldakse? Selle all wõib mõelda, kui palju ta Eesti markades maksma tuleb ja wõib ka seda arwata, nagu härra Tõnisson tähendas, et meie endale silmuse kaela ümber tõmbame. (M. Martna (sd.): Just markades.) Mina arwan, et see, kui palju ta markades maksma tuleb, on seaduse kawas ette ära nähtud.

(Juhatama hakkab abiesimees K. Wirma.)

See on katseseadus, ja mina leian, et see selle seaduse positiivne külg on, see on seadus, millele tegeliku elu peab sisu andma. Wõib olla, et meie, wõib olla, ka vähemusrahwad wäga üllatatud on tema tagajärgedest, wõib olla, et nemad, nagu härra Tõnisson siin tähendas, tagajärgedega rahul ei ole. See on kõik wõimalik, aga ainult ühte tuleb ütelda, et see seadus ei ole mingil tingimisel rahwuswaheline blöf. Meie ei taha mingisugust

poliitilist efekti kätte saada, vähemalt niisugust poliitilist efekti, mille peale meil ühtki õigust ei ole, seda ärgu arwatagu. Meie tahame ainult seda kätte saada, mis selles seaduses öeldud on ja meie tahame seda seadust niiviisi mõista ja tõlkida, kui palju see seadus seda lubab. Riigikogu liigetel oli arwamine, et kui see seadus mitte nii kiirelt läbi ei läheks, et siis meie palju põhjalikuma seadusega esineda wõiksime. Meil on ju wäga põhjapane-waid seadusi olnud, meil on maaseadus olnud, ja kas siis wähe on selle seaduse juures tööd tehtud, aga kas ollakse selle seadusega wäga rahul? Wõtame näituseks meie põhiseaduse. Mina arwan, et seal pole ka mitte wähe tööd tehtud, kuid siiski leitakse tema juures puudusi ja majandusline rühm, kes tahab uutest walimistest osa wõtta, on koguni nõudmise programmi üles seadnud, meil presidendi küsimust uuesti üles tõsta. Meie naabrite juures on selles küsimuses otsusele jõutud, et see üks kallis luksus on. Minu arwamise järele on see ilmaaegne lootus, et meie põhjalikuma seadusega esineda saaks. See tuletab mulle meelde lugu koolilapse elust, kellele kirjalik töö on antud, see töö lükatakse edasi ja edasi ja tehakse wiimasel ööl. Siis muidugi antakse lubadusi, et kui järgmine kord kirjatöö tuleb, siis ta juba aegsasti walmis teeb. Niiviisi on meie seadusandlist tööd senni tehtud ja minul ei ole mitte suuri lootusi, et seda tulewikus teist moodi tehakse. Mina lisan aga juurde, et nõnda teewad anderikkad koolilapsed ja see on suureks trööstiks meile, meie rahwas on ka anderikas rahwas.

Praegu on seisukord aga niisugune, et kawa on komisjonis seisnud üle aasta. Kas tema on seal wähe seisnud, wõi mitte, see ei puutu asjasse, selle peale wäljaspool ei waadata. Kawa kallal on töötanud kõik meie parteide esitajad, samuti on sellest tööst osa wõtnud ka vähemusrahwuste esitajad ja lõppude lõpuks on kokkuleppele jõutud teatud kawa Riigikogule esitada. Wähemusrahwad on deklarerinud, et see asi uus on ja raskusi sisaldab, aga nemad lepiwad kõigega ja lepiwad ka sellega, et walitsusele selle kawa wäljatöötamise juures suured õigused on antud. Nüüd tuleb see kawa Riigikogusse ja Riigikogu poolt on esimene etteheide, et mispärast see nii kiire on ja kuidas wõib nii ülepea kaela asju ajada, et kawa jätab walitsusele lahtised käed, sellele walitsusele, kelle wastu meil mitte

usaldust ei ole ja sakslased wõiwad sellest kawast palju wälja lugeda ja tõmbawad meil naha üle kõrwade. No kas teate, kui niisuguste omapäraste etteheidetega wälja tullakse, kas see mitte tolmu ei peaks tegema. Kui peale selle tõesti sakslased midagi wälja lugeda ei oska, siis wõiksime küll ütelda, et nemad head lugejad ei ole.

Härra Ast tähendas, et tema on kuulnud, et kui shampanjer mitu aega seisab, siis tema paremaks läheb. Mina pean tähendama, et minul ei ole mitte praeguste kogemuste järele suuri lootusi, et kui see seadus weel mõni aeg lamab, et siis temast eeskujulik seadus wälja tuleb. Ma ei usu mitte, et kui meie õunaweini wõi kuremariini seista laseme, et temast siis shampanjer saab. Meie peame sellega leppima, mida praegu oleme kätte saanud. Teie arwate, et teil on kõige paremad tahtmised ja et kui meie järgmine Riigikogu kokku tuleb, tema siis selle seaduse otsekohe arutusele wõtaks. Aga teie ise ütlesite ka, et on palju küsimusi, mis järgmises Riigikogus rutulist lahendamist nõuawad, siis missugust kindlustust annate teie, et vähemusrahwuste seadus seal esimeses järjekorras lõpulikult saab walmis töötatud, kui teie selle praegu edasi lükkate. Minu arwates tuleb nii wälja, et see seadus saab jällegi pikemaks ajaks maha maetud ja see seisukorda kuidagi wiisi ei kindlusta. (P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Kas Irboska weritöö kindlustas.) Oh, jumal! Teie tulate ikka selle weritööga, mis oma aja on ära iganud. Teie terwe tegewus on wist selle peale juhitud, et sunnite Irboska asja seal tegema, kus seda tehtud pole. (L. Johanson (sd.): Kes julgeb meile ütelda, et meie seda teeme? See on ähwardus.) Teie ärge prowtseerige mitte inimesi. (Hulgaliised wahelhüüded pahemal pool.) Kui Riigikogu kõige parema soowi juures seda tahab järgmise Riigikogu teha jätta, siis wõib olla, jääb see asi juba raskemaks, mis meie seisukohast mitte kasulik ei ole. Mina soowiksin, et Riigikogu kõik teeks mis wõimalik, et see seadus saaks wastu wõetud. Need kartused, mis olemas, on liialdatud. Palun mitte seda ära unustada, et praegusel silmapilgul vähemusrahwused lubaduse on annud, et nemad niisuguse seadusega lepiwad ja et nemad omalt poolt katsuwad niisugust elamiswiisi leida, mis neid ja

meid rahuldab. Niisugust momenti ei tohi mitte lasta käest ära minna.

J. Tõnisson (rhw.): Ja, fataalne 15minutit! Austatud Riigikogu liikmed! Esmalt väikesed asjad. Juba aruandja rkl. Anderkopp arwas tarwilikuks ette tuua, et kui komisjon asja arutanud, siis on just rahwaerakonna esitaja ütelnud, et neil seisukoht wõetud ja välisminister Hellat tõi suure trumbina ette, et rahwaerakonnas on lahkuminewad seisukohad nähtawasti aset wõtnud. Komisjoni juhatajaks wõi aruandjaks oli rahwaerakondlane, ja nüüd kõneleb rahwaerakond sootu teist juttu! See wäike asi selgub wäga lihtsalt. Rahwaerakond arwab, et Eesti rahwariigis vähemusrahwustele kultuurilist autonoomiat Eesti rahwas mitte ei taha peale suruda ehk oktroeerida, nagu tema seda soowiks, waid Eesti rahwas tahab vähemusrahwustele anda kultuurilise autonoomia, nõnda, nagu see kõige wõimalikumalt rahuldaks vähemusrahwaid. Sellest seisukohast ootab ka rahwaerakond, et vähemusrahwuste kultuurilise autonoomia algatused ja kawatsused tuleksid kõige pealt nende poolt, kellele seda autonoomiat tarwis. Ja kui seal olid teatawad kawatsused tehtud, siis pidime meie ütleva, et seisukohta slin wõtta nüüd nii kindlasti ei ole soowitaw; asi ei ole meil sugugi mitte nii selgunud, kui tarwis. Sellepärast oleme meie selles asjas tagasihoidlikumad olnud. Ei ole rühmas ka kellegile kohuseks tehtud, ühte wõi teist seisukohta kaitsta. Meil ei ole mingisugust tahtmist rühmalt ega üksikutelt rühmaliigetelt nüüd juba lõpulikult nende arwamist kuulda. Kui meil nüüd eilsest päewast peale wõimalik on olnud siin üheskoos Eesti rahwaesituses seda suurt küsimust arutada, siis on tarwis olnud kõiki wõimalusi ära kaaluda ja kõiki wäljawaateid hinnata. Ja seal olen siin mina Eesti rahwaerakonna esitajana tähele pannud, et siin on tegemist wõimalustega, mis mitte ei taba wahest walusalt vähemusrahwusi, kuna nemad wõiwad pettuda „eksterritoriaalse“ vähemusrahwusliku omawalitsuse kawadest, waid et ka meie rahwale enesele oleks sellest wäga palju halba. Aruandja tähendas siin, et meie ei julgawat midagi ette wõtta. Argtus see tõesti mitte ei ole! Ma ei taha isiklikult siin julgusest kõnelema hakata, aga kui meie rahwaesitus siin selle küsimuse arutusel äärmist ettewaatust käsitab, siis ei tähenda see mitte arg-

tust, waid tõesti ainult oma kohuse täitmist meie rahwa ja riigi tulewiku kohta. Soowitan siis, et meid, rahwaerakonna rühma, rahule jäetaks selle poolest. Meie oleme omawahel seisukohta küllalt tõsiselt hindanud, ja ma arwan, kui meie oleksime tõesti kinni naelutanud rühma seisukoha, siis see wististi ühise parlamentaarse seisukoha jaoks selle küsimuse juures mitte wõimalik ega soowitaw ei oleks olnud. Et nüüd lühikese aja pärast meie positiiwne seisukoha külg mitte warju ei jääks, toon sellepärast isiklise seisukoha ette, kuidas minu arust see vähemusrahwuste kultuuraunoomia küsimus tuleks otsustada.

1) Põhimõttelikult tarwilikuks tunnistases põhiseaduse §§ 21 ja 23 mõtte elluwõimiseks eriseadust wälja anda, ühtlasi aga seisukohale asudes, et wõimatu on seejuures aluseks wõtta „eksterritoriaalse“ vähemusrahwuslike omawalitsuse korraldust, mis riigiõiguse alal weel kuskil teostust ei ole leidnud ja isegi riigiõiguslikes teoorias alles wälja kujunemata, tuleb soowitawaks tunnistada, et vähemusrahwuste kultuurihuwide ja hoolekandehuwete rahuldandamist teostatakse kohaliku maakonna, linna, walla ja alewi omawalitsuse piirides ja kaudu.

2) Wastawa kohaliku omawalitsuse korraldust tuleks nõnda wälja arendada, et rahwusliku vähemuse kultuuri- ja hoolekandehuwide rahuldus wõiks sündida sellest rahwusest kodanikkude waba isetegewuse alusel tarwilikus orgaanilises ühenduses ja kooskõlas kohaliku omawalitsusega ja selle ülewalwe all.

3) Neil kordadel, kus teostamisele tuleksid ülesanded, mille läbiwõimisega peab rahuldatama mitmes maakonnas asuwate vähemusrahwusest kodanikkude nõudeid, nagu keskkoolide asutamine vähemusrahwusest lastele, peaks üksikutel maakonna omawalitsustel wõimaldatud olema huwitatud omawalitsustega wastawaid sihtliike luua.

4) Ühtlasi peaks riigi ja kohaliku omawalitsuse kulude suuruse kohta vähemusrahwuslike kultuuri- ja hoolekandehuwuste peale maksew olema põhimõte, et riigi ja kohalikkude omawalitsuste läbisitikune kulu iga vähemusrahwusest kooliõpilase ja hoolealuse kohta ei tohi mitte kõrgemaks tõusta, kui wastaw läbisitikune kulu iga Eesti rahwusest kooliõpilase ja hoolealuse peale. Siin on fundamentaalne

wahe. „Eksterritoriaalse omawalitsuse“ wastu käib see, aga ma ei tahaks sellega mitte ütelda, et peaks tõesti nüüd ainuüksi sellele alusele asuma, waid seda wõidakse pärast ära kaaluda. Wahest wõidakse midagi muud ära kasutada „eksterritoriaalse omawalitsuse“ mõtte üksikasjus. Kuid nii palju ütlen, et isegi siis, kui oleks teisi tegelikka katseid tehtud selles „eksterritoriaalse omawalitsuse“ kawas, — isegi siis tuleks meil äärmiselt ettevaatlik olla, meie oludes seda põhimõtet kasutama hakates. Välisminister Hellat on siin rõhutanud neid põhimõtteid, kuidas meil nüüd iseäranis tähtis silmapilk on ruttu ja pakiliselt seda küsimust lahendada. Kõik need põhjused, mis ta ette tõi, kõnelewad aga õieti selle wastu.

Kui meie „eksterritoriaalse omawalitsuse“ mõtte kaalumisele wõtame, siis wõime isegi Austria olude seisukohalt seda õieti sootu teisiti hinnata, kui nimetatud selleaegne rahwasaadik ja pärastiste olude tõttu Austria riigikantsler Renner seda on tahtnud. Just 1901 a., kui Renner ägedas wõitluses Austria parlamendis nähtawat osa etendas ja nende wõitluste tagajärjel nimetatud kawatsused tegi, oli minul wõimalus Austrias ja ka üle Austria piiride kaugelt tuntud filosoofi ja poliitika-tegelase prof. Mazarykiga kõneleda. Professor Mazaryk oli sel ajal juba kuulsuses, et tema on kõige haritum tsheh, nagu tshehlased ise ütlesid. Tema oli sel ajal opositsioonis noor-tshehlaste rahwuslise liikumisega. Tema ei leppinud nende äärmiselt terawate rahwusliste wõitlustega. Tema kogus oma ümber Tshehi ülikooli noorsugu ja asutas nõndanimetatud realistlise erakonna. See tahtis lahendada rahwuslisi tüliküsimusi Austrias ja eriti ka Böömi- ja Tshehimaal. Tema oli kõik need probleemid just Austria seisukohalt läbi kaalunud. Tema ei wõinud aga oma reaalspoliitikat niisuguste projektide peale põhjendada, waid kui kõrgestiharitud riigimees, ühtlasi aga järjekindel teadlane, arwas ta, et ainult realiteetide pinnal tuleb rahwuste küsimust ja rahwuste wahekordi lahendada.

Meiegi siin ei wõi mitte teisiti, kui peame realiteetide, lihtsate tõsiolude peale toetama, kui tahame midagi elulikku luua, mis meie riigi enamusrahwa ja vähemusrahwuste wahekorda tõsiselt lahendaks. Seal pean mina siis ütleva, et meil kõige pealt tuleks katset teha mitte niisuguste õhuliste kawatsustega, nagu seda „eksterritoriaalse omawalitsuse“ mõte on,

waid hakatagu peale sealt, kus meie seisame! Kui teie põhiseadust waatate, siis ei ole seal mingisugust juttu sellest, et meie peaksime iseäralikku kultuurautonoomiat andma vähemusrahwustele, et kogu riigis peaksid üksikud rahwused organiseeritud olema ühise ja ühtlase autonoomse keskasutuse alla. Nagu põhiseaduse § 23. juba tähendab, on seal tarwis, et üksikud kultuurnõuded rahuldust leiaksid. Selle juures on aga siis wäga hästi wõimalik, et selle jaoks wabale isetegewusele korraldatakse vähemusrahwuste kodanikud just kohaliku omawalitsuse piirides. Meil on proportsionaalse walimissüsteemi juures vähemusrahwustel wõimalik esitajaid omawalitsuse asutusesse saata. Kui seal üksik vähemusrahwus tahab oma kultuurhuwisid kaitsta, siis on temal wõimalik ka wallaomawalitsuse üksustes ja nende asutustes algatusega tulla. Kui aga mõnes kohas vähemusrahwaid nii wähe on, et nad mitte ei saa esitust ka nüüdse üldise ja proportsionaalse walimissüsteemi juures, siis ei ole meil ometi mingisugust põhjust kunstlikku mõrda luua, et siis sinna iga wiimast hinge sisse mütata, kes teatawast rahwusest kusagil aga leidub, — et seal siis sünnitada mingisugust kunstlikku asutust, millele õieti wõõrad on ühe wõi teise maa-konna, walla wõi alewi nõuded. Meil oleks wäga hästi wõimalik luua kultuur-asutusi vähemusrahwuse jaoks, näituseks koolisid, nõnda, et sellest samast rahwusest isikud oleksid selle kooli juhatuses, oleksid hoolekogus jne., ilma et tarwis oleks selle jaoks iseseiswat omawalitsust luua. — Ma pean lõpetama, aga ma tulen jälle! Kodukord ju lubab seda.

A. Palwadre (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina, samuti ka teised sotsiaaldemokraatlise partei rühma liikmed, kujutame enesele Riigikogu seadusandlist tööd teisiti ette, kui praegune Wabariigi Walitsus. Meile näib, et juba Riigikogu istungjärgu algul peab walitsusel selge olema, missuguseid seadusi tema sellel istungjärgul läbi wiia tahab ja selle järele peaks ka aeg ära määratama, kuna üksikuid seadusi wõiks arutama hakata. Esimesel lugemisel tähendasin mina nende ebanormaalsete olude peale, et nüüd wiimastel päewadel hakatakse suure tähtsusega küsimust arutama. Peale selle awaldasid mina ka rühma seisukoha seaduse enese kohta ja teatasin, et rühm siiski hääletab I lugemisel seaduse wastu-

wõtmise poolt, II lugemisel aga tahab teha üksikuid põhimõttelisi parandusi, ja III lugemisel on seaduse lõpuliku wastuwõtmise poolt, kui need põhimõttelised parandused wastu on wõetud ja kui Wabariigi Walitsus nõus on teisi puudusi kõrwaldama, tähendab lahtiseksjätetud küsimusi lahendama, kui temal need lahendamise wiisid teada on ja ühtlasi ka Riigikogu nende lahendamise poolt on. Kui rkl. härra Bock esimesel lugemisel tähendas, et sotsiaaldemokraadid näiwad eriti autonoomia-seaduse wastu olewat, siis on see ekslik kõige selle põhjal, mis mina praegu ette kandsin. Sotsiaaldemokraadid on autonoomia-seaduse wastuwõtmise poolt, on nõus ka käesolewat seadust wastu wõtma, kui mõned parandused tehtakse.

Mina isiklikult ei jaga arwamist, nagu oleks wõimalik olnud praegu nii põhjalikku seadust wälja töötada, mis ühtegi küsimust lahtiseks ei jäta, kus kõik detailid oleks ette nähtud. Mina julgen oletada, et kui praegune Riigikogu mitte wastu ei wõta vähemusrahwuste omawalitsuse ajutist korraldamise seadust raamiseadusena, et siis wõimalik on, et järgmine Riigikogu, kes seda seadust arutama hakkab, ka mitte detailleeritud seadust wastu ei wõta, waid lepib raamiseadusega. Mitte selles ei seisa käesolewa seaduse puudus, et ta raamiseadus on. Just raamiseadusel on teatawad head küljed, et tema kõiki küsimusi lõpulikult ette ei lahenda, waid elu kogemusi ära oodata tahab. Kuid selle seaduse suurem puudus on see, et mõned tähtsamad küsimused on lahtiseks jätetud ja ei Riigikogu komisjon, ega Wabariigi Walitsus ei ütelnud, kuidas neid küsimusi lahendada mõeldakse.

Aruandja härra Anderkopp tähendas kahe põhimõttelise küsimuse kohta, mis minu poolt I lugemisel ette toodi, et need olla arusaamatuse pärast ette toodud. Esimene küsimus, minu arust, kõige tähtsam, mis selle raamiseadusega lahtiseks jätetakse, on territoriaalse ja eksterritoriaalse omawalitsuse kooskõlastamine. Meie põhiseaduse järele on vähemusrahwusel, kes teatawas omawalitsuse üksuses enamus on, õigus omawalitsuses oma emakeeles asjaajamist korraldada. See seadus, mis tahetakse maksuma panna, eeldab, et vähemusrahwuste liikmed peawad eksterritoriaalsesse omawalitsusesse astuma, kes mitte ei astu sellesse ühendu-

sesse, see kaotab õiguse nõuda riiklist kaitset oma rahwuslistele huwidele. Kui sellest seisukohast wälja minna, mis aruandja ette tõi ja millele tõepoolest komisjon asus, siis wõiks wälja tulla, kui ütleme Petserimaal wenelased wõi rootslased saartel, kes elawad kindlas territoriaalses omawalitsuse piirkonnas, ei astu mitte eksterritoriaalsesse ühendusse, siis kaotawad nemad õiguse omawalitsuses emakeelseks asjaajamiseks, (O. Strandman (töer.): Mispärast?) kaotawad õiguse emakeelsete koolide peale. (Aruandja A. Anderkopp: Koolide peale, mitte aga emakeele peale omawalitsuses.) Kui sellel, kes eksterritoriaalsesse omawalitsusse mitte ei astu, ei ole õigust riiklist kaitset nõuda oma rahwuslistele huwidele, ei ole õigust nõuda emakeelset kooli, siis ei peaks temal ka õigust olema nende kultuuriliste iseäraduste peale, mis põhiseaduses on ette nähtud rahwusliku kultuuri kaitseks üldse. Tegelikud kooliõpetajad leiawad, et ka see esimene seisukoht õige ei ole, et kes jääb sellest eksterritoriaalsest omawalitsusest wälja, et sellel ei ole õigust nõuda emakeelset kooli. Kui komisjon aga asus sellele seisukohale, siis wõidakse ka edasi minna ja kaotada õigus omawalitsuses vähemusrahwuste keelt tarwitada. Sarnane kord wiiks meid sinna, kuhu keegi üldse minna ei taha. Seaduseelnõu ei ole seda küsimust ära otsustanud ja ei ole ka siseminister teatanud, kuidas walitsus seda otsustada kawatseb. Aga see on sarnane küsimus, mida kohe alguses tingimata peaks ära otsustatama. Seda lahtiseks jätta ei wõi. Teine tähtsam küsimus, — kas vähemusrahwuste omawalitsus on sunduslik asutus, wõi on wabatahtlik. Härra aruandja tähendas, et selle küsimuse ülestõstmine olla arusaamatus, et vähemusrahwuse liikmetel olla kolmekordne wabadus. Esiteks olla wabadus vähemusrahwuste kultuurilistel seltsidel otsustada, kas nad tahawad üldse autonoomset organisatsiooni wõi mitte. Teine wabadus olla selles, et kõik vähemusrahwuste liikmed wõiwad ise otsustada, kas nad lasewad endid registreerida wõi mitte. Kolmas wabadus olla see, et kui tuleb rahwusnõukogu kokku, siis see wõib weel otsustada, kas tema tahab niisugust organisatsiooni luua wõi mitte. Kui rahwusnõukogu otsustab küsimuse jaatawalt, siis komisjoni seisukohast wälja minnes, teised vähemusrahwuste liikmed, kes

sinna mitte ei kuulu, kaotawad õiguse emakeelsete koolide peale ja õiguse nõuda riiklist kaitset oma rahwuslistele huwile. Tähendab, kõik vähemusrahwuse liikmed on summitud oma huwides laskma ennast registreerida, et walida esitajaid rahwusnõukogusse. Otsustab nõukogu aga küsimuse jaatawalt, on kõik organisatsiooniga kohe seotud, sellest välja astuda enam ei saa. Kus on siin siis wabadus ja waba walik? Nimetada seda wabatahtlikuks organisatsiooniks, meie küll kuidagi wiisi ei oskaks, kuigi see kolmekordne wabadus neil on. Need kaks küsimust on nii tähtsad, et neid ei wõi lahtiseks jätta ja Wabariigi Walitsusele ei wõi seda õigust jätta ühte ehk teist wiisi neid küsimusi otsustada. Seda peaks Riigikogu ära otsustama. Sotsiaaldemokraatline rühm otsustas I lugemisel selle seaduse poolt hääletada, eeldades, et need kaks küsimust ära otsustatakse. Selleks tahtsime meie II lugemisel parandusi ette panna. Wanematekogu tänase otsuse järele, et Riigikogu peab täna oma tööd lõpetama, ei ole wõimalik enam neid parandusi ette tuua. Suuremaks seaduse wastuwõtmise tähistuseks näib see olewat, et Riigikogu liikmed selle seadusega weel wähe tuttawad on. Harilikult ei olda üldse wäga tuttawad seaduseelnõudega, mis Riigikogus arutusele tulewad. Lähemalt tunnawad eelnõusid ainult komisjoni liikmed. Ei wõi aga alati oletada, et komisjoni liikmed rühma seisukohta kaitsewad. Nagu läbirääkimistest näha, komisjoni enamus ei ole wäljendanud Riigikogu enamuse soowe. Esitatud kujul eelnõu nähtawasti Riigikogu enamust mitte ei rahulda. Kokkuwõttes wõin tähendada sedasama, mis ennemaltki, sotsiaaldemokraadid oleksid nõus teatawatel tingimistel seda seadust I lugemisel wastu wõtma. Meie hääletame ka nüüd I lugemisel selle wastuwõtmise poolt. Eelnõu jääb siiski lahtiseks ja otsustada tema üle tuleb järgmisel Riigikogul. Asi ise wäga palju sellejuures siiski ei kannata. Seadus jätab Wabariigi Walitsusele 4-kuulise tähtaja nende korralduste tegemiseks, mis selle seaduse elluwiiimine nõuab. Järgmine Riigikogu astub kokku maikuul, tähendab 2, 3 kuud on weel aega. Praegusel Wabariigi Walitsusel weel kindlaid kawasid ei ole, kuidas neid korraldusi teha ja arwatawasti enne neljanda kuu lõppu neid korraldusi ei ilmu. Wõimalik, et järgmisel Riigikogul tuleks isegi küsimust käsitada, mispä-

rast walitsus oma korraldustega hiljaks jäänud. Kui praegune Riigikogu seaduse I lugemisel wastu wõtab, siis näitab ta sellega, et ta tõsiselt soowib autonoomiaküsimuse lahendamist. Wabariigi Walitsus wõib waheajal lahtised küsimused ära otsustada ja järgmine Riigikogu wõib arwatud nelja kuu piirides seadust siiski weel lõpulikult wastu wõtta. Küsimus seisab ainult selles, kas seda küsimust üldse rutuliselt lahendada tahetakse? Sotsiaaldemokraatide rühma nimel wõin tähendada, et meie oleme selle poolt, et vähemusrahwuste omawalitsuse küsimus saaks wõimalikult rutem lahendatud.

A. Piip (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Kõige pealt pean ma kohuseks ütelda, et seda vähemusrahwuste autonoomia-seadust, wõib olla natukene mõdukamal kujul terwitan, iseäranis, et sarnane seadus välja antakse ilma mingisuguse rahwuswahelise surweta. Kui ma sõna wõtsin, siis ainult selleks, et näidata, et meil ei ole mitte kohustust sarnast seadust välja anda. Nende päewade sees saadeti Riigikogule dr. Spindler'i poolt wäljaantud raamat vähemusrahwuste õiguste kohta ja seal oli muuseas tsiteeritud kiri wõi deklaratsioon, ehk õieti „rahuloldaw wastus“, nagu seda nimetab rahwasteliidu aruanne, mida mina omal ajal walitsuse nimel alla kirjutasin. „La declaration satisfait“ nõnda nimetab minu kirja rahwasteliidu täiskogu. Nimetatud raamat tõlgib seda kirja kahjuks mitte õieti, nagu oleks sellega meie vähemusrahwuste lepingule allakirjutamise kohustuse enda peale wõtnud. Lubage, et ma natukene peatan selle deklaratsiooni tekkimise juures. Kui 1920 a. Balti riigid, Kaukaasia riigid ja Albaania oma kandidatuuri rahwasteliitu üles seadsid, siis oli lord Robert Cecil, see wäga noobel Inglise poliitikategelane, kelle sugukonna traditsiooniks on saanud rõhutada rahwaid kaitsta, seesama, kes üles wõttis, et kuna need uued riigid iseseiswaks on saanud, siis tuleks ka rahwaste õiguste ja wabaduse põhimõtted laiemal määral seal maksma panna ja neid rahwasteliitu wastu wõtta, kohustades nõukoguga oma rahwuswähemuste kaitse asjus läbi rääkima. Lord Robert Cecil pani esimesele rahwasteliidu täiskogule sellekohase soowiawalduse kawa ette, mis ka wastu wõeti. Sellest tegin ma praegu prantsuskeelse tõlke, mida minu naaber dr. Luiga läbi waatas ja heaks

kiitis, et see punktipealne olla. Ma ei hakka prantsuskeeles seda ette lugema, waid kannan oma tõlke ette: „Juhtumisel, kui Balti ja Kaukaasia riigid ja Albaania rahwasteliitu wastu wõetud, täiskogu rekomendeerib wõtta kohased abinõud, et kindlustada üldiste printsiipide tarwitamiseks (l'application), mis üles kirjutatud vähemusrahwaste lepingutes ja palub neid lahkesti ühendusse astuda nõukoguga nende tarwitusele wõtmise üksikasjade kohta“, see tähendab rekomendeerib neile riikidele wastu wõtta sellekohased abinõud, et kindlustada üldprintsiipid.

1920 aastal meie wastuwõtmine lükati edasi, Soome wõeti aga wastu. Kui meie 1921 a. uuesti rahwasteliitu astumist nõutasime, siis pandi loomulikult meile ka nimetatud soowiawaldus ette, kas meie sellega nõus oleme wõi mitte. Selle peale andis meie delegatsioon ühtlase deklaratsiooni Läti ja Leeduga, kes ka olid weel wastu wõtmata rahwasteliitu. Rahwasteliidu komisjoni aruandja poolt ettepanud teksti meie natuke muutsime ja wastasime järgmiselt — tõlkes käib see nii, — ma ei ütle, et tõlge wäga ilus oleks oma stiili poolest, aga ta katsub täpise olla: „Geneva, 13. septembril 1921 a. Härra peasekretäär, Eesti walitsus deklareerib, et ta heameelega liitub soowiawaldusega, mida rahwasteliidu täiskogu 15. XII. 1920 a. wastu wõtnud, et walmis olla astuma läbirääkimisesse rahwasteliidu nõukoguga, et prätiseerida rahwuswaheliste kohustuste vähemusrahwaste suhtes tarwitamise (applikatsiooni) ulatust ja üksikasju.“ Nagu teie näete, meie lubasime astuda läbirääkimisesse täiskoguga üldprintsiipide tarwitusele wõtmises jne. Mis need üldprintsiibid on, seda meie teame, see on vähemusrahwaste kultuuriline wabadus, et neil õigus on koole korraldada, kohtuid, ja et riik neid toetab jne. (J. Laidoner (põl.): Kohtuid mitte.) Ja, kohtuid mitte, wabandage. Ma ei hakka neid üles lugema, aga need on umbes needsamad õigused, mis on üles kirjutatud meie põhiseaduses. Ma ei taha põhiseadust tsiteerida, aga lubage siiski, et ma ühe paragrahwi ette toon, mis vähemusrahwaste organisatsioonide kohta käib ja see oleks järgmine: „Eesti piirides elawate vähemusrahwaste liikmed wõiwad ellu kutsuda oma rahwuskultuurilistes ja hoollekande huwides sellekohaseid autonoomseid asutusi, niipalju, kui nad wastu ei

käi riigi huwidele.“ Nagu teie näete, pole meil mingit, ei rahwuswahelist ega siseriiklist kohustust, mis oleks sarnane vähemusrahwaste lepingute kohustustele. See oli walitsuse seisukoht kogu aja. Austatud endine Riigiwanem Päts, praegune Riigikogu esimees, mäletab wäga hästi, kuidas mina Wabariigi Walitsuse ülesandel saatsin härra Pusta'le instruksiooni, et Wabariigi Walitsus ei leia wõimaliku olewat wõtta teisi rahwuswahelisi kohustusi oma peale vähemusrahwaste kaitseks, kui neid, mis on üldiselt makswad kõikidele rahwasteliidu liikmetele. Ja sellel seisukohal on asunud ka härra Pusta ja on pidanud läbirääkimisi rahwasteliidu nõukoguga. (A. Palwadre (sd.): Kas uus Wabariigi Walitsus seda eitea?) Wabariigi Walitsus oli seisukohal, et mingisugust kohustust ei tule asjata oma peale wõtta, mis meie suweräniteeti õieti seoks, kuna põhiseaduses on juba öeldud, et meil rahwuswahemuste kaitse põhimõte maksew.

Mina wõiksin tsiteerida selles asjas wiimaseid täiskogu waidlusi ja seda kuulust, meie kodumaal tuntud Läti esitaja dr. Walters'i ettepanekut. Dr. Walters tegi ettepaneku, et vähemusrahwaste kaitseks tuleks üldiselt maksew lepingukawa wälja töötada, milleks küsimus tuleks anda erikomisjoni. Peale selle anti tõesti küsimus komisjoni, kes siis wälja töötas üldised määrused vähemusrahwaste kaitse asjus. Ma tooksin ühe punkti ette wiimase täiskogu otsusest, mis Riigikogu liigetele wälja jagatud, mis ei räägi sellest, mis enamusrahwas on kohustatud tegema, waid mis ka vähemusrahwad on kohustatud tegema, mis ühtlasi näitab, et ka rahwasteliit ei näe ainult vähemusrahwaste huwisid, waid kogu riigi huwisid. Artikkel 3 ütleb nii: „Tundes täiesti, et vähemusrahwaste põhiõigused peawad igasuguse surwe wastu kaitset leidma rahwasteliidu ees, rõhutab täiskogu kohustust, mis jääb tõu, usu ja keele järele vähemusrahwaste hulka kuuluwate isikute kohta maksma — ühes töötada lojaalse kodanikuna selle rahwaga, kelle hulka nad praegu kuuluwad.“ Sarnane on rahwasteliidu põhimõte ja sarnane meie poliitika sihtjoon. Ma ütleksin, et endine walitsus vähemalt oli selle poolt, ja arwan ka, et praeguse walitsuse poliitika pole ses asjus mitte muutunud. Ma arwan, et meie ei ole mitte kohustatud vähemusrahwaste kaitselepingut wastu wõtma ega alla kirjutama,

kus meil selleks ka mingisugust tarwidust ei ole. Tsheho-Slowaaki peaminister ütles, et tema saab meie seisukohast aru, millest tema ka lugu peab. Kui meie nüüd juurdleme, mispärast oleme meie pidanud niipalju wastu panema, et mitte rahwuswahelist kohustust wastu wõtta, siis ütlen, et meie oleme sellepärast sarnasele seisukohale asumud, et meil selleks wadjadust ei ole. Meil on ka pretsedent rahwasteliidus olemas, see on Soomega, kes ei kirjutanud alla mingisugust lepingut, kes astus rahwasteliitu peale 15. XII. 1920 a. soowiwaldust, ja kelle käest lepingut ei nõutud, nii pea kui oli selgunud, et siseseadused wähemusrahwaste huwisid küllaldaselt kaitsewad. Mispärast meie allkirja peaksime andma, kui Soome käest ei nõutud mingisugust erideklaratsiooni? Soome kohta loeti wähemusrahwaste kaitse rahuloldawaks, loodame, et seda ka meie kohta tehakse. Nii on, minu härrad, rahwuswaheline seisukord. Ma toonitan just sellest seisukohast wälja n:innes, et meil ei ole mingisugust põhjust, miks meie peaks wähemusrahwaste suhtes ekstra kohustused andma, mida teised rahwasteliidu liikmed mitte ei tee. Kuid seda enam ongi meil siseseadusline akt tarwilik, mis põhiseaduse määrused ellu wiiks. Ja ma ütleksin, et ei ole mitte põhjust lasta wäljas kisa teha, nagu oleks meie wähemusrahwaste wastu, nagu seda teeb parun Heyking. Kuid parun Heyking'i küsimus on sootuks teine ja tema ei ole siin mõõduandew. Sarnased on põhjused, mispärast ma wähemusrahwaste autonoomia-seadust terwitan ja mispärast meil tuleks käesolew seadus wastu wõtta.

Juhataja K. Wirma: Wäljaspool järjekorda on sõna härra wälisministril.

Wälisminister A. Hellat: Ma ei wõi mitte härra Piip'i seisukohaga leppida, et meie ei ole kohustatud lepingule alla kirjutama. Meie ei wõi ometi lubada, kui must walge peal on, et igäiks temast isemoodi wälja loeb. Meie ei ole ainult nõus olnud niisugusele lepingule, niisugusele deklaratsioonile alla kirjutama, nagu meile teda on ette pandud. Poola on küll alla kirjutanud ja wastu wõtnud, kuid meie ei tohi oma suweräniteedi õigust sellega piirata, sest meie oleme isesugusel seisukohal, kui on Poola ja teised riigid. Niisugune on seisukoht. Härra Piip seletas, missugusele dokumendile on alla kirjutatud. Selle dokumendi põhjal nõu-

takse meilt liiga palju, mida meie selle allkirjaga mitte lubanud ei ole, selles seisab see küsimus.

B. Wetter-Rosenthal (saks.): Der Gang Verhandlungen über das Autonomieprojekt veranlasst mich, auf den Sinn und die Tragweite dieses Gesetzes zurückzukommen. Die völkliche Autonomie oder Selbstverwaltung soll der betreffenden Volksmasse eine Organisation auf demokratischer Grundlage geben, um ihre kulturellen Bedürfnisse zu befriedigen. Es ist also in keiner Weise ein Privilegium für eine Gruppe oder Oberschicht, sondern eine Konsequenz der logisch zu Ende gedachten demokratischen Idee überhaupt. An politischen Rechten überträgt der Staat auf die Minorität nichts, bloss das Recht, ihre Schulen und Wohlfahrtseinrichtungen selbst, aber unter Aufsicht des Staates, zu verwalten, daher ist immer und überall bloss von einer kulturellen Autonomie die Rede und in gar keinem Sinne für dieser neuen Organisation die Möglichkeit gegeben werden, auf andere Gebiete hin überzuspielen. Eine solche Selbstverwaltung ist Demokratie in vollem Umfange, daher sollte auch das Projekt vom Standpunkte der Zukunft behandelt werden, statt dessen aber haben sich die Blicke der meisten Redner bei den Debatten nach rückwärts gewandt. Das ist im Interesse der Sache zu bedauern, denn dadurch wird das Gesetzprojekt in ein falsches Licht gerückt. Da es nun aber einmal geschehen ist, so will auch ich in wenigen Worten dazu Stellung nehmen: ich bin ganz der Ansicht des Herrn Ast, dass die Luft gereinigt werden soll, das wäre im Interesse aller dringend notwendig. Die Bürger der Estnischen Republik deutscher Nationalität wollen nicht nur am Aufbau des Staates teilnehmen, sondern sie nehmen daran teil, sie haben im Freiheitskriege mitgekämpft, senden ihre Vertreter ins Parlament und stehen in allen Fragen auf dem Boden staatlicher Ordnung. Hier hat Herr Ast eine Antwort auf seine Frage nicht mit Worten allein, sondern auch mit Taten. Natürlich wollen die früheren Gutsbesitzer deutscher Nationalität mit Recht eine Entschädigung für die enteigneten Güter, das wollen die Gutsbesitzer estnischer Nationalität auch, es ist das gute Recht jedes Bürgers in Rechtsfragen seinen Standpunkt zu verteidigen.

Meine Herren! Weil wir jetzt in einer demokratischen Zeit leben, ist es notwendig, die innere Ordnung im Staate von demokratischen Gesichtspunkten aus zu ordnen, und das will das Projekt der Selbstverwaltung auf dem begrenzten Gebiet, auf das es sich bezieht. Stossen Sie sich nicht daran, dass nicht alle Punkte in ihren logischen Konsequenzen zu Ende gedacht sind, sondern lassen Sie einmal, wie es in England stets geschieht, das Leben selbst für sich arbeiten. Der Gedanke eines Rahmengesetzes stammt ja nicht von uns, sondern von den Regierungsparteien selbst. Ich bitte Sie daher, das Gesetz noch heute in allen drei Lesungen zu verabschieden.

H. Pöhl (kristl.): Austatud Riigikogu liikmed! Wähemusrahwuste kultuurautonoomia seaduseelnõu on elawaid waidlusi wälja kutsunud. See on ju ka arusaadaw. See on üks eluküsimus, mis wähemusrahwustele, ühes aga ka enamusrahwusele, wäga tähtis. Ma panen imeks, et just sealt poolt on sellele seadusele wastu räägitud, kust seda kõige wähem oodata wõis ja nende poolt, kes peaksid wabaduse mõttes eesrinnas sammuma. Selle seaduseelnõu sisu üle ei taha ma pikemalt rääkida. Meie auwäärt aruandja on selle seaduse sisu täielikult ja piltlikult ette kannud, ja ka teiselt poolt on see walgustatud. Siiski on mitmelt poolt eksiarwamisi ette kantud, nagu tähendaks see mingsugust lahkeli rahwaste wahel, kes Eesti pinnal elawad. Ma pean kindlasti tõendama, et see tõesti mitte nii ei ole. Mina räägin meie Rootsi rahwa nimel. See on mitte selleks, et ennast eraldada, waid et elada ja et oma kultuurautonoomiat, oma haridusala ja oma hoolekande ala korraldada. Sellepärast on meil tungiw tarwidus selle seaduse järele. Meil, näituseks, puudub keskkoht, kus meie wõiksime oma haridusala korraldada. Meie Rootsi rahwas elab neljas kooliringkonnas: üks wald on meil Saaremaal, neli walda — Läänemaal, Harjumaal elab rootslasi neljas wallas ja üks osa on weel Tallinnas. Kui aga puudub keskkorraldus, siis puudub ka üks organisatsioon, kes wõiks koolielu korraldada ja juhtida. Selles mõttes on ka kultuurautonoomia seadus meil suure tähtsusega ja ma loodan ka, et meie siin Riigikorus sellest tõesti aru saame ja ühist keelt leiame, ja hea tahtmise juures on see tõesti wõimalik Riigikogul seda seadust wastu wõtta. See on tõsi, et Riigikogu on oma eluõhtule jõudnud ja lahkub.

Kui lahkujate wõiks ta weel seda seaduseelnõu, mille üle nii mitmel korral on räägitud, ja mida nii kaua on oodatud, ja mis komisjonis umbes 2 aastat on olnud, wastu wõtta. Sellega oleks meil tõesti üks suur tükk tööd ära tehtud, mis meid kõiki rahuldaks ja mis meile wõimalust annaks ühiselt edasi töötada ühise isamaa ja ühiste huwide kasuks.

J. Lattik (kristl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Meil on kõigil tunne, et see seaduseelnõu on hiljaks jäänud ja weninud. Wiimasel tunnil ja silmapilgul on ta meile kätte antud. Kui härra wälisminister arwas, et meie oleme nagu need koolipoisid, kes tundi ei ole ära õpinud ja siis wiimasel silmapilgul katsuwad seda teha, siis arwan mina, et meil nüüd raske on hästi asja ära õppida. (Wahelhüüe: Reesen oli Teie koolipoiss.) Küsige siis otsust minu käest, kas ta hästi õppis, anderikas oli wõi mitte, siis teie kuulete seda kõige õigemini! Ma pean selle kohta tähendama, et nad härra Reesen'i minu koolipoisiks peawad, ütlen seda sellepärast, et mõni ehk ei tea seda. (Naer.)

Mis aga minu peale, ma pean ütleva, siiski wäga sügawat mõju awaldas, oli see, mis härrad Martna ja Ast siin ette olid toonud. Ma ei kuulnud neid kõnesid mitte isiklikult, waid kuulsin kõrvalt, missugust mõju need kõned pidid awaldama. Minu arwates ei oleks autonoomia-seaduse juures sarnaseid asju mitte tohtinud wälja tuua ja minewikku esile tuua. Kui meie täna siit lahkume, siis jääb minule ja teistele niisugune mulje, nagu oleks wähemusrahwuste seaduseelnõu poolelijätmise peale osalt kaasa mõjunud raske minewik, kui oleks tahetud minewiku eest kätte maksta. Meie ei wõi nii mitte ära minna ja ma pean ütleva, et see, kes tahab tulewikku ehitada, ei kraami minewikust kõiki wälja, mis seal olemas on olnud ja kui ta seda teeb, siis see tulewikku kuidagi üles ei ehita. Kui tahetakse seda seaduseelnõu niipea wastu wõtta, siis tuleb täna ainult kahjatseda, et ta nii hilja, 11. tunnil, käsile on wõetud. Mina ja minu poliitilised sõbrad, meie hääletame selle poolt, et see seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetaks. Minewiku pärast ei wõi sellest seadusest mööda minna.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Siin on nüüd küll asjata omale nagu wiimast magussööki saada,

et aga maik hea suhu jääks, kuigi see wahest seedimise pärast ära rikub. Siin on tarwis kas wõi õige halwa tundega ära minna, kuid siiski teadmisega, et tulewiku jaoks midagi on tehtud, mis meil asjata hõõrumisi rahwaste wahel jäädawalt kõrwaldab ja mis meie koostöötamise wõimaldab, nõnda et vähemusrahwaste eluliste huwidega ühtlasi oleksid rahuldatud Eesti rahwariigi põhinõuded. (Wahel hüüe paremalt poolt: Kolmat korda juba!) Mitu korda teie olete mõtelnud selle peale? (Naer.) Mina ei ole siin wististe mitte ühte sõna walinud selleks, et midagi uudist ütelda; ei ole sõnu ka mitte korranud, waid siin on iga mõtte arenemise juures ikka midagi olulisemat uut wäljendunud. Siin wõib ütelda, et kui meie kultuurautonoomia nõudeid rahuldada tahame, meil siis mitte ainult „eksterritoriaalse omawalitsuse“ alusel wõimalik ei ole tegewusse asuda, waid just territoriaalse omawalitsuse üksuste piirides tuleks realiteetide ja tõsiolude alusel seiswatest eksperimentidest ja katsetest wälja minna. Meil on tõesti tarwis keelduda teadmata tagajärgedega opereerimast. Kui siin rkl. Wetter-Rosenthal inglasi meelde tuletas, siis, missugust tõendusi toob tema ajaloo, et inglased oleksid mingisuguse hüppe teinud? Millal läheb inglane selle peale wälja, et midagi umbes teha? Tema läheb sellest wälja, mis kindel ja leiab siis ajalooliku kogemuse ja riikliku wilumuse peale toetades tee, mis wõimalikult ilma hüpeteta edasi wiib, ilma, et langemist ja wankumist karta oleks. Mina kujutan enesele ette, et meie oleme riigiloomise ja ehitamise ajajärgul katsunud algusest saadik põhiseaduse järele tegutseda. Meie ei ole mitte ainult deklaratsioone teinud, waid meie tahame ka vähemuste kultuurilisi huwisid tegelikult rahuldada. Meil on tehtud sellel alal algusest saadik tööd. Kui teie wõtate meie koolipoliitika, siis teie näete ometi, et riik kui ka kohalik omawalitsus on wastawalt wastu tulnud Saksa ja teiste vähemusrahwaste koolidele. Meil ei ole mitte wõimalik siin kõnelda ega kõnelda lasta, nagu oleksime meie kohustatud midagi uut tegema, mis nüüd rahuldaks mõnda sharlataani, kes wäljamaal ümber jookseb. Seesuguste rahwuswaheliste palwerändajate pärast ei pea meie midagi uut tegema. Veel vähem aga usun ma, et meie nende pärast oma sisepoliitikat peaksime muutma. Kui meile wälisminister niisuguseid retsep-

tisid annab, siis ei saa ma sellesugusest poliitikast mitte aru. (Wälisminister A. Hellat: Küll ma tulen ja ütlen.) Kui teie oma Heyking'i süsteemiga tulete, siis teete ennast lihtsalt naeruwääriliseks. Meie oleme endid raskes olukorras korraldanud, sõja ja rewolutsiooni aegadel oleme pidanud tegutsema. Meie tulime wastu siis niihästi Saksa, Wene, kui ka Rootsi rahwusest kodanikkudele, kellel olid omad kultuurinõuded, mida tuli rahuldada riigi ja omawalitsuse abil. Seda on siis ka teinud linna ja maakonna omawalitsuse organid. Ainuke asi, mis seal puudub, on see, et nende mitmekesiste nõuete rahulduseks ei ole saadud erikorraldusi teha, ei ole saadud mitte selle eest hoolitseda, et Saksa koolid, niihästi algkui keskkoolid, saaksid nõnda endid organiseerida, et nemad kindla seaduse alusel Saksa kodanikkude wabal isetegewusel saaksid toetust mitte ainult materiel, waid ka ideelise kaasa aitamise poolest, kooli hoolekogude kui ka juhatuse kaudu jne., nii nagu see meil wahest muidu soowitaw oleks. Kuid küsimus on, kas on siis meil omal kohalik omawalitsus nõnda wälja arenenud, nagu meie seda tarwitame ja nõuame? Riigikogu liikmed tähendasid siin juba, et meie ei ole saanud oma kohaliku omawalitsuse maja üldse weel asutama hakatagi. Ja kui nüüd Saksa kooli alus „tuuline“ on, siis ei wõi sugugi nõuda, et meie 2—3 aasta jooksul, kus meie oleme riigielus takistamata tegutsenud, kõiksugused eriseadused juba walmis oleksime teinud sakslaste heaks. Meie kohalik omawalitsus ei ole mitte weel wälja arenenud, sellepärast ei saa meie mitte weel vähemusrahwaste kultuurautonoomia mõtet eriseadustega teostada. Oieti tahetakse nüüd deklaratiivset põhimõtet maksma panna, et walitsuse kätte antakse kõik see kujundustöö. Siseminister astub wälja ja ütleb, et küll meie juba sellega toime saame! Olen ka juba kümned aastad elanud, aga ma ei ole mitte mõtelnud suurte asjade juures nii kergesti. Ma ei tea mitte, missugused andmed oleksid sarnaseks optimismiks olemas, kui juba põhimõte ise on nõnda tundmata ja selgitamata! Austria poliitikategelane Renner oli paarikümne aasta eest õige temperamentline, kuid wäheste kaalumisega inimene. See on nüüd kord lendu lasknud teatava kawatsuse ja nüüd tullakse meil wälja sellega kui wiimase riigitarkusega! Tsheho-Slowaaki rahwusriigi eesotsas seisab professor Mazaryk, kes kui presi-

dent edukalt töötab. See astus omal ajal vastu tegelikult niisugustele kawatsustele. Tema ei olnud mitte niisuguse rahvusliku autonoomia „eksterritoriaalsuse“ poolt. Tema, Mazaryk, on nüüd Tsheho-Slowaakis mees, kelle poole kõik suure lugupidamisega üles waatawad ja ütlevad: Kui meil ei oleks mitte Mazaryk eesotsas, ei tea, kuidas siis Tsheho-Slowaakis Saksa rahwa käsi käiks! Tema oli mees, kes isegi kõige sõjakama rahvusliku meeoleu ülesleegitsemisel ütles: „Niikauga, kui teie, minu kaaskodanikud, Tshehi rahwuslased, waenulikku olekut awaldate Saksa rahwuse vastu, ei tule mina isegi mitte Tshehi kunsti ja awalikkudele etendustele!“ Ja kui ta siis pärast tuli, siis oli see alles siis, kui meeledu oli lahenenud. See oli siis, kui oli wastastikune sallimatus tegelikult end maksma pannud Praagas, kus on aastasadade jooksul rahvuslik wõitlus iseäranis käimas tshelhide ja sakslaste wahel, ja kus ta iseäranis terawa kuju oli omandanud. See realist idealistliku ilmega ei läinud mitte selle peale wälja, et uisapäisa tõukeid anda, waid tema pani rõhku just reaalsetest oludest wälja minnes selle peale, et realiteetide pinnal luua seda, mis wastastikkuse alusel rahwaste elunõuete kohane oleks. See ei ole mitte niisugune magussöök wiimase käigu järele, nagu härra Lattik omale soowib, waid see on õieti niisugune toit, millest rahwad ennast elatawad oma wastastikkuste elunõuete ja tarbekorral ka kokkupõrgete teel. Seal on siis lugu nõnda, et kui meie reaalloludest wälja minnes waatame, kuidas meie wõiksime wälja arendada oma juures tarwilikku korraldust omawalitsuse alal, kui ka üldriiklises elus vähemusrahwuste kultuurnõuete kasuks, siis ei ole kahtlust, et meil siin wäga keeruliste asjadega tegemist on. Meil on tõesti niisuguseid olukordi, kus üksikud wähearwulised rahwused, nagu Rootsi kaaskodanikud, üksikutesse maakondadesse laiali pillatud on. Seal on tõesti raske neid üksikuid osasid kohalikkude omawalitsuste kaudu ühendada. Oleks tarwis teed ja kuju leida, kuidas neid üksikuid osasid ühiste huwide rahulduseks üksteisele ligindada. Kas Teie aga tõesti arwate, et rootslased, kui nad kainelt järele mõtlema hakkawad, nii kergesti lähleksid üle „eksterritoriaalse omawalitsuse“ alusele? Mina arwan; et rootslased, kui realselt mõtlejad mehed, warsti ütlevad, et nemad oma lähema ümbri-

sega kontaktis töötades omi nõudeid paremini rahuldada suudawad, kui siis, kui ruhnolased ja Wormsi ning Pakri saare elanikud, ühe sõnaga üksikud osakesed ilmamaa taga hakkaksid ühisel korraldusel töötama. Ei saa ükski riik ega ükski maakonna omawalitsus nendele nii palju vastu tulla, kui siis, kui nemad otsekohe ise oma jõu maksma panewad oma elunõuete rahuldamiseks kohaliku omawalitsuse alusel. Kui on tarwis, näituseks, Rootsi rahwa haridust wälja arendada, kas arwate siis, et kohalikul omawalitsusel ei ole mitte kergem neile vastu tulla, kui nemad oma asja koha peal ajawad, näituseks Tallinnas, Läänemaal wõi mujal. Wõib olla, et nemad ise leiawad ühe ehk teise tee, mis kõige parem on, aga ette ütelda ei saa seda mitte, et nendele peaks peale panema just niisuguse eksterritoriaalse korralduse, kus nemad siis üleriiklikust ühisest keskkohast kõige paremini wõiksid tegutseda. Mille jaoks nendel ühiskorraldust waja läheb, see on, näituseks, Rootsi keskkool. Mispärast ei wõi aga mitte kokku heita Saare-, Läänemaa ja Harju maakonna ning Tallinna Rootsi kodanikud seks otstarbeks ühte eriliitu, ja mispärast ei wõi nemad mitte sedawiisi riigi toetust saada? Miks on tarwis, et wallakoolid Läänemaalt, Harjumaalt wõi Ruhmost käiksid sellesama üleriikliku korralduse alla, missugune nüüd Rootsi keskkooli korraldab? Kas teie arwate, et niisugune tsentralisatsioon, mis wiib kohalikkude asjade korralduse kaugele koha pealt, on siis kellegi omawalitsus?! Inglane teab, mis on kohalik omawalitsus. Inglise on sellega nõus, et kolmsada inimest, kui nad ühes maakohas on, loowad omawalitsuse korralduse. Nemad saawad oma asjadega palju paremini toime, kui need suured härrad, kes istuwad kõrgel. Nemad teawad oma elu ja tarwidusi paremini kui need, kes seal ei tea, kuidas kalkuleeriwad. Neil on elulist wilumust rohkem. Ja see on omawalitsuse põhimõte ja ülepea mõte, et inimesed koha peal ajawad oma asju ise kõige edukamalt. Kui see ära jääb, siis ei jää omawalitsusest midagi järele; siis on see ainult wäline nimetus. Kui teie kisute kohaliku rahwakooli, kohaliku hoolekande kohalikkude inimeste käest ära, näituseks Petserimaalt ehk narooatagustelt wenelestelt toote sija härra Sorokin'i wõi kellegi teise härra juhatusele, mis teie siis arwate, et seal weel mingisugusest omawalitsusest juttu on!? Teie tahate dek-

lareerida, et küll Wabariigi Walitsus sellega toime saab! Tema wõib sellega küll toime saada, aga ta murrab nii mõnelgi rahwuslisel huwil selgroo ära teatava printsiibi jaoks. Ja teie nimetate seda reaalspoliitikaks?! See on õieti niisugune, — ma pean ütleva, mitte showinistlik, see on liiga kare, aga see on — minewiku marurahwusluse ajast päritud impuls, mis siin inimesi taga kihutab. Eesotsas on siin Saksa rahwusest kaaskodanikud. Ega siis keegi teine nii ümber ei jookse kui see parun Heyking. Mis on siis teda taga ajamas? Kas teie arwate, et Saksa tädikeseid, kes Walgas wõi Wõrus istuwad ja heal meelel näeksid, et nende õepojad wõi tütrepojad käiksid kohalikus koolis, hakkaksid kõiki neid „eks-territorialiteete“ arutama!? Ei, need on teised härrad, kes sarnaseid küsimusi õhutawad. Nende meelest on tarwis „päästa“ mis weel „päästa“ on! Ja nii, nagu härra Bock ütleb, praegu on selleks „paras silmapilk“, et luua üks uus korraldus, mis on „aere perennius“, mis igawesti peab kestma! Muidugi muutudes küll wälisriiki, aga põhiheli peab jääma! See põhiheli ei ole aga mitte lihtne vähemusrahwuste kultuuriliste nõuete rahuldamine, waid see on ikka sihitud selle peale, et vähemusrahwuste erilik, teadlikrahwuslik huwi rahuldatud saaks. Kui meie aga sedawiisi wastamisi oma rahwuslist teadwust õhutame, siis kerkib esile väga palju nurke ja kante, — siis ärkab terawamal kujul ka Eesti mehe ja naise rahwuslik iseteadwus! Kui sakslased hakkawad hõõruma oma kultuurautonomiat, — kas teie arwate siis, et see meie sise-misele rahule hea on? Kas see ei ärrita niihästi rahulikku Wõru, kui ka Pärnu meest, kes väga rahulikult kõike ära kannatab? Kas see ei pane liikuma wastawoolu ja wastutõuget ei sünnita!? Ja kui siin hakatakse ageerima suurte korraldustega, tullakse ja üteldakse meile, et waat, mis meie kõik tahame, — kas teie arwate, et see siis väga palju meie sõprust tõstab!? Mina arwan, et seal on väga palju rahwuspoliitilist teooriat, mida taga aetakse. See on Geiseri meeleolu. Tema rändas linnast linna Wenemaal ja ka Uuel-Saksamaal, nagu nimetati Mustamere ärarset Wenemaad, kus oli Saksa kapitaal juba õige suure Saksa kultuuri loonud. Seal rändas see mees punktist punkti ja mõisast mõisa. Nii rändas tema terwe Wenemaa läbi. Ja ikka oli ta ainult sakslaste juures ööd. See mees tuli

ka siia ja pani liikuma kõik Balti sakslased. Ja tulid need härrad, ma ei hakka nende nimesid nimetama, endistest Saksa seltside tegelastest, kes siis siin õhutasid ja ässitasid, selle asemel, et oleks wõinud koos tööd teha ühise waenlase wastu! Seesugune wana hingeolu — see kestab edasi osalt praegugi! — Kui meil selge on, et meie vähemusrahwuste suhtes praktiliselt oleme tegutsema hakanud, nagu meie seda tagantjärele oma põhiseaduses oleme kindla põhimõttena wäljendanud, siis on ometi minu arust palju tarwilikum ja targem, et meie elulikkuse praksisele asume, et meie katsume tõesti igäiks oma kultuurinõudeid rahuldada tegelikkude wõimaluste piirides, järkjärgult neid korraldusi luues, mis selleks tarwis! Kui järkjärgult wälja minna tegelikkudest eeldustest, siis leitakse wast niisuguseid kujusid, mis eluwõimsad on, mis aga mitte ei ole ilmaasjata sihilikud ja mis ei prowotseeri wastulööki, waid mis aitawad vähemusrahwuste kultuurilise enesemääramise probleemi tõelikult lahendada. Mina arwan, et kui iseäranis Saksa kaaskodanikud tahawad rahwuslikku reaalspoliitikat tabada, kui Saksa rahwuslased tahawad, et nendega rahulikult koos töötataks, siis wõetagu arwesse kõik need tegelikud eeldused, mis meil on riikliku elu ja omawalitsuse alal! Parandatagu, mida tuleks täiendada! Kui teie walitsusele selle ülesandeks teeksite, siis ma saaksin sellest aru; walitsus wõiks siis kõiksugu nõupidamisi kokku kutsuda. Ja siis saadaks kokku kõneleda. Nüüd aga peab walitsus seadusi andma, rohkem kui Riigikogu seda suudab, tühja waati täitma wana wõimuwiinaga, nõnda, et sellest jätkub kogu Eesti rahwariigi vähemusrahwastele ja nende kultuurinõuetele. Niisugune katse on minu arust õigele reaalspoliitikerile hirmus näha, kui mitte seda sihilikkust arwesse wõtta, mis selle taga seisab, millega liikuma on pandud see mõte! Mina ütlen, kui meie tõesti tahame kindlat sisepoliitikat ajada, siis ei tohi ennast sinna kiskuda lasta, kuhu nüüd mõne üksiku temperament meid kutsub! Siin pean mina lausa ütleva, et kui meil wälispoliitika juht nõnda kõneleb, nagu täna, siis kõige pealt wõtaksin ma selle asja natukene lupe alla wälispoliitika seisukohalt ja waataksin, kuhu see meid wiib! Kui wälisminister Hellat laseks need hüüdsõnad trükki anda ja wälja saadaks Eesti saadikute kaudu wäljaspoole tutwunemiseks, siis oleks

see kõige parem propaganda selleks, et meie sisepoliitikat diskrediteerida! Need õitswad, kõlawad sõnad, nagu oleks meil tont teab mis lahti, missugune rõhumine ja surumine, kõigi põhimõtete mahasalgamine ja kohuste täitmise salgamine vähemusrahwuste wastu! Kas tohime meie siin kui wastutajad oma eneste ja ühtlasi rahwa ees ülepea seda mõtet tõusta lasta, nagu oleks siin aega katsutud wõita ja ainult siis järele anda wõi rutata, kus midagi saada on; aga kus anda on, seal oleksime niisama palju aega walmis kulumata, et asja edasi lükata, nagu suured rahwad!? Meie ei ole sihilikku sisepoliitikat ajanud ei sakslaste ega teiste vähemusrahwuste wastu. Meie ei ole kedagi tema eluliste huwide poolest sihilikult takistanud. Waid ma ütlen, kui meil on mõni asi puudulikult korraldatud omawalitsuste, kui riikliku elu alal, siis on see tingitud asjaolude läbi, aga mingisugust sihilikku keeldumist oma kohuste täitmises meil ei ole! Kui siis välisminister meid apostrofeerib, et meie ei tohi meie esitajatele mitte raskusi sünnitada, siis pean ma ütleva, et meie ei ole mitte selleks siin, et oma diplomaatidele elu ja tööd kergeks teha, waid meie täidame oma kohust ausasti! Meie diplomaatidel on kohuseks interpreteerida meie tööd ja tegusid nõnda, et sellest väljaspool õieti aru saadaks! Meil ei ole tarwis sugugi blöfi walmistada wõi „Feuerwerki“, et siis meie saadikutel mitte ei tuleks tühja kätega ühest kohast teise sõita, waid meie teeme seda, mis tarwis on, ja välispoliitika juht ja tema kaaslased peawad selle eest head olema, et eksiarwamisi, mis muidu oleks tõusnud, selgitada — et meie tegudest õieti aru saadaks! Nemad ei pea meilt mitte nõudma tulema, et tehke siin midagi, mis ülearu raske, et meil seal hästi kerge oleks elada! See ei ole kellegi diplomaatia! (Wälisminister A. Hellat: Mina ei ole niiwiisi kõnelenud.) Mis Teie siis kõnelesite? Kõik Teie jutt oli selle peale sihitud! (Wälisminister A. Hellat: Ei olnud!) Siis kõnelege selgesti! Seal oli nõnda seletatud, et kui meil öeldakse, sakste lärm on tõesti põhjendatud, mis see siis on? Meile üteldakse siin, et kui meil lugeda oskawad sakslased, siis oskame ka meie lugeda! Aga mina ütlen, meie ei tee omale niisugust aabitsat, kust meie sunnitud oleme lugema seda, mis meil mitte tarwilik ja soowitaw ei ole, waid meie peame omale niisuguse aabitsa

niuretsema, kus algkõne sees on, mida meie iga kord korrata wõime, ilma et see meile kontide peale käib. Ärge nõudke rõhkem, kui see ka teil raske on! Ma ütlen ette, kuigi ma ei ole palju liikunud kõrgetes diplomaatlistes ringkondades, aga ma olen diplomaatiat teinud ja ütlen, kui teie täis julgust ja selgust näitate, kuidas olukord on, siis ma wõin ette ütelda, et Euroopa diplomaatlistes ringkondades saadakse meie seisukorrast aru! (O. Strandman (töer.): Eks Teie ise nägite, mis Teie seal teha wõisite.) Mis mul siis seal halba nähtud on? (Wahelhüüe.) ...Teie ei ole Stokholmist kaugemale jõudnud, aga mina olen kaugemal käinud, Teie ärge tulge wälja oma välispoliitikaga! (O. Strandman (töer.): Ainult Poska pidi Teid tagasi saatma.) Kuulge, Teie ei tea pooltki siin: mina käisin Poska'le enam kui rõhkesti peale, enne kui ma lahti sain! (Naer.) Küll meie kõneleme sellest, siis te teate! Aine kohta wõin ma teile niipalju ütelda: Meie wõime siin oma tööd täna sellega lõpetada, et meie esimesel lugemisel selle seaduseelnõu wastu wõtame... (Riigikogu liikmed Martna ja Strandman kõnelewad omawahel.) Las' nad kõnelewad ära, — mina jätkan siis. (Üldine naer. Juhataja palub korra juurde.) ...ainult Wenemaal sai kolm korruga kõneleda!.. (Juhataja korralekutsumise peale jääwad waheljuüded waiksemaks.) Noh, nüüd on õhk puhas... Meie, rahwaerakonna liikmed, oleme selle poolt, et meie selle seaduse I lugemisel wastu wõtame, aga mitte kaugemale ei lähe! (Naer.) Meie ei ütlen mitte, et see peab wastu wõetama selle eeldusega, et see seaduseelnõu tuleb II ja III lugemisel nende alustega wastu wõtta, mis siin eelnõus on ära tähendatud, waid selle eeldusega, et selle seaduseelnõu kohta tuleksid komisjonides põhjalikult ära kaaluda kõik wõimalused, kuidas vähemusrahwuste kultuuri ja hoolekande korraldust teostada. Sellejuures aga mitte ainult eksterritoriaalse vähemusrahwusliku omawalitsuse põhimõtete aluste peale ei mõeldaks, waid wõimalust mööda ära kaalutaks, kas mitte ei oleks kohalikkude omawalitsuste pinnal ja kaudu wõimalik neid sihte kätte saada. Tahaksin ütelda, et just territoriaalse omawalitsuse põhimõtte, mille peale vähemusrahwuste kultuuri- ja hoolekandehuwide rahuldamine

peab baseeritud saama, peab nii teostatama, kuidas see meil otstarbekohane! Siis dokumenteerime meie kõige pealt kõige ilma ees, et meie mitte ainult tegelikult oma põhiseaduse põhimäärusi ei teosta, vaid et meie tahame vähemusrahwastele ka seadusandlisel teel rahvusliste kultuurhuwide rahuldamist kergemaks teha. Kui meie näitame missugustele alustele see korraldus luua ja põhjendada tuleks — siis annab see meie wabaduse tulewases Riigikogus lõpulikku kuju anda sellele korraldusele, mida meie praegu absoluut mitte wastu wõtta ei wõi, ilma et meie oma rahwuslisi huwisid tõesti hädaohtu saadaksime! See hädaoht ei pruugi muidugi mitte nii hirmus suur olla. Meil ei ole aga praegusel ajal mingisugust tarwidust ega kohust mingisuguse wälise mõju kättesaamiseks sarnast sammu astuda, mida meie ise mitte õigeks ei wõi tunnista.

Juhataja K. Wirma: Sõna on wälisministril wäljaspool järjekorda.

Wälisminister A. Hellat: Härra Tõnisson tähendas, et ma ennast sellega naeruwääriliseks tegewat, kui ma liiga palju rõhku panen sharlataani parun Heyking'i tegewuse peale wäljamaal. (J. Tõnisson (rhw.): Jätke see oma informatsiooni osakonna juhataja hooleks!) — Jah, informatsiooni osakond informeerib seda, mis tarwis, kuid mina arwan, et mina pean ka Riigikogu liigete tähelpanu selle peale juhtima, missugune mõju sel Heyking'il wäljamaal on. Kui härra Tõnisson kinnitab, et tema üks sharlataan on, kes ainult antishambreerib, siis pean mina ütleva, et sellel härral, kahjuks, wäljamaal mõju on, teda wõetakse wastu, ja naeruwääriliseks teeksin ma ennast siis, kui ma seda päris kahe silma wahel jätaksin, ja härra Tõnisson'i wiisil ütleksin, et see on lihtsalt üks sharlataan, tema ainult antishambreerib. Heyking on sümbol ja selle sümboli wastu peame meie wõitlema, peame, nagu ma ütlesin, temal jalgad alt ära wõtma, et ta meie wastu töötada ei saaks, see on meie kohus.

Ma pean ka kõige kategoorilisemalt tagasi tõrjuma wäite, et selle seadusega tahetakse mingisugust blöfi kätte saada. Meil ei ole tarwis mingisugust blöfi ja sellepärast Teie ütelus, nagu oleksin mina siin ütelnud, et sakslastega meil ei tea mis sünnib, ei ole õige. Mina ei ole seda

mitte ütelnud, waid ma ütlesin, et sakslased mitte ei tohi ütelda, et nendega siin ei tea mis sünnib; kõik nende jutud nende õiguste kitsendamistest on põhjendamata ja neil on täielik wabadus oma kultuurhuwisid kaitsta. Kui mina ütlesin, et nad lärmi tegid, mis põhjendatud on, siis on see lärm selle poolest põhjendatud, et meie enese peale lubadusi wõtnud oleme, mida meie senni täita pole suutnud. (J. Tõnisson (rhw.): Siis peab täna õhtul weel kõik täitma, jah!) Mina ütlesin, et Riigikogu liikmed ja Riigikogu ei mõtlegi oma lubamisest tagasi astuda, aga temal ei olnud selleks mitte aega. (Alalised wahelhüüded J. Tõnisson'i (rhw.) poolt.) Ma arwan ümberpöördukt: kui seda nüüd awaldada wäljamaal ja kus tarwis, mida Teie, härra Tõnisson, siin rääkinud olete, siis wõib see palju raskemat mõju awaldada, kui see, mida Teie minu sõnadest wälja tõite, sest Teie sõnadest wõib wälja lugeda, nagu ei kawatsekski Teie lubadusi täita. Aga see on täiesti Teie isiklik asi ja ei ole mingisuguse Riigikogu rühma seisukohaga kooskõlas, vähemalt pole nende poolt niisugust kawatsust olnud. Teie nimetasite seda kawa mingisuguseks teoretiseerimiseks, ja ütlesite, et meie peame praktilised olema... (J. Tõnisson (rhw.): Ma ütlesin, et praktilised kawa on tähtsamad.) Päris õigus! Aga ettepanud kawa on ju praktiline samm, see pole mitte teoretiseerimine. (Wahelhüüde J. Tõnisson'i (rhw.) poolt.) Lubage, lubage! Teie ütlesite: kuidas tohtis siseminister, kellel usaldust ei ole, deklareerida... (J. Tõnisson (rhw.): Kuidas usaldust ei ole?) Lubage, lubage! Teie ütlesite, et kuidas tohtis siseminister walitsuse nimel deklareerida, et walitsus selle asjaga toime saab, kuna ta ometi sellega hakkama ei saa, — on see siis usalduse awaldamine wõi mitteusalduse awaldamine? (Wahelhüüded J. Tõnisson (rhw.) ja O. Strandman (tõer) waidlewadisekeskis.) Keegi ei ole salanud, et see raske on... Niisugune seisukoht on komisjoni poolt wastu wõetud, katsutakse midagi ära teha ja mina kaitseksin seda seisukohta... Ma palun oma selgustest õieti aru saada. See oli selgitamine, missuguses seisukorras meie praegu rahwuswaheliselt oleme vähemusrahwaste küsimuse suhtes. Kui meie teatawast poliitilisest sammust mingisugust kasu saame, siis ei pea meie sellest mitte

ära ütlema. Muidugi on meil siin raskusi ees, aga meie katsume nendest raskustest üle saada.

K. A s t (sd.): Katsun minimaalse ajatartwimisega toime saada. Kuulasin väga suure huwitusega härra välisminister Hellat'i seletusi ja sellele järgnewat eksvälisministri härra Piip'i seletust. Kui härra välisminister oma esimeses kõnes apokrüüfilisi hoiatusi ja mõistaandmist tegi ja meeoleolu väga pinewile kruwis, siis algas endine välisminister härra Piip selle üleskruwitud meeoleolu kõrgusest ja aitas seda pinewust järkjärgult jälle maha lasta, nii et meie kõik väga rahuldatus olime ja kergelt hingasime, kui härra välisminister Hellat teine kord kõnetooli tuli ja ütles, et asi on üpris selge. Ja meie kõik pidime kergendustundega ütlema, et asi nii hull ei ole, et mingit kartust ei ole ja et meie käest sugugi ei tea, mis kõik ei nõuta, milleks meie kõik kohustusi ei ole annud. Meie saime teada, et meie kohustused niikaugemale ei ulata, kui näituseks poolakatel ja mõnel teisel rahwusel oma vähemusrahwuste suhtes. See oligi õieti, mida meie teada tahtsime. Nüüd võime julgesti järeldada, et mingisugust pakilist hädawajadust ei olnud Riigikogul rutata enne laialiminekut käesolewa seaduseelnõu arutamiseks just wiimasel tunnil. Härra välisminister tahtis minu küsimise peale, mis minewal koosolekul ette pandi, wastata, miks meie käesolewa autonoomia-seadusega ruttama peame. Härra välisminister jäi aga wastuse wõlgu. (Wälisminister A. Hellat: Ega ma Teile wastust wõlgu ei jää nud.) Tema jäi meile wastuse wõlgu sellespoolest, et tema ise oma kõne lõpus pidi tunnistama, et meie ei ole seotud ei termini poolest ega töötuse poolest, nii et meie wõime, taewale tänu, seda küsimust otsustada oma südametunnistuse järele ja oma parema poliitilise arusaamise kohaselt, riiklisi huwisid silmas pidades. Rohkem ei wõi meie käest keegi nõuda ja ei hakka meie ka rohkem kellegile pakuma.

Minu rühmakaaslane rkl. Palwadre on seletanud, et sotsiaaldemokraadid ei ole autonoomia-seaduse wastu, waid meie oleme rääkinud ainult selle imeliku asja-ajamise wiisi wastu, kuidas seda seadust Riigikogus läbi suruda tahetakse, oleme näidanud seaduse puudulikkust ja õigusega seda öelnud, et siis, kui meie küsimust lahendame puuduliku raamiseadu-

sega, sellest lahendamisest väga wähe tulu on ja et see ainult kahju wõiks tuua. Täitsa walesti saadi meie rühmaliikme Ernits'i seletusest aru, kui ta mullu koosolekul rääkis, kuidas vähemusrahwuse küsimusega teistes riikides, eriti just Ameerikas lugu on. Riigikogu liige Ernits ütles tol korral ise, et tema mitte seda sellepärast ei räägi, nagu ei peaks Eesti riik andma oma vähemusrahwustele kultuur-autonoomiat, waid tema rääkis ainult sellepärast, et Riigikogule pilti anda seisukorrast teistes riikides. Ei wasta tõele, nagu oleks meie soowitanud jälgida neid eeskujusid, mis meil teistes riikides silma paistawad.

Asjaolu, et käesolew seaduseelnõu puudulik on, näitab meile just see, et käesolewa seaduse wastu, autonoomia wastu, ei ole l lugemisel keegi sisuliselt rääkinud, kuid ometi on selle seaduse puhul lõpmata palju waieldud. Just see näitab meile seaduse puudulikkust. Härra välisminister, kes meile alguses tahtis selgeks teha, et meie ilmtingimata peame ja isegi nagu kohustatud oleme seda seadust wastu wõtma, pidi ise tunnistama, et see seadus väga puudulik seadus on. (Wälisminister A. Hellat: Seda ma ei ütelnud.) Härra välisminister ütles, et sotsiaaldemokraatide rühm olewat oma esialgsest seisukohast kõrwale kaldunud ja et nähtawasti minu sõnawõtmise puhul mõju ei ole awaldanud minu peale mitte siseminister härra Einbund'i ülesastumine, waid härra Tõnisson'i kõne. (Wälisminister A. Hellat: Eks nii oligi.) Teile wõtate omale, austatud härra välisminister, läbinägi õigused ja omadused. See läbinägi omadus wõib ju üks parematest diplomaadi omadustest olla, aga kui selle läbinägemise omaduse juures nähtakse asju, mida wast olemaski ei ole, siis jääb küsitawaks, kas see omadus ongi kõigeparem omadus diplomaadile. Ma pean lõpuks tunnistama, et just Teile, härra välisminister, oma esimese kõnega minule kõigeparemini selgeks tegite, et käesolew seadus niisugusel kujul, nagu ta kirja on pandud, mitte wastuwõetaw ei ole. Kuidas karakteriseeris härra minister wõi kuidas lubas endale karakteriseerida arutatawat seaduseelnõu? Tema ütles, et see on ajutine seadus. Seda weel wähe. Ta ütles, et see ajutine seadus on katse. Minu teada on kõik teised kõnelejad, selle seaduseelnõu poolehoidjad ja kaitsjad mõelnud, et nemad kestwat korraldust luua soowiwad.

Tuleb aga wälja, et see on ajutine seadus, kuid sealjuures on ta aga katseseadus, nii et ta on ajutine katseseadus. Et nüüd seadusi katseks wälja antakse, seda meie kuuleme täna küll wist esimest korda. Edasi wõrdles härra minister seda seadust koolilapse kirjaliku tööga, nimelt hiljaksjäänud kirjaliku tööga, kuid kahjuks ei nimetanud, kuidas tema arwab, missuguse talwe lapse kirjalik töö see on, kas see on esimese talwe lapse töö wõi on see kõrgema klassi kaswandiku töö. Igatahes leidis ta, et see olla koolilapse kirjalik töö, mis suure kiirusega enne eksami walmis on tehtud. Kui see seadus tõepoolest seda oleks, siis ta seadus üldse ei ole. Lõpuks wõttis minister endale õiguse seda seadust kuremariiniga wõrrelda. Kuremariin on küll meie Eesti produkt, aga ta on wäga lahja asi. Kui meie wälisministrit peaks uskuma, et kuremariinlik seaduseelnõu teiste seaduste keskel sedasama on, mida jookide wõi joodawate ainete keskel kuremariin, siis ei ole see seadus igatahes mitte seadus. Nii et just härra wälisministri enese karakteristika selle seaduse kohta oli niisugune, et temast mitte ei saanud järeldada kaitset sellele seaduseelnõule, waid lausa wastuoksa. Kui enne weel wõis kahtlus olla, et kas see seaduseelnõu täielik wõi puudulik on, siis peame pärast härra wälisministri ülesastumist ütlemä, et tema tõepoolest wäga puudulik seaduseelnõu on. (Wahelhüüe wälisministri poolt.) Tehke katset, öeldakse, et usk pidawat mägesid paigast liigutama.

(Juhatama hakkab abiesimees A. Kerem.)

J. Lattik (kristl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Kui mina mõneks minutiks selle seaduseelnõu juures sõna wõtsin, siis ei wõinud ette aimata ja uskuda, et mina Riigikogu liiget Tõnisson'i tabasin. (J. Tõnisson (rhw.): Mitte mind.) Aga see on elus sagedasti nii, et kui sa ühest räägid, siis teisesse mõjub. Ma rääkisin härra Martna'st ja härra Tõnisson arwas, et teda on tabatud. Mina heitsin nimelt härra Martna'le ette seda, et tema oma minewases kõnes, möödäinud koosolekul minewikust kõneles ja et see wäljaspool niiviisi wõib mõjuda, nagu oleks seaduse arutamine õieti sellepärast pooleli jäänud, et siin on tahetud arweid õiendada minewikuga. Härra Tõnisson'i ülesastumine jättis minule niisuguse arwamise, et ta ka käesolewal

ajal seda wana waenu enesega ühes kannab. Mina ei usu mitte, et need sõnad, mis siin on öeldud, lepitusele wiiksid. Meie peaksime asuma reaalspoliitika alusele, nagu meie oleme seda ka tegelikus elus teinud. Meil on olemas kool sakslaste laste jaoks ja ka teiste rahwuste jaoks ja on riikliselt ülewal peetud, mida ka omawalitsused toetawad. Kuid kui meil juba see reaalne alus on olemas, seda kergem on selle peal siis edasi ehitada ja teatawate aastate jooksul autonoomia-seadust wälja töötada ja mitte wiimasel tunnil tema wäljatöötamisele asuda. Kui härra Tõnisson arwab, et niisuguse seaduse wastuwõtmine õhutaks rahwuslist waenu vähemusrahwuste poolt, siis ma tahaks ütelda, et kui see seadus wastu wõtmata jääb, kes siis rahwuslist waenu õhutab? Ma usun, neil on siis just mitu korda rohkem õigust meie peale kiwi wisata, et meie rahwuslist waenu õhutame. Need on need mõtted, mis mina tahtsin siin kinni naelutada. Härra Tõnisson'i sõnad polnud selleks öeldud, et rahulisel teel edasi jõuda, waid et waenu õhutada. Ja kui härra Tõnisson härra wälisministrile ette heitis, et tema sõnad halwaks wäljawaekaubaks wäljamaale on, siis ütlen mina, et kui härra wälisministri ja härra Tõnisson'i sõnu kaubapakina kinnipitseeitud pakis wäljamaale saata, kumb siis halwem wäljawaekaup on, seda jätan ma otsustamata. Las härra Tõnisson otsustab ise. Mis puutub sellesse, et härra Tõnisson mulle ette heitis, nagu oleks ma endale lõpuks magusroa muretsenud, siis wõin tähendada, et ma olen alati ise oma kõhu eest muretsenud... (A. Weiler (töer.): Jumala abiga.) Jah, Jumala abiga, mitte sahkerdamise teel nagu mõni teine ja ma arwan, et härra Tõnisson'i suur wiga on see, et ta wäga palju teiste kõhutude eest on hoolt kannud ja oma kõhtu ei ole ta mitte tähele pannud kui see rikki läheb. (A. Weiler (töer.): Waat kus seedimine, kust kõik raudnaelad läbi käiwad. Üldine naer.)

K. Päts (põl.): Lugupeetud rahwa-saadikud! Meie põhiseaduse arutamise puhul Asutawas Kogus tähendasin mina, et need osad temas, mis wabaduste kindlustamise kohta käiwad, on nagu wahipostid, mida sinna ette paigutatakse, kuhu wõideldes on suudetud jõuda. Kui meie oma põhiseadusse paigutasime teatud lubadused vähemusrahwustele, siis on wiimaste seisukohalt need lubadused nagu

kättewõidetud positsioonid, kuhu põhiseaduse järele nad oma wahisoldatid wõiwad paigutada, et kaitseda neid positsioone. Kui nüüd tahetakse seda põhiseaduse punkti nii seletada, sellest ainult seda järeldada, et vähemusrahwuste kultuuriliste ülesannete rahuldamiseks saaks nimelt sellest küllalt, kui neile õigus antakse kohaliku omawalitsuse wõimkonnas ja selle omawalitsuse asutuste all teatawaid kultuurilisi asutusi — koolisid, waestemaju, jne. — ellu kutsuda ja seal vähemusrahwuste lapsi õppida lasta, nende kehwi liikmeid seal toetada, siis ei saa ma aru, mis mõte oleks olnud niisugusel põhiseaduse paragrahwil, sest et iga omawalitsus meil seda wabalt teha wõib ja selleks ei oleks tarwis olnud iseäralisi normisid meie põhiseadusesse paigutada. Mina arwan, et kui meie diplomaatilised esitajad läheksid niisuguse seletusega teiste rahwaste ette, hakkaksid meie riigikorra iseäraldust selles leidma, et vähemusrahwused wõiwad endile algkoolisid awada, wõiwad waestemaju asutada jne. omawalitsuse wõimude all, mina arwan, et meie diplomaadid endid sellega kõige vähemalt naeruwääriliseks teeksid kui mitte rohkem. Igal ühel, kes wähegi meie põhiseadusega tegemist on teinud, on selge, et põhiseadus mitte nii kitsas mõttes ei ole tahtnud vähemusrahwuste õiguste teostamist kindlustada. Kui seal räägitakse asutustest, siis ometi mitte nii, et sellega mõeldud oleks, nagu oleks kõik korras, kui awataks Pärnus üks waestemaja sakslastele ehk Haapalus wõi Tallinnas rootslastele mõni algkool. Kui nii tahetakse põhiseadusest aru saada, siis niisugune arusaamine wõib ju olla, aga ma arwan, et see wäga iseäraline arusaamine on. Mis nüüd kultuurilise autonoomia all mõistetakse... (J. Tõnisson (rhw.): Siis peaks leidma midagi olematut.) Mina arwan, et mitte olematut ei pea leidma, aga peab leidma seda, mis meie põhiseaduse mõistega kokku käib. (Wahel hüüab J. Tõnisson'i (rhw.) poolt.) Ma arwan, taewas on ainukene mittereaal asutus, aga ma peal on kõik reaalsed asutused. (J. Tõnisson (rhw.): Eksterritoriaalsed.) Asutus, kui niisugune, ei ole eksterritoriaalne. Juriidiliselt tuleb asutuse all mõista teataw kogu seadusi, millel teatawates piirides wabareemise wõimalus ja awaldumiseks oma organid olemas. Nii on, näituseks, parlamendi asutus, wolikogu on asutus, kohus

on asutus, aga kui meie wõtame kooli, siis ei käi see mitte juriidilise asutuse mõiste alla, kui tal awaldumiseks oma organ puudub ja selleks mõni walitsuse ametikond wõi omawalitsuse administratiw asutus on. (J. Tõnisson (rhw.): Teie wõite koolile ka juriidilise isiku õigused anda.) Kui meie temale seda anname, siis ei saa aga ühel ajal need õigused ka mõne teise asutuse, nagu näituseks, kohaliku omawalitsuse käes olla. Autonoomia mõiste leidub ju ka meie põhiseaduses. (J. Tõnisson (rhw.): Aga temale wõib niisugune seisukord luua, et ta asutus on.) Miks ei wõi luua, aga meie põhiseadus nõuab, et vähemusrahwuste kultuuriliste asutuste kandjateks oleksid vähemusrahwused ise. Selles on ju meie põhiseaduses kindel nõue. (J. Tõnisson (rhw.): Aga reaalse põhiseaduse põhjal.) Mina arwan, et meie põhiseadus on wäga reaalsete nõuetega seadus ja igaüks, kes täna selle wastu on waielnud, et see seaduseelnõu põhiseadusega kokku ei käi, peab tunnistama, et ta oma järelduste aluseks on seadnud wäite, et omawalitsus wõib tegutseda ainult kohaliku omawalitsuse piirides, et omawalitsuse tegewusalaks wõib olla ainult üks osa riigist. Et see wäide ekslik on, see selgub juba, näituseks, sellest, et meie ülikoolile wõib autonoomia anda, kuid kus on siis need territoriaalsed piirid Eesti riigis, milledeni ülikooli tegewus küünib? On peale kohaliku omawalitsuse ka teistsuguseid omawalitsuse tüüpisid. Riigikogu liige härra Tõnisson tähendas muuseas, et niisuguseid asutusi, millel terriitoriumi ei ole, ilmas ei olewatki, et Inglis rahwas seda teed käinud ei olla ja et see iga kohta mitte täiesti mõõduandew ei ole. Mina arwan, et härra Tõnisson siiski eksib. Wõtame rahwuslise ja eksterritoriaalse asutuse, endise Armeenia kiriku, ehk ta küll ainult kirik on olnud, on ta siiski asutuseks olnud, mis armeenlastele kultuuri on kannud: ta on raamatuid wälja annud, koolisid korraldanud, rahwusliseks keskkohaks olnud jne., seda asutust on teised tunnustanud — see on eksterritoriaalne asutus olnud, mis korruga üle mitme riigi piiride on tegutsenud, ja seda on kõik piiririigid tunnustanud. Niisama on lugu ka Inglis rahwa eksperimentidega. — Mina tuletaksin härra Tõnisson'ile meelde, et Inglis rahwas on see rahwas olnud, kes India walitsemise on omal ajal eraseltsi kätte an-

nud — see oli reaalne poliitika. See on niisugune eksperiment inglaste poolt, mida ei ole ükski teine rahwas teinud. (Se-gased wahelhüüded A. Weiler'i (töer.) poolt.) Härra Weiler peab natukene rohkem järele lugema, kui tema küsimust tabawaid wahelhüüdeid teha tahab. — Kui meie selle eelnõu juurde läheme, siis pole siin mitte midagi jalustabawat, midagi wõimatut? Mis siin siis tahetakse teha? Tahetakse teatawaid kultuurilisi ülesandeid kohaliku omawalitsuse asemel ülemaalse vähemusrahwuse esituse kätte anda. Ma ei waidle selle wastu, kui mulle üteldakse, et see tekitab raskusi, aga kui üteldakse, et asutus on absurd, et see on täiesti teostamata ja seda ei wõi juriidiliselt mõelda, et sarnast asutust ei ole olemas — waat, selle wastu ma waidlen kõige kindlamalt. Meie Wene vähemusrahwus elab ise oludes, rootslased ja sakslased — ise oludes ja, kui meie tahame weel neljandat vähemusrahwust, kes weel isesugustes oludes elab, siis tuleks weel juudirahwus juurde arwata. On loomulik, et see kõik wäga palju raskusi teeb, et kõiki neid iseäraldusi otsekohe seaduses tabada, kui mitte tegewas elus läbikatsutud fakte koguda ei ole wõimalik olnud, wäga raske on. Just sellepärast on üldine komisjon ajutise omawalitsuse korraldamise juurde peatama jäänud, on vähemusrahwuste asutused maakonna omawalitsuse wõimupiiridesse paigutanud, muidugi ainult teatawatel aladel ja on nende vähemusrahwuste omawalitsuste asutuste territooriumiks wõtnud kogu Eesti riigi, nii ei ole need asutused mitte eksterritoriaalsed, waid neil on muidugi laiem territoorium kui harilikud maakonnad seda on. Need saaksid täiesti reaalsed asutused. Sellepärast ei ole kohane seda eelnõu nii arwustada, nagu oleks mõned noored inimesed kokku tulnud, kes maailma ajaloost ja riikidest midagi ei tea, kes on ühe rumalusega maha saanud, keda tahetakse tulla õpetama, kuidas targasti Eesti riiki peaks walitsema.

Selle eelnõu arutamise puhul tahaksin ma ka selle peale tähelepanu juhtida, et see meie seadusandlist tööd ei edenda, kui komisjonis istutakse ja kõik oma teadmine ja tahtmine kokku wõetakse ning tehakse eelnõu walmis, aga kui see siia kogusse antakse, siis öeldakse, et eelnõu ei kõlba kuhugile. Miks ei teinud see erakond, kelle nimel härra Tõnisson kõneleb, seda komisjonis? Seal oldi ju selle eel-

nõu poolt. Kui selle eelnõu wastu tahtakse olla, siis peab ka näitama, miks. Neid raskusi, mis selle eelnõu kokkuseadmisel tekkinud, oleme komisjonis ette toonud: pearaskus on vähemusrahwuste ning kohalikkude omawalitsuste wahekord. Kui arwatakse, et ainult sellepärast ei wõi seadust wastu wõtta, siis ei ole siin wastuwaidlejad pea sugugi neid wahekordi puudutanud. On mööda mindud ka meie põhiseaduse nõuetest ja peaarugmendiks ette toodud see, et sarnast omawalitsust mujal ei tuntawat. Aga kas mujal tuntakse meie Riigiwanema sarnast asutust? Meie peame aga oma põhiseadust vähemusrahwuste küsimuses eriseadusega täiendama. Meie teame, et Austria põhiseadus lubas rahwustele wäga suured õigused, aga seda seadust ei lahendatud, ega tema täitmiseks samme ei astunud. Pole ühtegi teist Euroopa riiki olnud, kus rahwuste wahekord oleks nii kibe ja wihane olnud, kui Austrias, tema wõrdlemisi laiade põhiseaduse lubaduste peale waatamata. Ükski teine riik ei teinud sel ajal niipalju lubadusi, aga ometi ei saanud Austria oma rahwuste elu rahulikkudes piirides hoida ainult sellepärast, et ilusad töötused täitmist ei leidnud. Kui meie deklareerime wäljamaale, et meie põhiseaduses on niisugune hea paragrahw sees, siis teeksime sellega Austria wea ja riigil ei oleks sellest mingit kasu. Mööda minnes olgu tähendatud, et mis töötustesse ja lubadustesse rahwasteliidule puutub, siis pean ma tähendama, et sel ajal, kui mina walitsuse eesotsas seisin, tehti iseäranis kohaliste Saksa poliitiliste ringkondade poolt etteheiteid walitsusele, et see olla lubamata seisukohale asunud ja ei täita rahwasteliidule antud töotusi. Mina isiklikult ja ka Wabariigi Walitsus seisis sellel alusel, mida endine wälisminister härra Piip peajoontes täna on seletanud, et meie ei ole mitte lubanud kindlasisulisi töotusi rahwasteliidule, sel ajal, kui läbirääkimine oli, kas meid rahwasteliitu wastu wõtta wõi mitte, waid et nende wahekordade kohta tuleb meil rahwasteliiduga weel kokku leppida. Olime küll lubanud läbirääkimistesse astuda, et neid küsimusi lahendada ja kõik see aeg näidanud oma esitajate kaudu wäljaspool, et neid lubadusi tahame täita ja mitte enese peale waadata lasta, nagu oleksime uueks Türgimaaks saanud, kes ei saa ise walmis oma sisemiste asjade korraldamisega. Ja just see peakski selle eelnõu wastuwõtmiseks tõukejõuks

olema. Meie peame tegudega näitama, et meie tõsiselt oma põhiseaduse peale waatame, et meie sinna mõnda lubadust ei ole paigutanud, et ainult ilusaid lootusi äratada, selleks tahab see eelnõu kindlaid tagatise anda. Põhiseadus paneb meile peale kindlad kohustused vähemusrahwuste kultuurelu loomiseks omawalitsuse kujul. Seda meie eitada ei wõi ja ei taha. Eitawa seisukohaga meie leppida ei tohiks, kui seda teeksime, siis peaksime § 21 risti peale tõmbama. (M. Martna (sd.): Niisama § 22!) Wäga õige, härra Martna, ma ei waidle sugugi selle wastu, et meie põhiseaduse järel ka weel teised lubadused teostamist ootawad, et mitmed põhiseaduse paragrahwid eriseaduste andmist nõuawad. Mina isiklikult pean otstarbekohasemaks, et meie oma vähemusrahwuste küsimuse mitte rahwuswaheliste lepingute sunnil ei lahendaks, waid seda oma riigi heakäigu pärast oma põhiseaduste lubaduste kohaselt teeksime. Sellelt seisukohalt wälja minnes arwan ma, et meie täna selle seaduseelnõu I lugemisel peame wastu wõtma. (J. Reesen'i (kom.) poolt wahelhüüe.)

Juhataja **A. Kerem**: Rkl. Reesen, teen Teile märkuse.

K. Päts (põl.): Rkl. Reesen, Teie wõiks wastust oma wahelhüüete peale, mis ma Teile wõlgu jätan, parem ehk kodus, kui Teie koju sõidate, oma isa käest wastawamal kujul saada. — Mina arwan, et meie peame selle seaduse wastu wõtma, et sellega vähemalt näidata siit lahkudes, et meie oleme teinud, mis wõimalik on olnud, et seda põhiseaduse paragrahwi täita. Meilt ei saada nõuda, et praegustel tingimistel selle seaduse läbi suruksime, et meie paneks nii kaugeleulatawa seaduse maksma kõige wiimasel tunnil enne lahkuminekut, niisugusel korral kui nüüd, kus meil awalikus elus suur muudatus tulemas.

Meie peaksime seda seadust wastu wõtma I lugemisel selles mõttes, et meie need põhimõtted, mis põhiseadus meile peale paneb, sammu teostamisele lähemale wiiksime. Siis jääks see vähemalt moraaliliseks päranduseks tulewasele Kogule, kes seda seadust uuesti ümber töötama hakkab, wõib olla ka koguni uusi aluseid sinna juurde wõtma ja et meie järeltulijale näidata, kui kaugele meie sel teel jõudnud ja kust temal tuleb seda tööd uuesti jätkata.

M. Bock (saks.): Bevor unser Entwurf über die kulturelle Selbstverwaltung die allgemeine Kommission passierte, wurde derselbe in einer Spezialkommission einer eingehenden Bearbeitung unterworfen. Als Präses dieser Kommission figurierte der Volksparteiler Herr Jaakson. Auch war die Sozialdemokratie durch Herrn Palwadre vertreten. Unser Projekt fand die Billigung beider Herren in der Subkommission und nur in der Frage des Austritts war Herr Palwadre anderer Meinung. Sonst herrschte über den Charakter der kulturellen Selbstverwaltung sowie über den Umfang derselben völlige Einigkeit. Auch dort schon warf die Regierung die Frage auf, ob nicht erst die Edition der neuen Gesetze über die territoriale Selbstverwaltung zuerst vorzunehmen sei und daher dieser Entwurf verfrüht erscheine. Die Kommission nahm wieder einstimmig den Standpunkt ein, dass die Dringlichkeit des Gesetzes über die kulturelle Autonomie kein weiteres Hinziehen dulde und da voraussichtlich die Selbstverwaltungsgesetze erst nach ca 1½ Jahren fertiggestellt sein werden, man gleich an die Arbeit gehen müsse. Die allgemeine Kommission bestätigte diese Ansicht. Nun erscheint plötzlich hier Herr Tõnisson aus derselben Volkspartei und spricht davon, dass erst die neuen Selbstverwaltungsgesetze da sein müssten und auch von sozialdem. Seite werden derartige Ansichten vertreten. Das ist doch wirklich eine ganz eigenartige Erscheinung, denn die Meinungen der in die Kommissionen von diesen Fraktionen abdelegierten Vertreter werden hier einfach über den Haufen geworfen! Überhaupt hegt Herr Tõnisson gegen unser Projekt einen grossen Verdacht. Ich kann ihn aber etwas beruhigen. Sein Autor ist gar nicht — wie er befürchtet — Baron Heyking, sondern Herr Minister Einbund. (Wahelhüüe: See eirahuldada nüüd ena m.) Und stellen Sie sich vor, Herr Tõnisson, der Herr Minister Einbund hat ihn gar nicht heimlich von sich aus vorgestellt, sondern im Namen der Regierung! Herr Tõnisson glaubt das natürlich nicht, er weiss ja immer alles besser. Man kann ruhig sagen: „Der liebe Gott weiss alles, aber Herr Tõnisson weiss alles besser.“ (Naer. J. Tõnisson (rhw.): Küll Teile saate näha!) Drohen Sie nur nicht, Herr Tõnisson, Sie schüchtern mich noch lange nicht ein! Sie massen sich ja

auch an, Herr Tõnisson, besser als ich die Wünsche der Deutschen in bezug auf die Autonomie zu kennen. Und über die Wünsche der Schweden sind Sie auch besser orientiert als der anwesende schwedische Vertreter! Es fehlt noch, dass Sie zum Schutze der Interessen der Minoritäten mit ihnen einen Wahlblock zu den bevorstehenden Wahlen schliessen! Das wäre die Krone von allem, besonders wenn man ihr Verhältnis zu den Minoritäten nicht vergisst! Nein, Herr Tõnisson, vorläufig vertrete ich meine Minorität hier und nicht Sie, und ich werde schon wissen, war wir in der gegenwärtigen Sache wünschen und erstreben.

Aber nicht nur die beiden Kommissionen, auch der Aussenminister Herr Hellat und der frühere Aussenminister Herr Piip verteidigen hier lebhaft den dringlichen Charakter des Projektes. Aber das ist für Sie alles gar nichts! (J. Tõnisson (rhw.): See on aga wast üks noorhärra!) Na sehen Sie, jetzt wird Herr Tõnisson schon höflicher, er sagt sogar „noorhärra“. (Na er.) Nur so weiter!

Wenn Sie, meine Herrschaften, dieses Gesetz in erster Lesung jetzt annehmen, so sagt das uns nichts. Es ist weiter nichts als eine Geste, mit der Sie ins Ausland hausieren gehen und beweisen wollen, dass Sie uns die Autonomie geben wollten, aber diese Absicht leider nicht ausführen konnten. Ich sage Ihnen aber, dass ein jeder politisch denkende Mensch bei der Analyse der Debatten schon begreifen wird, was von dieser kulturellen Selbstverwaltung zu halten ist. Zwei Parteien, die früher genannten, haben hier öffentlich die Autonomie verneint. Nach Herrn Tõnissons durchdachter Idee gibt man uns eine deutsche Schule irgendwo im Flecken, lässt sie von den deutschen Kindern besuchen und von der Fleckenversammlung leiten, und die Autonomie ist fertig. Originell und grossartig ist diese Idee! Aber wie steht das im Einklang mit dem Grundgesetz? Ebenso leicht wie Herr Tõnisson, werden Sie es doch nicht verletzen wollen? Ich wünsche von Ihnen eine offene Antwort. Wollen Sie die Selbstverwaltung uns nicht geben, so kaschieren Sie diese Absicht nicht, sondern stimmen Sie ruhig kontra. Aber ein Gesetz in I. Lesung anzunehmen und dann es mit einem frommen Wunschzettel an das neue Parlament verweisen, ist nicht

aufrichtig gemeint, denn Sie wissen es genau, dass diese I. Lesung für das neue Parlament bedeutungslos ist und Ihre Wünsche eben unmassgebend und belanglos sind. Da halte ich mich lieber an den § 21 des Grundgesetzes, der gibt uns denn doch noch mehr Garantien, und versuche von neuem zu meinem Rechte zu kommen dieser § 21 ist stärker als alle Ihre Wünsche. Es ist nicht folgerichtig, ein Gesetz in I. Lesung anzunehmen und dann die Sache nicht weiter vorzunehmen. Ich beantrage, es heute noch in II. und III. Lesung anzunehmen. (Wahelhüüepahemalt poolt: Mis meie teha wõime, täna on ju wiimane koosolek.) Na, da arbeiten Sie eben noch länger und nehmen Sie ein paar Tage zu! Wer ist denn schuld daran, dass seine Beratung sich so lange hingezogen hat?

Es ist doch wirklich ein unglaublicher Zustand hier eingetreten. Seit 2 Jahren liegt das Gesetz hier vor und die Opponenten verlangen eine Vertagung ad infinitum eigentlich nur, weil sie es nicht kennen! Wir Minoritäten leiden also sogar darunter und können dank dieser Unkenntnis einiger Herren nicht zu unserem Recht kommen, das wir so heiss begehren.

J. Tõnisson (rhw.): Austatud Riigikogu liikmed! Wäga iseloomulik, kuidas Saksa härra siin ennast ilmutas! Ja ma ütlen, kui ta kaaslastel oleks tulewikus midagi ütelda, siis mitte ainult rkl. Bock, waid wäga paljud tema kaaslasted kõneleksid veel palju häbematumat keelt!

Juhataja A. Kerem: Ma palun mitte haawawaid üteldusi tarwitada.

J. Tõnisson (rhw.): Ma ütlen, kuidas see Saksa rühma esitaja siin end ilmutab, see näitab õieti, et siin kõik abinõud tarwitusele wõetakse, mitte ainult, et haawata, waid tehakse isegi niisugune hoiatus, et kui teie nüüd ei wõta II ja III lugemisel seda seadust wastu, siis näeb wäljamaa seda! Waadake, wäljamaa saab näha... Mis saab see teile muud ütelda, kui seda, mis teile ütleme: Waadake, meie oskame iga püünie wastu wälja astuda! Tema tuleb sellega, et see seadus olewat siseminister Einbund'i eelnõu. Kas Saksa rühma esitaja ise ei tunnistanud, et nemad olid esitanud eelnõu, mida absoluutselt ei saadud wastu wõtta; aga et asja lahendust siiski kuidagi wõimalikuks teha, siis katsuti nüüd

kommisjonis seda muuta. See tähendab ikka siis, et see ei sündinud ühegi teise rühma poolt, waid see tuli Saksa rühma meeste algatuse surwel. Sellekohta aga, mis eelkõneleja Riigikogu esimees Päts kõnelema, pean ma küll nüüd ütleva, et siin sünniks pikemalt kõnelema, aga ma ei taha mitte seda lühidat aega wiitma hakata. Kes wähegi riigiõigust ja riigi ajalugu tunneb, see imestab tõesti, millega siin wälja tullakse! Armeenia kirik olewat autonoomne eksterritoriaalne asutus! Nagu oleks siinkawatsetud vähemusrahwuste eksterritoriaalne rahwuswaheline omawalitsus niisamasugune asutus kui Armeenia kirik! Härra Strandman ütles, et ka katoliku kirik! Waadake nüüd — saksad, mis nad tahawad saada! (Üldine naer.) Seesugune omadus, nagu Armeenia kirikul oli igal üleriigi tegutsewal seltsil, aga see ei olnud weel sugugi mitte autonoomne omawalitsus, waid see oli midagi muud! Autonomia tähendab siin, et see vähemusrahwuslik eksterritoriaalne omawalitsus on osa Eesti rahwariigi suweräniteedi kandjast! See ei ole mitte mõni eraselts, kui tema tõesti ühe osa riigiwõimust oma kätte wõtab. Muidu oleks see ainult eraselts. See ei oleks siis mitte offitsiaal-õiguslik asutus. Seal on millegi muuga tegemist, kui Armeenia kirikuga! — Siis see hirmus uudis, et Inglis rahwas on ühe suure hüppe teinud, et on Inglis rahwas suure riigi andnud kaupmeesteseltsi kätte! Kas on see aga mõni haruldane nähtus?! Ennemgi on sarnaseid koloniseerimisi ajaloos olnud, et kaupmehed lähewad ja asutawad riikisid. See on koguni harilik nähtus! (M. Martna (sd.): W ä g a õ i g e.) Sellega ei maksaks üldse mitte wälja tulla! Siis see õnnetu Austria, keda enam ei ole! Seal olewat siis sellepärast asi halb olnud, et seal üksikutel rahwustel eksterritoriaalset autonoomiat ei olnud!!! Austrias oli kõige pealt see õnnetuseks, et seaduse peale waatamata maksis seal niisugune riigiwõimu teostamise praksis, mis rahwastel seal kooselamise wõimatuks tegi. Wähemusrahwaste, üldse õieti kõigi üksikute rahwaste wastastikku ajamise poliitika on seal häwitamise tööd teinud! Kui meie aga siin sellest kõneleme, et meie oleme isegi enne wastawa seaduse tulekut teostanud vähemusrahwuste kultuurhuwide rahuldamise mõtet, siis on see mõjuwaks wastuwäiteks kõigile neile seletustele eksterritoriaalsest omawalitsusest, mis muud ei ole, kui mõne

kõnekäänu tegemine asja üle, mis weel senni kuskil ilmariikide ajaloos teostust ei ole leidnud. Kuj teie nüüd teete meile kohuseks, et meie wõime ainult siis terve Euroopa awaliku arwamise ees weel püsida, kui põhiseadusest kinnipidaja riik, et meie ühe hüppe tundmatusse peame tegema, siis on see üks niisugustest suggestiooni abinõudest, et meie siis peaksime siin ei tea missuguse rahwusliku kohusetunde pärast niisuguseid uisapäiseid otsuseid tegema! — Ei, see ei ole mitte tõsise parlamendi ülesanne niisuguseid meealewadusi toime panna, waid meie läheme just reaalsest lähtekohast wälja. Ja mina ütlen, et tänasel koosolekul ei saa ükski rühm tõsiselt küsimust siin otsustada, nii et tema saaks eksterritoriaalse vähemusrahwusliku omawalitsuse mõtet ja põhimõtet siin aluseks seada sellele korraldusele, mida peab edaspidi rahwaesitus sanktsioneerima ja maksma panema meie vähemusrahwaste kultuuraunoomia põhimõtte teostamisel. Siin wõib ainult põhimõttelikku seletust anda, et meie selle küsimuse seadusandlikus töös lahendusele wõtame, ilma et meie üksikuid aluseid, mis esialgses seaduseelnõus siin wäljendatud, selleks ainsaks aluseks wõtame, mille peale see töö peab kujunema!

K. Päts (põl.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei taha mitte enam pikalt kõnelda. Ma katsun lühidalt ütelda weel midagi selle seaduseelnõu kohta. Tahtsin ütelda, et rkl. härra Tõnisson on nii ennast awaldanud, nagu oleks ainult temal monopool riigiõiguse tundmises ja et need, kes teisiti arwawad kui tema, täiesti wõhikud on riigiõiguse mõistete selgitamises. Wähemalt sarnastena tulid Teie, härra Tõnisson, wäited minu kohta. Mina arwan siiski, et igal Riigikogu liikmel on „autonomia“ olemas oma mõtteid siin selle suure ainukese tõeallika kõrwal wäljendada. Wähemalt mina olen selles arwamises. Teie, härra Tõnisson, kõnelesite siin omawalitsusest, mis olla üks osa riigi suweräniteedist. Kui meie siin asja üle kõneleme, silmas pidades seda asutust, mida luua tahetakse rajatud seaduse peale, mis meil maksab omawalitsuse asjus, siis ma arwan, et meie siiski niisugusel seisukohal ei ole, kui Ameerika Ühisriigid wõi Shweitsi kantonid, kes oma wõimu ka kui suwerräänosad teostawad. Meie omawalitsused ei ole muud midagi kui riigi walitsuse orgaanid, mitte aga rippumata ja piira-

mata wõimu kandjad. Kui tahetakse nüüd uut osariiki luua, siis ei oleks see küll mitte wõimalik kui riigi suweräniteeti ühes osas riigis piirata. Seda vähemalt seaduseelnõu kokkuseadmisel mitte ei kawatsetud.

Ajaloo on meil teada, et ka kirikute kätte on antud kultuuri ülesandeid teostada ja et riigi keskwalitsused nende ülesannete täitmisel tegutsesid niisama, nagu omawalitsusedki oleks tegutsenud. Kas kultuuri edendawaks asutuseks kirik on, wõi seisab seal keegi teine eesotsas, ei ole mitte tähtis, ma tähendan, ei ole riigi-õigusliselt tähtis asutuse iseloomustamisel. Meie teame neid riikisid ajaloo, mis waimulikkude poolt walitseti ja see ei ole neid riigi funktsioone kui niisuguseid mitte kiriklisteks teinud, need on ikka riiklisteks jäänud. Kui kultuuri ülesanded Armeenia kiriku käes on olnud, siis on nemad ikkagi oma iseloomu poolest neiks samasteks jäänud, nagu nad siis oleks olnud, kui neid mõni muu omawalitsuse asutus oleks teostanud. Ka teistel Armeenia rahwuslistel aladel on kirikul olnud omawalitsuse ja oma awaldamise õigus. Analoogilise näitusena wõib tähendada elukutseliste esituste — kodade, kui mitte kohaliku omawalitsuse asutuste peale, mis riigivalitsuse ametite kõrwal oma funktsioone täidawad ja siiski mitte riigiga konflikti ei ole läinud. (J. Tõnisson (rhw.): Kahel jalal lonkab see sõrdlus.) Teie wäidetest ei seisnudki mõned jalul. — Mis siis edasi sellesse küsimusesse puutub, siis on härra Tõnisson'i waade omawalitsuse peale wäga kitsas ja ajast maha jäänud, on sellepärast maha jäänud, nagu ei oleks meil teisi omawalitsuse asutusi peale linna, maakonna ja walla omawalitsuste. Omawalitsuse kujud on ka teistsugused, sest ka meie riigis on omawalitsuse asutusi, nagu näituseks wannutatud adwokaatide omawalitsus, mida ka härra Tõnisson peaks teadma. Ma toaksin terve rea näitusi eksterritoriaal, see on — mitte kohalikkudesse territoriaal piiridesse paigutatud omawalitsustest wäljamaal, milledel wäga laialdased õigused, missuguseid juriidilises literatuuris nimetatakse „öffentlichrechtliche Gesellschaften“, kelle wastu riigil kohustusi on, keda riik ise wabatahtliselt tunnistanud. Meil on olemas ettekujutus sellest teatawast kolmikust — linna, maakonna ja walla omawalitsusest, mille juurde ka meie tahame jääda, kuna teistes riikides selles mõttes omawalitsuse

põhimõtteid laiendatakse, et riik omawalitsuslised ülesanded paneb teiste organisatsioonide peale, mis mitte kohaliku omawalitsuse piiridesse ei mahu. Selles sihis wõiksin ma rohkem näiteid tuua, kui härra Tõnisson siin täna wastu waieldes suutnud on. (J. Tõnisson (rhw.): Ma pole seda omale ülesandeks teinudki!)

Siseminister K. Einbund: Minu eilsest ja härra wälisministri tänasest esinemisest, wõib olla, paistis, et walitsuse esitajatel wõiwad omawahel mõnesugused lahkuminekid olla, sest eile käesolewa eelnõu arutamise puhul tõin mõnesuguseid kahtlusi ette ja näitasin puuduste ning raskuste peale, mis selle eelnõu maksmapanemise puhul esile wõiwad tulla, kuna täna härra wälisminister just kui optimistlikumalt selle asja peale waatas. Ühtlasi awaldasin mina eile walitsuse positiivse seisukoha, et tema walimis on eelnõu kõigi oma tagajärgedega teostamisele wõtma. Lahkuminewad seisukohad on õieti kaheulatuslised wäljendused kahest momendist, mis walitsusel selle eelnõu arutamise puhul olid. Üks nendest on asja sisepoliitiline külg ja teine asja wälispoliitiline külg. Wististi meile kõigile on selge, et wälispoliitiliselt selle eelnõu maksmapanemine wahest kiirem on, kui sisepoliitiliselt. Sellega ei taha ma sugugi seda ütelda, et tema sisepoliitiliselt küllalt kiire ei ole. Mis teda sisepoliitiliselt tagasi hoiab, on ainult suurema ja põhjalikuma kaalumise nõue selle eelnõu kohta. Et aga asi ise kiire on, selle juures ei tarwitse kellegil kahelda. Mina, siseministrina, wõiksin just seda tõendada, et meie sisemise rahu seisukohast vähemusrahwuse autonoomia-seaduse eluwõimimine tarwilik on. Ka meie põhiseaduse kiire maksmapaneku pärast on selle eelnõu ja selle küsimuse lahendamise wäga tarwilik. Meie näeme aga, missugused lahkuminekid ja selgusetused esile tulewad, tema arutuse puhul ja minule näib, et see selgusetus mitte ainult nende Riigikogu liigete juures ilmsiks ei tule, kes lühemate kõnedega esinewad, waid ka nende juures, kes pikemate kõnedega esinewad ja seda täiesti arusaadawat põhjustel. Kommisjonis, kus ka minul walitsuse esitajana tuli osa wõtta, arutati kõiki neid küsimusi, mis tänastes kõnedes on puudutatud, kuude kaupa ja ükski neist küsimustest lõppude lõpuks ei jäänud lahendamata, waid said endile tea-

tawa kuju. Kahtlused, mis Riigikogus esile on tulnud, said seal enam-wähem põhjalikult kaalutud ja omasid välise wormi. Et aga nüüd Riigikogus niisugused lahkuminekid esile on tulnud, kardab küll walitsus niisuguses olukorras poliitilist wastutust enese peale wõtta selle eelnõu maksmapanemise puhul ja nimelt selle pärast, et walitsusel ei ole enam seda kindlat teadmist, et Riigikogu tema selja taga seisab ja teda toetab. Kui Riigikogu niisuguse tähtsa asja walitsuse usalduse peale jätab, siis peaks Riigikogul enesel ka kindel üksmeel olema, muidu astuks walitsus niisuguseid samme, mis tema kindlal teadmisel, wõib olla, heakskiitmist ei leiaks. Sellesama asjaolu pärast oleks ka walitsuse soow, et see seadus komisjoni tagasi antaks, et seal weel hoolsama kaalumise alla wõtta, kui ka wastawalt täendada. Komisjoni tagasandmisel ei ole wist mitte soowitaw anda üksikuid direktiive, waid kõige parem oleks, kui Riigikogu jätaks selle asja lah-tiseks, sest mina kardan, et kui Riigikogu praegusel korral komisjonile direktiive annab, siis paneb tema komisjoni töö soowimata piiridesse. Kuigi meie täna pikalt ja laialt oleme kõnelenud eksterri-toriaalsest omawalitsusest, ei ole see mõiste siiski selge. Igal omawalitsusel on omad piirid ja kas need piirid praeguse walla administratiiv piiridega kokku lähewad, wõi praeguse maakonna administ-ratiiv piiriga, on kõrwaline küsimus. Praegusel korral wõib kõnelda ainult ülesannetest ja kompetensi jaotamisest üksikute omawalitsuste wahel. Sellepärast kokku wõttes, oleks minul walitsuse poolt soowiawaldus, et Riigikogu, niihästi sise-poliitiliselt kui ka välispoliitiliselt tarwili-kuks tunnistaks asja kiiret läbiwiimist ja annaks käesolewa seaduseelnõu järgmi-sele Riigikogule edasi, ja et ka järgmine Riigikogu, arwesse wõttes walitsuse soowi, ka mitte asjaga ei wiivitaks, waid rutuliselt ära otsustaks. Siinjuures ei mõtle mina asja kiire läbiwiimise all kahte ega kolme kuud, sest parlamentlises töös on isegi poolaastat lühikene aeg, et enam-wähem tähtsat küsimust otsustada. Wa-litsus omalt poolt, nagu tema deklareeri-nud, on nõus igal ajal seda tööd enese peale wõtma, ja täielikku eelnõu walmis-tama. Kui aga teine Riigikogu paremaks arwab oma komisjonis eelnõu walmis-tada ja Riigikogule esitada, siis walitsusel ka selle wastu midagi ei ole.

Juhataja **A. Kerem:** Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **A. Anderkopp:** Räägi-takse harilikult, et kui õigusteadlased kokku tulewad ja waidlema hakkawad, siis nemad kümnete tundide wiisi waidle-wad ja asja ikka rohkem segaseks aja-wad. Minul, kui komisjoni aruandjal, ei oleks tarwis üksikute peensuste peale peatama jääda ja wastuwäiteid ette tuua, sest eelnõu saatus on Riigikogus sootu teiseks saanud, aga ma wõiksin siiski paari sõnaga mõne küsimuse juures pea-tama jääda, mida wast tulewane Riigikogu kaalumise alla wõib wõtta. Üheks põhja-panewamaks küsimuseks on see, missu-gune uus omawalitsus peab õieti saama. Härra Tõnisson on arwamisel, et meie tahame luua eksterriitoriaal omawalitsust, mida tegelikult kusagil teostatud ei ole.

Härra Rei ütles, et seda olewat käsi-tanud paar austerlast Renner ja Bauer, kuid nende käsitus kõnelewat temale wäga wähe. Ka minule ei kõnele nad palju. Kuid kui ajaloosse natukegi tagasi waadata ja põhjalikumalt seda küsimust kaaluda, siis ei saa nii ühekülgselt ja pea-liskaudselt asja wõtta. Nii kitsas ekster-riitoriaal põhimõte küll ei ole, kui seda wast arwatakse. Keegi ei saa salata, et kirik aastaid enne Renner'i ja Bauer'i eksterriitoriaalne omawalitsus oli ja prae-gugi seda on. Wõtke kutseesitused wäljamaal, wõtke kas põllutöökojad, wõi tööstuskojad wõi muud sarnased ettewõtted, mis on siis need? (W a h e l - h ü ü d e d.) Samad eksterriitoriaal oma-walitsused! Kui nüüd arwatakse, et need meist kaugel on, siis ma soowitaksin teile kodumaa seadusi lugeda ja sealt leiate samuti juba eksterriitoriaalse omawalit-suse kerge waewaga. Teatawasti on ta-lurahwaseaduses õigus antud Tallinna linna kodanikkudele, kui nad soowiwad oma walda asutada, kui tarwilik arw ini-mesi koos. Ja kui linnas sarnane wald asutatakse, siis tegutseks see ju sama eksterriitoriaalse omawalitsuse näol. Waa-dates edasi seadusi, leiaks niisuguseid andmeid weel rohkem. Härra Tõnisson jäi wäga huwitawa küsimuse juurde pea-tama, kas peame vähemustele omawalit-sust andma wõi ei. See küsimus ei ole mitte uus, tema tuletab Asutawa Kogu päewi meelde, kus meie põhiseaduse wastu wõtsime, ja kus ka selgus, mis meie õieti selle autonoomse omawalitsuse all mõistame. Esiteks kukutati see para-

grahw läbi, siis tehti paar teist ettepanekut ja kukutati ka läbi, lõpuks leiti, et on tarwis iseäralist asutust omawalitsuse niõttes, Asutaw Kogu määras tema iseäralduse ära ja nii wõeti see wiimaks põhiseaduse § 21. kujul vastu. Kui meie nüüd tahame kõnelelda sellest autonoomsest omawalitsusest, peame wastuse andma selle kohta, kuidas seda paigutada riigi õiguse ja awaliku õiguse mõiste ulatusesse, kas korraldada eraõiguse alusel wõi asetada awaliku õiguse alusele.

Härra Palwadre poolt ülestõstetud üksikute küsimuste juures peatades, pean ma kohuseks tähelpanu juhtida selle peale, et härra Palwadre tähendas, nagu oleks vähemusrahwusest kodanikkude wabadus oma organisatsiooni asutada ainult teataw peitepilt. Nende wabadus olewat kitsendatud, nad ei saawat sealt lahkuda. Kuid eelnõus on ju § 12-a, mis selle võimaluse annab. Riigikogu otsustab ise, mis temale rohkem meeldib.

Härra Palwadre arwas edasi, et kui osa inimesi kord uue omawalitsuse liikmeks ei astunud, nad wäga raskesse olukorda satuksid, sest nende lapsed ei saaks enam võimalust emakeelses koolis õpetust saada. Sellega pandawat raske koorem inimeste peale, mispärast wabadusest enam juttu ei saa olla. Niisugust koolikorraldust, kus kahte seltsi vähemuste koole tuleb ülewal pidada, mina küll ette kujutada ei saa. Kui inimene wõib uuest omawalitsuse organisatsioonist wälja astuda, senni tema lapsed tänawu aastal ühes koolis käiwad, tulewal aastal aga juba teises, siis loome sellega ometi kaks vähemusrahwuse liiki ühe ja sama vähemusrahwuse hulgas. Mõlemale peame riigi poolt koole ülewal pidama. Kui meie niisugusele teele terwe oma riigi korraldamisega läheme, siis meie sellega kaugele ei saa. Neid kulusid kanda ei ole samuti kerge.

Lõpuks härra Palwadre poolt tähendatud rahwuse waba määramise juures peatades, tähendan, et ega seda wabadust niimoodi mõista ei saa, et täna olen ma rootslane, homme lätlane ja ülehomme wenelane. Niisugust narritamist nüüd meie wastawa paragrahwi mõistega põhiseaduses lubada ei saa. Wäljaastumise võimalus on § 12-a ette nähtud, wõtke ta wastu niisugusel kujul, kui seda paremaks peate. Siis tõi weel härra Palwadre ühe küsimuse ette, et meie uue korraldusega nii kaugele minewat, et kohtadel, kus wä-

hemusrahwus enamuses on, vähemus oma keelt omawalitsuses tarwitada ei saa. See järeldus on natukene omawoliline. Sest ei saa meie käesolewa seadusega ometi põhiseadust muuta. Põhiseaduse § 22 ütleb aga selgesti, et sarnastes omawalitsustes, kus vähemus enamuses, selle rahwuse keelt tarwitatakse, aga mitte Eesti keelt.

On kartust awaldatud edasi, et kui inimesed teatawal arwul mitte omawalitsusesse ei lähe, kuidas siis nõnda asja korraldada, et koolis emakeeles õpetust wõiks saada. Mina tähendasin juba esiteks, et ma ei kujuta omale sarnast raskust ette. Kui keegi tahab emakeeles õpetust saada, siis läheb tema sinna kooli, kus ta seda wõib saada. Ja need koolid peawad uued omawalitsused korraldama. Ega meie ei saa siis luua wiis kunni kuus kategooriat koole, et ühed sakslased on ühes koolis ja teised teises koolis. Ma ei tahaks enam pikemalt üksikasjade juurde peatama jääda. Tähendatud olgu aga siiski, et praegune palaw küsimus ajaloos õige suurt osa on etendanud. Härra Tõnisson seletas, et professor Mazaryk, Tsheho-Slowaaki riigi president, on ka eksterritoriaalse autonoomia wastu asunud. Härra Tõnisson ei peaks aga ära unustama, missugused olud on Tsheho-Slowaaki riigis, kas on seal niisugused olud, mis võimaldawad seda omawalitsust läbi wiia. Walitsew rahwas — tshehid — on seal ju vähemuses. Selles riigis peale sakslaste, slowaakide ja ungarlaste on tshehid iseenesest wäga wäikeses vähemuses, nad sünnitawad umbes ühe kolmandiku kogu rahwast. Ja kui teie seal sarnast seadust loote, ega see siis vähemusrahwuste autonoomia ei ole. Põhjus, miks Mazaryk seda teha ei taha, on seega üsna selge. Teie wõite lugeda nende kirjandust, kus seda küsimust arutatakse. Teie teate, missugune wõitlus praegu tshehide ja slowaakide wahel käimas on. Nii ei saa meie mitte ühte ehk teist küsimust teiste maadega wõrrelda, sest see wõrdlus ei ole mitte tabaw. Paistab aga mulle, et mida rohkem meie räägime, seda enam loome pinna, millest raske on wäljapääseteed leida. Praegu aga paistab, et hulk rahwaesitajaid arwamisel on, et meie seda seadust siin kahjuks mitte wastu wõtta ei saa, seadust, mis iseenesest aga kaunis pakiline on. Härra Ast kahtlustab, et mina kui aruandja, olewat ütelnud, et meie olewat kohustatud seda tegema. Keegi ei saa meid, härra Ast,

kohustada, ja seda ei saa mina ka ütelda. Meie loome selle seaduse oma parema arusaamise järele, arwesse wõttes olusid nii siseriigis kui ka väliselt.

Juhataja A. Kerem: Komisjoni poolt on ettepanek tehtud seda seadust I lugemisel wastu wõtta. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seadus I lugemisel wastu wõetud.

On esitatud järgmine kirjalik ettepanek: „Panen ette otsustada järgmisel koosolekul vähemusrahwuste omawalitsuse ajutise korraldamise seaduse II lugemisele asuda ilma kodukorra § 45 ettenähtud kolmepäewalise tähtaja ära ootamata“.

A. Jürman (põl.): Et vähemusrahwuste kultuuriline omawalitsus üks tähtsamatest ja kaugemaleulatawatest uuen dustest on, mis meie riigi sisemisse walitsemise korda mitmel alal koguni uued wahekorrad toob, ja et selle seaduseelnõu I lugemisel awalikuks on tulnud mitmed kahtlused, kas see eelnõu, kui ta praegusel kujul seadusliku jõu omandaks, korraldatud wahekordade asemel riigi, kohalikude omawalitsuse asutuste ja vähemusrahwuste tegewuses mitte niisuguseid raskusi ei tekitaks, mille kõrwaldamiseks Wabariigi Walitsusele antawatest wolitustest ei jätkuks ja lõpuks, et rahwahääletamise järelalusena Riigikogu oma tegewusele peab waheaja määrama, mille tagajärjel wõimataks muutub selle seaduseelnõu igakülgne järelkaalumine siinawaldatud põhimõtete kohaselt nii komisjonis kui ka Wabariigi Walitsuses, siis tuleb sellega leppida, et see eelnõu enam selles Riigikogus edaspidist käiku ei wõi leida.

Esimese lugemise järel wastuwõtmine peaks vähemusrahwuste rahuldawaks tunnistuseks olema, et lahkuw Riigikogu vähemusrahwuste kultuurilise omawalitsuse põhimõtte on tarwilikuks Eesti riigi ülesehitamise töös tunnistanud. Lahkuw Riigikogu usub ja loodab, et temale järgnew Riigikogu seda tööd, mis meie riigis rahwaste rahulikuks kooselamiseks ja omapäraseks arenemiseks hädasti tarwilik on, pärast seda, kus vähemusrahwuste omawalitsuse põhimõtte teostamine rahwasituse poolt selge tunnistuse saanud, saab kõige tõsidusega jätkama ja et vähemusrahwuste omawalitsuse seaduseelnõu üks esimeste seas saab olema,

mis uus Riigikogu lahkuwa eelkäija pärandusest teoksile wõtab.

Neil motiividel panen ette vähemusrahwuste kultuurilise omawalitsuse seadust teisele lugemisele mitte wõtta järgmisel koosolekul.

Juhataja A. Kerem: Kes on ettepaneku poolt, et mitte kolmepäewalisest tähtajast kinni ei peetaks seaduse II lugemisele wõtmise eel. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek tagasi lükatud. Sõna on erakorraliseks teadaandmiseks rkl. Koch'il.

H. Koch (saks.): Nach dem wir alle mittel im Kampf für die Nationale Autonomie erschöpft haben bin ich beauftragt im Namen der schwedischen, russischen und deutschen Abgeordneten nachstehende Erklärung abzugeben:

Wie es sich leider heute hier im Parlament erwiesen hat, ist das Gesetzprojekt, über die völkische Autonomie praktisch zu Fall gebracht worden, nachdem die Herren Martna, Tõnisson u. a. glaubten die Gelegenheit benutzen zu müssen um in langen Reden den nationalen Gegensatz zu schüren. Obgleich die allgemeine Kommission bei Anwesenheit der Vertreter der Volkspartei und der Socialdemokraten einstimmig für Annahme des Gesetzes war und uns von den verschiedenen Parteivertretern auf Bestimmteste versichert wurde, dass ihre Fraktionen für das Projekt stimmen werden, ist dasselbe doch nicht weiter verhandelt worden. Hier liegt unserer Ansicht nach eine vorsätzliche, gewolte Handlung von denen vor, deren zweck die Verschleppung des Gesetzes ist. Da aber die Autonomie der Minderheiten im § 21 des Grundgesetzes vorgesehen ist, erschien es dem Gegnern derselben nicht zweckmässig, mit offenen Karten zu spielen und die Autonomie etwa abzulehnen. Im laufe von zwei Jahren ist somit die Zeit zur Verwirklichung dieses Punktes des Grundgesetzes nicht gefunden worden, obgleich die drei Minoritäten bereits im Frühling 1921 ein entsprechendes Projekt vorgestellt hatten. Wir stellen hiermit fest, dass die Verwirklichung des Grundgesetzes in betreff der Autonomie der Minderheiten von diesem Parlament nicht gewollt worden ist, womit uns eine schwere Enttäuschung zugefügt wurde, insbesondere da die Organisation unseres Schul- und Kulturlebens

auf mindestens ein Jahr hinaus geschoben worden ist. Die Herren, die gegen uns waren, sollen jetzt aber auch nicht mehr behaupten, dass sie Träger der Völkerbundsgedanken sind und von ihnen das Grundgesetz uns gegenüber erfüllt worden ist. Wir hoffen, das nächste Parlament werde vorurteilsfreier an diese Sache herantreten und unseren Nachfolgern die Mitarbeit erleichtern.

Juhataja A. Kerem: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhw.): Wähemusrahwaste omawalitsuse seaduseelnõu arutusel olen ma wälja astunud siin rahwaesituse ees awalikult sellest teadmises, et mina Eesti rahwa ja riigi huwides teisiti ei wõi! Kõik insinuatsioonid, mis siin rkl. härra Koch ette tõi, tõrjun ma tagasi ja awaldan lootust, et vähemusrahwaste hulgas need haawawad insinuatsioonid mitte wastukõla ei leia, waid et meie siin oma rahwa ja riigi huwides tegutseme, nii nagu südametunnistus meid seda käsib!

Juhataja A. Kerem: Sõna isiklikus asjas on rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Rkl. härra Koch arwas siin tõendada wõiwat, et mina oma pika kõne rahwuslise waenu õhutamiseks pidanud. Ma pean ütleva, et ma seda mitte oodanud ei oleks. Ma wõin sellest ainult niipalju wälja lugeda, et Saksa-Balti erakonna usaldusmeestel walus kuulda on, kui ajalugu puudutakse. Kui mina olen ajaloost nendesamade rahwaste wahakorda püüdnud näidata ja selgitada, kes nüüd uue wahekorra peawad looma ilma, siis mingisugust rahwuslist waenu ei oleks ma ei kellegi poolt oodanud. Mina ega keegi teine ei wõi seda niisugusel sil-

mapilgul ära salata, mis meie läbi oleme elanud, niisugusel silmapilgul, kus see tõepoolest, nagu rkl. Bock oma esimeses kõnes siin ütles, et see ajalooline silmapilk ja ajalooline moment on. Ka mina tarwitasin seda ajaloolist silmapilku ja waatasin ajaloosse tagasi ja tõin seal ette, mis seal halvasti oli tehtud ja mis seal tõepoolest minewikku walgustas.

Juhataja A. Kerem: Korra kohta on sõna Riigikogu abiesimehel härra Wirma'l.

Abiesimees K. Wirma: Teen Riigikogu juhatusel nimel ettepaneku peale käesolewa koosoleku lõppu määrata järgmine koosolek 15 minuti pärast ja wõtta päewakorda järgmised asjad:

1. Kalapüügi-seadus — II lugemisel.
2. Loomataudide wastu wõitlemise seadus — III lugemisel.
3. Wõlgnewa normiwilja tasumise seadus — III lugemisel.
4. Riigiasutuste paigutamise seadus — III lugemisel.
5. Riigiteenijate ametsõitude tasuseaduse osalise muutmise ja täiendamise seadus — III lugemisel.
6. Seadus mõnede muudatuste kohta ärimaksu-seaduses — III lugemisel.
7. Riigikogu juhatusel teadaanne rahwahääletamise tagajärgede kohta.
8. Riigikogu istungjärgu waheaja küsimus.

Juhataja A. Kerem: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.25 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abiesimees **A. Kerem.**

Sekretäär **T. Kalbus.**

